

T. C.
ONDOKUZMAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KUR'ÂN'IN SIFATLARI VE KUR'ÂN TEFSİRİNE ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

ABDULLAH KADIOĞLU

Danışman

Yrd. Doç. Dr. HATİCE ŞAHİN AYNUR

SAMSUN, 2015

T. C.
ONDOKUZMAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KUR'ÂN'IN SIFATLARI VE KUR'ÂN TEFSİRİNE ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

ABDULLAH KADIOĞLU

Danışman

Yrd. Doç. Dr. HATİCE ŞAHİN AYNUR

SAMSUN, 2015

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

25/09/2015

Abdullah KADIOĞLU

TEZ KABUL VE ONAYI

Abdullah KADIOĞLU tarafından hazırlanan “Kur’ân’ın Sıfatları ve Kur’ân Tefsirine Etkisi” başlıklı bu çalışma, __/__/__ tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: _____

Üye : _____

Üye : _____

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

__/__/__

ÖZET

Kur'ân'ın Sıfatları ve Kur'ân Tefsirine Etkisi

Abdullah Kadioğlu

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Ağustos/2015

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hatice Şahin Aynur

İslâm dininin en önemli kaynağı şüphesiz Kur'ân-ı Kerîm'dir. Allah Te'âla'nın kıyamete kadar tahriften koruyacağını vadettiği Kur'ân-ı Kerîm indirildiği gündün bu güne kadar eşsiz uslûbuyla muhataplarını daima etkilemiş ve benzerini getirmeleri noktasında onları çaresiz bırakmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in bu özelliği başlı başına bir mucizedir.

Kur'ân-ı Kerîm, eşsiz uslûbunun yanında ihtiva ettiği konular itibariyle insanları etkilemekte ve kendisine hayran bırakmaktadır. Önceki kavimlerin kıssaları, muhataplarının idrakini kolaylaştırmak için verdiği misalleri, ahiret hayatına dair bilgileri, müjdelenen nimetlerin yanında korkutan ve azabı vadeden ayetleri ile Kur'ân-ı Kerîm yüzlerce konuya dair insanlara bilgiler sunmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'in bu emsalsiz derinlik ve sahip olduğu özellikler ayetlerde Allah Te'âla tarafından anlatılmaktadır. Bu bazen Kur'ân-ı Kerîm'e verilen başka bir isimle bazen de onu niteleyen, onun sahip olduğu bir özelliği beyan eden bir sıfatla yapılmaktadır.

Hız. Peygamber kendisine verilen Kur'ân'ı tebliğ ve beyan görevi sebebiyle hayatı boyunca Kur'ân'da kapalı olan ve tefsirine ihtiyaç duyulan noktaları açıklamıştır. Bu sebeple Hız. Peygamber aralarındayken ashab Kur'ân yorumuna fazla ihtiyaç duymamıştır. Fakat bir taraftan Hız. Peygamber'in vefat etmesiyle insanların Peygamber'e müracaat etme imkânlarının ortadan kalkmış olması, diğer taraftan da İslâm'ın geniş bir coğrafyaya yayılmasıyla farklı coğrafyalardan insanların Kur'ân-ı Kerîm'i doğru anlaması ve onun ihtiva ettiği anlamlarla kitlelerin buluşturulması için sahabe döneminden itibaren tefsir alanında çalışmalar yapılmış ve Kur'ân-ı Kerîm yorumlanmaya çalışılmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'in sahip olduğu eşsiz özellikler tefsir alanında çalışmalar yapan müfessirlerin de tabii olarak dikkatini çekmiştir. Bu sebeple İslam âlimleri, Kur'ân-ı Kerîm'in isimlerini ve sıfatlarını yazdıkları eserlerinde konu edinmenin yanında müstakil olarak isim ve sıfatları ele alan eserler de telif etmişlerdir. Bu isim ve sıfatlar üzerinden Kur'ân-ı Kerîm'i Allah Te'âla'nın anlattığı şekilde anlamaya ve özelliklerini keşfetmeye gayret gösteren müfessirler, Kur'ân'ın isim ve sıfatları sayesinde onu daha iyi tanıma ve anlama imkânı bulmuşlardır.

Anahtar Sözcükler: Kur'ân'ın Sıfatları, Tefsir, Kur'ân, Sıfat-İsim İlişkisi

ABSTRACT

The Attributes of Qur'an and Its Influence on the Qur'anic Exegesis

Abdullah Kadioğlu

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences

Department of Basic İslamic Sciences, Master of Arts, August/2015

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Hatice Şahin Aynur

The most important source of Islam is undoubtedly the Qur'an. Allah (God the almighty) has promised that the Qur'an will remain protected until the day of Judgement. The Qur'an -from the moment it started revealing- has always influenced its readers and listeners, and challenged its enemies to come up with the same or similar. Hence, the Qur'an from this perspective is a great miracle.

Beside its undescrivable style, the Qur'an also attracts peoples interest through the various subjects it contains. It gives information in different areas such as the stories of old nations and provides examples to make these stories apprehensible; moreover it gives information about the hereafter, the promised blessings for the believers and the promised punishment for the unbelievers and so on. The ineffable deepness and the amazing attributes of the Qur'an are mentioned by God himself in many verses. This occurs either by describing the Qur'an with other names or by features that indicates to its greatness.

The Prophet (peace be upon him) -due to his task of transmitting- did spend all his life explaining and clarifying the mysterious and complicated verses of the Qur'an to his Companions. Therefore, the Companions did not need other interpretations while the Prophet (peace be upon him) was among them. However, after the death of the Prophet (peace be upon him) Muslims had no living source left to refer in the matters of religion and in specific the Qur'an. This situation and the conquests of non-Arab countries led the Muslims to the necessity of interpreting and translating the Qur'an to different languages. Hence, the exegetes started interpreting the Qur'anic verses.

The exegetes, while interpreting the Qur'an were always amazed by its unique features, attributes and rhetoric style. Therefore, it was not sufficient to mention its great features simply as footnotes but they also wrote independent books talking about the amazing features and attributes of the Qur'an. However, Working on these features of the Qur'an as they are mentioned by God, the exegetes have been working day and night to make the Qur'an easier to understand to all kind of people. By doing this, they also found the opportunity to recognise, understand and narrate the Qur'an better.

Key Terms: The Attributes of Qur'an, Exegesis, Qur'an, The Relationship between Attributes and Names

ÖNSÖZ

Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın murâdına uygun bir şekilde anlaşılması gerektiği, İslam'ın ilk yıllarından günümüze kadar güncelliğini korumuştur. İlk örnekleri klasik dönem müfessirleri tarafından kaleme alınan Kur'an ilimleri literatürü bu çabanın sonucu olarak oluşmuştur. Literatür, Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılmasını ve Ondan doğru hükümler çıkarılmasını temin etmiştir.

İslam'ı doğru bir şekilde anlamak Kur'an'ı tanımayla direkt alakalıdır. Bu yüzden Allah Resulü sahabeden Kur'ân'ı düşünerek okumalarını ister, bu yönde onları teşvik ederdi. Nitekim Abdullah b. Amr'ın üç günden daha az bir zamanda Kur'an'ı hatmetmesine müsaade etmemiş gerekçe olarak da "Üç günden daha az bir zamanda Kur'ân'ı hatmeden O'nun manasını anlayamaz."buyurmuşlardır.

Allah Resulü'nün teşvikiyle bütün himmetini Kur'ân'ı anlama noktasında teksif eden sahabe, Kur'ân-ı Kerîm'in nazmını ezberlemeyi öğrenmek olarak telakki etmiyordu. Bunun içindir ki Abdulah b. Ömer Bakara Suresi'ni 8 yılda öğrendiğini söyler. Hz. Ömer, aynı sureyi 12 yılda okuduğunu, hatmedince de deve kesip insanlara dağıttığını nakleder.

İnsanların yetişme tarzları, farklı eğitim düzeyi ve algılama gücüne sahip olmaları anlayışlarında birtakım farklılıklara neden olur. Herkes eline aldığı metni kendi zaviyesinden tahlil eder. İslam'ın erken yıllarından günümüze kadar Kur'ân farklı anlamalara muhatap olmuş ortaya değişik tefsir tarzları ve bunları esas alarak telif edilen eserler çıkmıştır. Bizde bu çalışmamızda eser çapında bir derinlik iddiasında bulunmadan Kur'ân-ı Kerîm'in bize kendisini tanıttığı şekliyle O'nu tanımaya çalışacak ve bu vesile ile Allah'ın kitabını daha iyi anlama noktasında mütevazı bir çaba sarf etmenin gayreti içerisinde olacağız.

Çalmanın başından sonuna kadar yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Hatice Şahin Aynur ve tavsiyelerine başvurduğum Yrd. Doç. Dr. İbrahim Hakkı İnal'a teşekkürü bir borç bilirim.

Abdullah Kadioğlu
Samsun, 2015

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ.....	1
I.Araştırmanın Konusu.....	1
II.Araştırmanın Amacı.....	1
III.Araştırmanın Metodu ve Kaynakları.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM KUR'ÂN KAVRAMI VE KUR'ÂN-I KERİM'İN ÂYETLERDE GEÇEN DİĞER İSİMLERİ

1. Kur'ân Kavramı.....	4
1.1. Lügat Anlamı.....	4
1.2. İstilah Anlamı.....	5
1.3. Kur'ân Kavramının Kur'ân-ı Kerîm'de Kullanıldığı Yerler.....	6
2. İsim-Sıfat Kavramlarının Tanımları ve Aralarındaki Farklar.....	8
2.1. İsim.....	8
2.1.1. Lügat Anlamı.....	8
2.1.2. İstilah Anlamı.....	8
2.2. Sıfat.....	8
2.3. İsim ve Sıfat Arasındaki Farklar.....	9
3. Kur'ân Kavramının Kur'ân-ı Kerîm'de Geçen Müteradifleri.....	10
3.1. Kitâb.....	11
3.1.1. Kur'ân-ı Kerîm'de Geçen 'Kitâb' İfadeleriyle Kastedilen Mânalar.....	12
3.1.1.1. Levh-i Mahfûz.....	12
3.1.1.2. Tevrât.....	12
3.1.1.3. İncil.....	13
3.1.1.4. Mektup.....	13
3.1.1.5. Kitâb.....	13
3.1.1.6. Kölenin Anlaşması.....	13
3.1.1.7. Farz.....	13
3.1.1.8. Delil-Hüccet.....	13
3.1.1.9. Vakit-Süre.....	14
3.1.1.10. Amellerin Yazılı Olduğu Yer.....	14
3.1.1.11. Kaza ve Kader.....	14
3.1.1.12.Hüküm.....	14
3.2. Furkân.....	14
3.3. Zikir.....	16
3.3.1. 'Zikir' Kelimesinin Kur'ân-ı Kerîm'de Kullanıldığı Mânalar.....	16
3.3.2. Kur'ân-ı Kerîm'in Adı Olarak 'Zikir' Kelimesinin Geçtiği Ayetler.....	18
3.4. Tenzil.....	20

4. Kur'ân Kavramına Müteradifliği Kabul Görmeyen Kelimeler.....	21
4.1. Esâre.....	21
4.2. Emrullah.....	22
4.3. Tabsire.....	22
4.4. Hücet.....	23
4.5. Risâle.....	23
4.6. Nimet.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM'İN SIFATLARI VE KUR'ÂN TEFSİRİNE ETKİSİ

1. Dil ve Belâğât Yönlü Sıfatlar.....	25
1.1. Belâğ.....	25
1.2. Müteşabih.....	27
1.3. 'Arabî.....	29
1.4. Hadîs.....	31
1.5. Kavl.....	32
1.6. Kelime/Kelam.....	33
1.7. Vahiy.....	35
1.8. Suhuf.....	36
1.9. 'Aceb.....	38
1.10. Mufassal/Tafsîl.....	39
1.11. Mesâni.....	40
2. İzzet ve Ta'zim Yönlü Sıfatlar.....	42
2.1. Hakk.....	42
2.2. Sıdk.....	44
2.3. 'Azîz.....	47
2.4. 'Azîm.....	47
2.5. Âli.....	49
2.6. Kayyım.....	50
2.7. Mecîd.....	52
2.8. Müheymin.....	53
2.9. Besâir.....	54
2.10. Hakîm/Muhkem/Hikmet.....	55
3. İnzâr ve Tebşîr Yönlü Sıfatlar.....	57
3.1. Tezkire/Zikrâ.....	57
3.2. Beşîr.....	59
3.3. Mübîn.....	60
3.4. Mev'izâ.....	63
3.5. Nezîr.....	64
3.6. Hüdâ.....	65
3.7. Hayr.....	67
3.8. Rahmet.....	67
3.9. Şifâ.....	69
3.10. Kerîm.....	71
3.11. Mübarek.....	72
3.12. Nûr.....	73
3.13. Rûh.....	76

3.14.İlim	77
3.15.Mestûr.....	78
SONUÇ.....	80
KAYNAKÇA.....	82
ÖZGEÇMİŞ.....	86

KISALTMALAR

as	: Aleyhisselam
AÜİFY	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
AÜİFD	: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
bkz.	: Bakınız
DİA	: Diyanet Vakfı Ansiklopedisi
h.	: Hicri
Hz	: Hazreti
s.	: Sayfa
mad.	: Maddesi
MÜİFD	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
r.a	: Radıyallahu ‘anh
sad.	: Sadeleştiren
s.a.v	: Sallallahu aleyhi vesellem
sy.	: Sayı
ö.	: Ölüm Tarihi
tahk.	: Tahkik Eden
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
ty.	: Tarih Yok
vb.	: Ve Benzeri

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu

İslam dininin temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm yalnız muhteva itibariyle değil aynı zamanda üslubu itibariyle de daima ilmi çalışmalara konu olmuştur. İlâhi bir kelim olması hasebiyle, beşer ürünü olan eserlerden birçok yönüyle ayrılan Kur'ân-ı Kerîm, indiği dönemde muhataplarını bir benzerini ortaya koyma noktasında aciz bırakmış ve mucizesini devam ettirmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm, farklı isim ve sıfatlarla da kendisini tanıtmaktadır. Tefsir ilminin Kur'ân'ı anlamak üzere tesis edilmiş bir disiplin olduğu düşünüldüğünde, Kur'ân'ın kendisini tanıttığı sıfatlarının tespit edilerek bunların tefsire katkısının ortaya konulmasının gerekliliği açıktır. Aksi halde Kur'an'ın kendisini tanıtırken kullandığı açıklamalar olmadan Kur'ân'ı kapsayıcı bir tanımlama yapmak da mümkün olmayacaktır. Bir şey veya bir kimse tanıtılırken, öncelikle onun sahip olduğu isim ve sıfatlardan bahsedilmesi gerekmektedir. Kur'ân'ı tanımak ve tanıtmak için de, bu yol takip edilerek onun tarif edildiği isim ve sıfatların ortaya konulması gerekmektedir. Aksi halde kapsayıcı bir tanım olmayacak ve tarif eksik kalacaktır. Bu sebeple Kur'ân da, kendi niteliklerini yine kendisi tanıtmış, bazen uzun uzun, bazen da bir iki kelimeyle, sahip olduğu özelliklerden bahsetmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in sıfatları ile birçok ayette kendisini tanıtmaması Kur'ân üzerinde araştırma yapanların işini kolaylaştırmış ve Kur'ân'ın sahip olduğu bütün özellikleri ayrıntılı bir şekilde tespit etmelerini sağlamıştır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'in sıfatları üzerinde yapılan geniş izahlar ve bu alanda yazılan müstakil eserlerde bunu göstermektedir. Bu çalışmada da Kur'ân-ı Kerîm'in, Kur'ân'da geçen sıfatları ayetlerden misaller getirilerek ele alınacak, sıfatların tarifinin yanında müfessirlerin yorumları ile birlikte sıfatların Kur'ân tefsirine katkısı tespit edilmeye çalışılacaktır.

II. Araştırmanın Amacı

Kur'an-ı Kerîm'in bir hayat kitabı olduğu ve muhtevası itibariyle insanın dünya ve ahiret saadetini hedeflediği bir gerçektir. Bu yüzden Müslümanın onu salt

bir okumayla geçiştirmemesi, aynı zamanda hayata tatbik etmesi gerekmektedir. Nitekim sadece okunmak için var olan, uygulanmayan, kendisiyle hayat kurulmayan bir ilahi kitabın indirilmesinin de bir gayesi olmazdı. Yüce Allah, insanlar daha iyi anlasınlar ve uygulasınlar diye, onların dilinde, açık bir lisanla kutsal kitabını indirmiştir. O halde onu sadece okumak değil, hayata aktarmak için anlamak da çok önemlidir. Bu çalışmanın da ana gayesi kutsal kitabımız olan Kur'ân'ı onun kendisini tanıttığı tarifler üzerinden tanımaya çalışmak ve zihnimizde kapsamlı bir Kur'ân tarifinin oluşmasına imkân sağlamaktır.

III. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

Çalışmada yöntem olarak öncelikle kavramsal çerçeve bağlamında izahı yapılacak olan kelimelerin birçok sözlükten tarifi yapılacaktır. Ardından bahsi geçen sıfatın ayetlerdeki kullanımına örnekler verilerek ayetin anlamına yaptığı katkı ortaya konulacaktır. Bunun yanında tefsir âlimlerinin sıfatın geçtiği ayetle alakalı görüşlerine ve varsa farklı görüşlere yer verilerek konunun daha iyi anlaşılmasına imkân sağlanacaktır.

Araştırmanın kavramsal çerçevesi oluşturulurken el-Cevherî(ö. 400/1009'dan önce)'nin *es-Sihâh*'i, er-Râğıb el-İsfehânî(ö. 502/1108)'nin *el-Müfredât*'ı, ez-Zemahşerî(ö. 538/1143)'nin *Esâsü'l-Belâğa*'sı, Ebû Bekir er-Râzî(ö.666/1268)'nin *Muhtâru's-Sihâh*'ı, İbn Manzûr(ö.711/1311)'un *Lisânü'l-Arab*'ı, el-Feyyûmî(ö. 770/1368)'nin *el-Misbâhu'l-Münîr*'i, el-Cürcânî(ö.816/1413)'nin *et-Ta'rîfât*'ı, el-Fîrûzâbâdî(ö.817/1415)'nin *el-Kâmûsü'l-Muhît*'i, ez-Zebîdî(ö. 893/1487)'nin *Tâcü'l-Arûs*'u kullanılmak suretiyle tanımlamalar yapılmıştır.

Misal olarak getirilen ayetlerin açıklaması yapılırken et-Taberî (ö. 310/ 922), es-Semerkindî(ö.373/983), ez-Zemahşerî (ö. 538/1143), Ebû Hayyân el-Endelüsî (ö. 546/ 1147), er-Râzî (ö. 606/1209), el-Kurtûbî(ö.671/1273), el-Beydâvî (ö. 685/ 1286), el-Nesefî (ö. 701/1301), İbn Kesîr(ö.774/1373), Ebu's-Su'ûd(ö.894/1490), es-Suyûtî(ö.911/1505), eş-Şevkânî (ö. 1250/1834), el-Âlûsî (ö. 1270/1854), Elmalılı (ö.1942) başta olmak üzere tefsir âlimlerinin yorumlarına başvurulmuştur.

Birinci bölümde 'Kur'ân Kavramı ve Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerde Geçen Diğer İsmileri' bölüm başlığı altında Kur'ân kavramının tarifi yapılarak Kur'ân'ın ayetlerde geçen diğer isimlerine yer verilerek ayetlerden getirilen örneklerle izah

edilmeye çalışılmış ve isim-sıfat kavramları üzerinde durularak bu iki kavram arasındaki farklara değinilmiştir.

İkinci bölümde ise ‘Kur’ân-ı Kerîm’in Sıfatları ve Kur’ân Tefsirine Etkisi’ bölüm başlığı altında Kur’ân-ı Kerîm’in sıfatları ele alınmış, sözlüklerden tanımları yapılarak ayetlerdeki misallerine yer verilmiş ve bunun yanı sıra tefsir âlimlerinin yaptığı yorumlar da aktarılmıştır. Sıfatlar dil ve belâğat yönlü, izzet ve ta‘zim yönlü ve son olarak da inzâr ve tebşir yönlü sıfatlar olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN KAVRAMI VE KUR'ÂN-I KERİM'İN ÂYETLERDE GEÇEN DİĞER İSİMLERİ

1. Kur'ân Kavramı

1.1. Lügat Anlamı

Kur'ân, lügatta 'okunan şey, sahîfe ya da toplamak' anlamlarına gelen ka-ra-e(قرأ) fiilinden mastardır.¹ İmam Şâfiî(ö.150/820) ve İmam Eş'arî(ö.324/935) Kur'ân kelimesinin hemzeli ve hemzesiz okunması ile alakalı oluşan iki görüşü işaret etmektedir. İmam Şâfiî'ye göre kelime harf-i ta'rifli olarak el-Kur'ân(القرآن) şeklindedir ve herhangi bir fiilden türememiştir. Tevrat ve İncil gibi diğer semâvi kitaplarda olduğu gibi Allah tarafından son semâvi kitaba verilen özel bir isimdir. Ebû'l-Hasan el-Eş'arî ve bir grup âlime göre ise kelime 'bir şeyi bir şeye yaklaştırmak' anlamındaki karn (قرن) kökünden türemiştir. Bunun yanında el-Kurtûbî(ö.671) de Kur'ân âyetlerinin birbirini tasdik etmesi ve âyetlerin birbirine benzemesini dikkate alarak kelimenin "karâin"(قرائن)'in türevi olduğunu söylemektedir.²

Abdullah b. Abbas(ö.68/687), Katâde b. Di'âme(ö.118/735), Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsenna(ö.207/809), İbn Cerîr et-Taberî(ö.310/923), ez-Zeccâc(ö.311/923), el-Bakillânî(ö.403/1013) gibi âlimlerle çağdaş ilim adamlarından Elmalılı Muhammed Hamdi ve (ö.1942) Tâhir b. 'Aşûr(ö.1973) 'el-kur'ân' isminin 'kara'e' fiilinden türeyen hemzeli bir kelime olduğu görüşündedirler. Ancak sayılan âlimler arasında da 'kara'e' fiilinin masterlarınagöre 'okumak', 'toplamak' ve 'açıklamak' anlamlarından hangisini ifade ettiği hususunda ihtilaf vardır. İbn Abbas, kelimenin master olan 'Kur'ân'ın 'açıklamak, beyan etmek'mânasına geldiğini

¹ el-Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh*, Beyrût: Dâru'l 'İlim, 1979, I, s.65; el-İsfahânî, er-Râğib, *Müfredâtü-Elfâzi'l-Kur'ân*, Dımeşk: Dâru'l-Kalem, 2009, s.668; İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed, *Lisânü'l-'Arab*, Beyrût: Dâru's-Sadr, I, 343; el-Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Yak'ub, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2005, s.128; el-Feyyûmî, Ahmet b. Muhammed, *el-Misbâhu'l-Münîr*, Beyrût: Mektebetü-Lübnân, 1987, s.110; ez-Zebîdî, Muhammed b. Abdürrezzak el-Murtaza, *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhîri'l-Kâmûs*, Beyrût: Turâsu'l-'Arabî, 1997, I, s.72.

² ez-Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh, *el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2009, I, s.349.

söylerken Katâde b. Di'âme ve ez-Zeccâc, 'toplamak ve bir araya getirmek'anlamında قرأت الشيء قرأ kullanışındaki fiilden mastar olduğunu ifade etmektedir. et-Taberî, her iki görüşün de Arap dilinde yerinin olduğunu belirtmekle birlikte bu görüşlerden İbn Abbas'a ait olanı tercih etmektedir. el-Cevherî(ö.400/1009), er-Râğibel-İsfahânî(ö.502/1108), İbn 'Atıyye el-Endelûsî(ö.541/1147) gibi birçok âlim ise kelimenin 'okumak'(kıraat, tilavet) mânasına gelen 'kara'e' fiilinden isim olduğunu söylemektedir.

Vahyin 'ikra' (oku) buyruğu ile başlaması, Kur'ân-ı Kerîm'de 'kara'e' kökünün 'okuma' anlamında on yedi yerde kullanılması ve Kur'ân-ı Kerîm'in çok okunması tavsiye edilen bir kitap olması gibi sebepler dikkate alındığında 'Kur'ân' isminin 'okumak' anlamına gelen 'kara'e' fiilinden türediğini kabul etmek daha doğru kabul edilmektedir.³ Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'in çok okunmasının Hz Peygamber tarafından teşvik edilmesi, Kur'ân'ı çok okuyanlara müjdeler vermesi de bu manayı desteklemektedir.

Hız Peygamber'e sorulan bir soruya verdiği cevap bu gerçeği açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bir adam: "Ey Allah'ın Resûlü, Allah'a hangi amel daha sevimidir?" diye sordu. Resulullah: "Yolculuğu bitirince tekrar yola başlayan" cevabını verdi. "Yolculuğa bitirip tekrar başlamak nedir?" diye ikinci sefer sorunca: "Kur'ân'ı başından sonuna okur, bitirdikçe yeniden başlar" cevabını verdi.⁴

1.2. İstılah Anlamı

Kur'ân'a farklı tarifler getirilmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in indiriliş, yazılış, tespit ediliş, i'câz, muhteva ve vahye dayalı özellikleri vurgulanarak farklı tariflerinden öne çıkan üç tanım şu şekilde ifade edilmektedir:

"Hz. Peygamber'e indirilen, mushaflar da yazılan, tevatürle nakledilen, tilavetiyle ibadet edilen mu'ciz kelâmdır. Diğer bir tarif ise; "Fatıha süresinden Nâs Sûresi'nin sonuna kadar, Hz. Muhammed'e indirilmiş, kendine has özellikleri taşıyan mümtaz lâfızlardır. Son olarak ise, "Hz. Peygamber'e gelen vahiyleri ihtiva eden mukaddes bir kitap"⁵ olarak da tarif edilmiştir.

³ Birışık, Abdülhamit, "Kur'ân", *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 2002, XXVI, s.383.

⁴ et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *el-Câmi'u's-Sahîh*, Beyrût: Daru'l-Garbi'l-İslâmî, 1996, "Kıraat", 4.

⁵ Zurkânî, Muhammed Abdül'azîm, *Menâhilü'l-İrfân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988, s.21; Ayrıca Kelâm, Usûl ve Fıkıh âlimlerinin Kur'ân'ın farklı tarifleri noktasındaki yaklaşımları için bkz. Zurkânî, *Menâhilü'l-İrfân*, s.19-21.

Bütün müslümanların şüphe etmedikleri bir husus, Kur'ân'ın Allah kelâmı oluşudur. Bununla beraber İslâm'da kelimciler ve usulcüler arasında Kur'ân'ı tanımlama hususunda bazı görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır.

Kur'ân lafzı, Kur'ân'ın tamamına delalet ettiği gibi, bir kısmına veya bir âyetine de delalet edebilir. İşte tariflerdeki detay konulardaki ayrılıklar bu gibi sebeplerden ileri gelmektedir. Birinci tarif, Kur'ân'ın Hazreti Peygambere indirilişini, Mushaflara yazılmış oluşunu ve bunun tevatürle tesbit edilmesini ve i'cazını ihtiva etmektedir. İkinci tarif, O'nun muhtevasını ve mahlûk olmadığını, üçüncü tarif ise, Onun Vahiy mahsulü oluşu ve kudsiyyet kazanışını belirtmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'in zikredilenlerden başka daha birçok özelliklerinden bahsedilebilir. Fakat bu zikredilenler en önde gelenleridir. Bazıları da inzâl ve i'caz vasıflarıyla yetinmişlerdir. O halde Kur'ân, genel olarak, yirmi üç senelik Peygamberlik müddeti içinde Hazreti Peygamber'e Allah tarafından çeşitli vesilelerle, vahiy yoluyla indirilen sözlerin bir mecmuası şeklinde tarif edilebilmektedir.⁶

1.3. Kur'ân Kavramının Kur'ân-ı Kerîm'de Kullanıldığı Yerler

'Kur'ân' kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de farklı mânalarda ki kullanımları ile birlikte 66 yerde geçer. Bunların 51 tanesi "el" takısıyla Kur'ân-ı Kerîm'in özel ismi olarak kullanılmıştır. Bu "el" takısı Yâsîn sûresi'nin ikinci âyetinde olduğu gibi bazen marifelik için, En'âm sûresi'nin on dokuzuncu âyetinde olduğu gibi bazen de zihinde var olana işaret etmek yani 'ahd-i zihni için kullanılmaktadır.⁷

Kur'ân-ı Kerîm'in özel ismi olarak 'Kur'ân' kavramının geçtiği bu elli bir âyet içerisinde olan Hicr sûresi'nin 91. âyetinde geçen 'Kur'ân' kelimesi ile alakalı tefsir âlimlerinin ihtilafı bulunmaktadır. İbn Kesîr(ö.774/1373) ve el-Âlûsi(ö.1274/1858)'ye göre burada geçen 'Kur'ân' kelimesinden kasıt önceki ümmetlerin kitaplarıdır.

⁶ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, Ankara: AÜİFY, 1971, s.34.

⁷ Düheyşî, Abdül'azîz b. Abdülmuhsin, *Esmâu'l-Kur'ân ve Evsâfuhû fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Riyâd: Dâru İbni'l-Cevzî, 2009, s.45; Kur'ân kavramının son semâvî kitabın ismi olarak Kur'ân-ı Kerîm'de kullanıldığı yerler: el-Bakara, 2/158; en-Nîsa, 4/82; el-Mâide, 5/101; el-En'am, 6/19; el-A'râf, 7/204; et-Tevbe, 9/111; Yûnûs, 10/37; Yûsûf, 12/3; el-Hicr, 15/87, 91; en-Nahl, 16/98; el-İsrâ,17/9, 41, 45, 46, 60, 82, 88, 89; el-Kehf, 18/54; Tâhâ, 20/2, 114; el-Furkân, 25/30, 33; en-Neml, 27/1, 6, 76, 93; el-Kasas,28/85; er-Rûm, 30/58; Sebe,34/31; Yâsîn, 36/2; Sâd, 38/1; ez-Zümer, 39/27; Fussilet, 41/26; ez-Zuhrûf, 43/31; el-Ahkâf, 46/29; Muhammed, 47/24; Kâf, 50/1, 45; el-Kamer, 54/17, 22, 32, 40; er-Rahmân, 55/2; el-Vâkı'a, 56/77; el-Haşr, 59/21; el-Müzzemmil, 73/4, 20; el-İnsân, 76/23; el-İnşikak, 84/21.

İbn Kesîr ve el-Âlûsi Hicr sûresi'ndeki bu âyetin muhtevasının 'Kur'ân'ı göz ardı etmek' olması ve bunun da Yahudi ve Hristiyanların kitaplarına karşı olan yaklaşımlarıyla örtüşmesinden hareketle bu sonuca varmaktadır.⁸

et-Taberî ve İbnü'l Cevzî(ö.597/1201)'nin de içinde olduğu tefsircilerin büyük çoğunluğuna göre ise, âyette geçen 'Kur'ân' kelimesinin kastettiği anlam Hz Peygamber'e indirilmiş olan kitaptır. Âyetin işaret etmiş olduğu Allah'ın âyetlerini taksim eden, bölüp ayırıştırıranların ise Mekkeliler olduğu kabul edilmektedir.⁹

Kur'ân-ı Kerîm'de 'Kur'ân' kelimesinin kullanım biçimleri de farklılık gösterir. Kelime on beş¹⁰ âyette Kur'ân-ı Kerîm'in büyüklüğüne işaret ve ta'zim kastıyla nekre formatında gelmektedir.

'Kur'ân' kelimesinin Kur'ân-ı Kerîm'de kullanış şekillerinden bir diğeri de izafet terkididir. Kendisinden sonraki kelime açık isme ya da zamire izafe edildiği bütün kullanımlarda 'Kur'ân' kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'in özel ismi olarak kullanılmamıştır. Buna örnek olarak İsrâ sûresi'nin 78. âyeti verilebilir. أَقِمِ الصَّلَاةَ لِلدُّلُوكِ “Güneşin batıya yönelmesinden gecenin kararmasına kadar namaz kıl; sabah vakti de namaz kıl, zira sabah namazına melekler şahit olur.”¹¹ Âyette geçen 'Kur'ân' kelimesi müfessirlere göre sabah namazında okunan Kur'ân, İbn Abbas ve Katâde'ye göre ise sabah namazı anlamındadır.¹²

'Kur'ân' kelimesinin zamire izafe şeklinde kullanıldığı yere örnek olarak da Kıyâmet sûresi'nin 17. âyeti verilebilir. إِنْ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْءَانَهُ “Şüphesiz onu, toplamak (senin kalbine yerleştirmek) ve onu okutmak bize aittir.”¹³ Tefsir âlimleri burada zamire izafe edilen 'Kur'ân' kelimesinin kıraat mânasında olduğunu kabul etmektedir.¹⁴

⁸ İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, Beyrût: Dâru'r-Risâleti'l-'Âlemiyye, 2010, IV, 485; el-Âlûsi, Ebû'l-Fadl Şihâbuddîn, *Rûhu'l-Me'âni*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 2009, VII, 323.

⁹ Düheyşî, *Esmâu'l-Kur'ân*, s.46-47.

¹⁰ Kur'ân kelimesinin nekre formatında kullanıldığı 15 beş âyet: Yûnûs, 10/15, 61; Yûsûf, 12/2; Hicr, 15/1; Yâsîn, 36/69; er-Ra'd, 13/31; el-İsrâ, 17/106; Tâhâ, 20/113; ez-Zümer, 39/28; Fussilet, 41/3, 44; eş-Şûra, 42/7; ez-Zuhrûf, 43/3; el-Cîn, 72/1; el-Burûc, 85/21.

¹¹ el-İsrâ, 17/78.

¹² Düheyşî, *Esmâu'l-Kur'ân*, s.50.

¹³ el-Kıyâmet, 75/17.

¹⁴ Düheyşî, *Esmâu'l-Kur'ân*, s.51.

Kur'ân-ı Kerîm'de geçen 'Kur'ân' ifadeleri kullanıldıkları yerlere göre Kur'ân-ı Kerîm'in tamamı ya da bir kısmı mânasında da kullanılmıştır. Mesela, Nahl sûresi'nin 98. âyeti olan *فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ* "Kur'ân okuduğun zaman o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın!"¹⁵ âyetinde 'Kur'ân'ın tamamı' mânası kastedilmezken Bakara sûresi'nin 185. âyeti olan *شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ* "Ramazan ayı, ki onda Kur'ân, insanlara yol gösterici ve doğruyu yanlıştan ayırıcı belgeler olarak indirildi."¹⁶ âyetinde ise Kur'ân-ı Kerîm'in tamamına işaret kastedilmektedir.¹⁷

2. İsim-Sıfat Kavramlarının Tanımları ve Aralarındaki Farklar

2.1. İsim

2.1.1. Lügat anlamı

Basralılara göre isim kelimesi 'semevtü' ifadesinden türemiştir. Bir kimsenin adını ta'zim ile anmak, adını yüceltmek anlamlarında kullanılır. Cemisinin 'esma', tasğirinin de 'sümeyyün' olması 'semevtü' de ki 'vav'ın hafzedildiğine işaret eder.¹⁸ Kûfelilere göre ise, 'isim' kelimesi alâmet anlamındaki 'el-vesm'den türemiştir. Baştaki 'vav' hafzedilip naip olarak hemze getirilmiştir.¹⁹

2.1.2. İstilah anlamı

İstilahta ise isim; geçmiş, gelecek ya da şimdiki zaman kalıplarından hiçbirisi ile ilişkisi olmadan müstakil olarak bir mânaya delalet eden, kendisini fiil ve harften ayıran bir takım özellikleri olan kelime olarak tarif edilir.²⁰

Kendi içerisinde ikiye ayrılan isim, 'Zeyd' gibi zatıyla kaim olan bir mânaya delalet ettiğinde 'ism-i 'ayn' 'ilim' gibi zatıyla kaim olmayan bir mânaya delalet ettiğinde ise ism-i mâna olarak isimlendirilir.²¹

2.2. Sıfat

Sıfat kelime olarak va-sa-fe (وصف) fiilinden türemiş bir mastardır. Bir şeyin kendisinde var olan özelliklerini açıklayan ifade anlamında kullanılır.²²

¹⁵ en-Nahl, 16/98.

¹⁶ el-Bakara, 2/185.

¹⁷ er-Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009, V, s.72; XX, s.92.

¹⁸ er-Râzî, Ebûbekir b. Abdülkâdir, *Muhtâru's-Sıhah*, tah. Ahmed İbrahim Zehve, Beyrût: Dâru'l-Lisâni'l-'Arabî, 2007, s.160.

¹⁹ el-Feyyûmi, *Misbâh*, s.110.

²⁰ el-Cürcânî, 'Ali b. Muhammed eş-Şerîf, Beyrût: *Kitâbu't-Ta'rifât*, Dâru'n-Nefâis, 2007, s.82.

²¹ el-Cürcânî, *et-Ta'rifât*, s.82.

İstılahta ise, sıfat farklı disiplinlere göre farklı mânalar yüklenmektedir. Bu mânalar da şu şekilde açıklanmaktadır; Nahiv’de sıfat; nitelediği kelimeyi kendisinde var olan bir özelliği açığa çıkararak tamamlayan, belli başlı hususiyetleri ile nitelediği kelimeye uymak zorunda olan kelimeye denir.²³ Usûl âlimleri ise sıfatı, harflerinin mânasının kastettiği şeyin zattaki karşılığı olarak tanımlamaktadırlar.²⁴

Nahiv âlimleri ‘sıfat’ ile ‘vasıf’ kelimelerini aynı anlamda kullanırken, bazı Kelam âlimleri iki kelimeyi birbirinden ayrı kullanmaktadır.²⁵

2.3. İsim ve Sıfat Arasındaki Farklar

İsimle sıfat kelimelerinin birbirlerinde ayırt edilmeleri oldukça zordur. Bu konuda isimle sıfat arasında dilbilimcilerin tespit ettiği bazı farklılıkları şu şekilde sıralayabiliriz:

a) Sıfatın aksine ismin doğruluğu ya da yanlışlığı üzerine yorum yapılmaz.²⁶ Mesela; bir adama işaret edip ismini kastederek ‘bu adam Salih’tir’ deseniz ve o adamda ‘Salih’ yani iyi biri değilse isim için kullanımınız doğru sıfat için kullanımınız ise yanlış olur. Çünkü zâhir söylediğinizin hilafıdır.²⁷

b) İsim kendisinin taşımış olduğu vasıflarla birlikte zâta delalet eder. Sıfat ise, sadece anlamını taşıdığı vasfı ortaya koyar. Netice itibariyle şöyle söylemek doğru olur. Her isim sıfat fakat her sıfat isim değildir.²⁸

c) İsim bir şey için âlem olurken sıfat böyle değildir. Sıfat ancak bir isme bağlı olarak kullanılır.²⁹

d) İsim kendisinde sıfat mânasını da barındırabilir. Mesela Salih isminin içerisinde onun mânası olan ‘iyi olma, salah’ mânası da mevcuttur. Fakat sıfatın içerisinde isim mânası barınmaz.³⁰

e) Bir şeye verilen isim o şey için sebat ve süreklilik ifade eder. Sıfat ise yenilenme, ya da sonradan ortaya çıkma gibi hususiyeti vardır.³¹

²² İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arâb*, X, s.343.

²³ İbn ‘Akîl, Bahâuddîn b. Abdillâh, *Şerh-û İbn ‘Akîl ‘alâ Elfiyet-i İbn Mâlik*, Beyrût: Mektebetü'l-'Asriyye, 2008, II, s.178.

²⁴ el-Cürcânî, *et-Tâ'rifât*, s.346.

²⁵ Düheyşî, *Esmâu'l-Kur'ân*, s.24.

²⁶ el-Askerî, Edîb Ebû Hilâl, *el-Furûku'l-Lugâviyye*, Kâhire: Dâru'l-İlim ve's-Sekâfe, t.y, s.29.

²⁷ Düheyşî, *Esmâu'l-Kur'ân*, s.25.

²⁸ Düheyşî, *Esmâu'l-Kur'ân*, s.25.

²⁹ el-Askerî, *el-Furûku'l-Lugâviyye*, s.26.

³⁰ Düheyşî, *Esmâu'l-Kur'ân*, s.26.

3. Kur'ân Kavramının Kur'ân-ı Kerîm'de Geçen Müteradifleri

Kur'ân-ı Kerîm'i daha iyi tanıyabilmek için Kur'ân-ı Kerîm'de geçen isimlerini/sıfatlarını gözden geçirmek gerekir. Çünkü yüce Allah ve O'nun Peygamberi tarafından Kur'ân'a verilmiş bu isim ve sıfatların her biri onun bir yönünü ve bir özelliğini ortaya koymaktadır. Belki bunların hepsini birden değerlendirmek, kapsamlı bir Kur'ân tanımını da ortaya çıkaracaktır.

İsim ve sıfatın tarifini yapıp aralarındaki en bariz farkları da îzah ettikten sonra Kur'ân-ı Kerîm'in diğer isimlerini îzah etmeye çalışalım. Kur'ân-ı Kerîm'in isimleri tefsir âlimleri nezdinde farklı sayılara ulaşmaktadır. Bazı Tefsir âlimleri isim ve sıfat ayırımına giderken bazıları ise sadece Kur'ân-ı Kerîm'in isimlerinden bahseder. Fahreddin er-Râzî(ö.606) isim sıfat ayırımına gitmeden Kur'ân-ı Kerîm'in otuz iki tane isminden bahsederek anlamlarını vermektedir.³²

et-Taberi(ö.310) ise, Kur'ân-ı Kerîm'in Kur'ân, Furkân, Kitâb ve Zikir³³ olmak üzere dört ismi olduğunu söyleyerek bunları izah eder. Geri kalanları ise sıfat olarak değerlendirir. İbn 'Atiyye(ö.542)'de tefsirinde bu dört ismi zikrederek geri kalanları sıfat kabul etmektedir.³⁴

Bu dört isme, âlimlerin eserlerinde sıkça Kur'ân-ı Kerîm'in anlamı olarak kullandıkları 'tenzil' ismini de ekleyebiliriz. Nitekim el-Cezâirî(ö.M.1920) zikrettiğimiz dört isme 'tenzil' ismini de ekleyerek Kur'ân-ı Kerîm'in isimlerini beş ile sınırlandırarak diğerlerinin Kur'ân-ı Kerîm'in sıfatı olduğunu ifade etmektedir.³⁵

Günümüz tefsircilerinden Mehmet Okuyan ise on üç tane olarak tespit ettiği Kur'an-ı Kerîm'in isimlerini, Kur'an, Kitâb, Furkân, Nûr, Rûh, Şifâ, Beyân/Beyyine, Hakk, Rahmet, Hidâyet/Hüdâ, Büşra, Mev'ıza, Zikir/Tekira/Zikra olarak sıralamaktadır.³⁶

Kur'ân-ı Kerîm'de geçen Kur'ân'ın diğer isimlerini kısaca ele alalım;

³¹ Düheyşî, *Esmâu'l-Kur'ân*, s.26.

³² er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, II, s.13-16.

³³ et-Taberî, İbn Cerîr, *Câmi 'u'l-Beyân an Te'vil-i âyi'l-Kur'ân*, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1994, I, s.43-44.

³⁴ İbn 'Atiyye, Abdülhak el-Endelûsî, *el-Muharriru'l- Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz*, Dâru İbn Hazm, 2002, s.31.

³⁵ el-Cezâirî, Tâhir, *et-Tibyân li ba'zî'l-Mebâhîsi'l-Müta'allikâti bi'l-Kur'ân 'alâ Tarîki'l-İtkân*, Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmi, 1991, s.158.

³⁶ Okuyan, Mehmet, *Kısa Sûrelerin Tefsiri*, İstanbul; Düşün Yayıncılık, 2010, I, s.27-36.

3.1. Kitâb

Kitâb kelimesi kök olarak Arapça ke-te-be (كتب) fiilinden mastardır. Lügatta ‘toplama, bir şeyi bir şeye katma, sahife, farz, hüküm, kader’ gibi mânalarda kullanılmaktadır.³⁷ İsim olarak ise, yazıların yazılı olduğu sayfeler için kullanılır.³⁸ Kur’ân-ı Kerîm’de bu mânada kullanıldığı âyetlerde vardır. *يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِّنَ السَّمَاءِ* ‘‘*Kitab ehli, senin kendilerine gökten bir kitap indirmeni isterler.*’’³⁹ âyeti ve *‘Sana Kitab’ı kâğıtta yazılı olarak indirmiş olsak da, elleriyle ona dokunsalar, inkar edenler yine de, ‘Bu apaçık bir büyüdür’ derlerdi.*’’⁴⁰ âyeti bu mânaya örnek olarak gösterilebilir.

Hadis-i Şeriflerde de Kur’ân-ı Kerîm ‘‘kitab’’ diye isimlendirilmektedir. Bir hadis-i şerif de Hz Peygamber şöyle buyurmaktadır: ‘‘Bir grup, Kitabullah’ı okuyup ondan ders almak üzere Allah’ın evlerinden birinde bir araya gelecek olsalar, mutlaka üzerlerine sekinet iner ve onları Allah’ın rahmeti bürür. Melekler de kanatlarıyla sararlar. Allah, onları, yanında bulunan yüce cemaatte anar.’’⁴¹

Tefsir âlimleri Kur’ân-ı Kerîm’in ‘‘kitâb’’ diye isimlendirilmesine dair farklı yaklaşımlar öne sürmüşlerdir. Bu yaklaşımlar genel olarak kelimenin lügat anlamından hareketle ortaya konulmuş yaklaşımlardır. Bazılarına göre Kur’ân-ı Kerîm’e ‘kitâb’ denmesinin sebebi; farklı farklı kıssaları, âyetleri, hükümleri ve haberleri toplamış olmasıdır.⁴²

Diğer bir görüşe göre ise, önceki peygamberlere indirilen kitapları ihtiva eden bir yönü olması sebebiyle Kur’ân-ı Kerîm’e ‘kitap’ denilmiştir.⁴³ Tâhir b. Aşûr(ö.1973)’a göre ise, bu isim Kur’ân-ı Kerîm’in yazılması ve muhafaza edilmesine de işaret eder. Her ne kadar yazı halinde Hz Peygamber’e indirilmemiş olsa da Müslümanların onu yazıya döküp muhafaza etmelerinin farz-ı kifâye olduğunu belirtmektedir.⁴⁴

³⁷ el-Fîrûzâbâdi, *el-Kâmûs*, s.128.

³⁸ el-İsfahânî, *Müfredât*, s.699.

³⁹ en-Nisâ, 4/154.

⁴⁰ el-En’âm, 6/7.

⁴¹ Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş’as es-Sicistânî, *Sünen*, Beyrût: Daru’r-Risaleti’l-‘Alemiyye, 2009, ‘‘Salât’’, 349.

⁴² ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, s.347.

⁴³ el-Fîrûzâbâdi, *Besâir-u Zevi’t-Temyîz fi Letâifi’l-Kitâbi’l-‘Aziz*, Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1996, IV, s.263.

⁴⁴ İbn ‘Aşûr, Muhammed Tâhir, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, Beyrût: Müessesetü’t-Târih, t.y, I, s.219.

3.1.1.3. İncil

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا

كُلًّا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ

*'De ki: 'Ey Kitap ehli! Ancak Allah'a kulluk etmek, O'na bir şeyi eş koşmamak, Allah'ı bırakıp birbirimizi rab olarak benimsememek üzere, bizimle sizin aranızda müşterek bir söze gelin'. Eğer yüz çevirirlerse: 'Bizim Müslüman olduğumuza şahit olun' deyin.*⁵⁰

3.1.1.4. Mektup

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ إِنِّي أُلِّفِيَ إِلَيَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ

*'Sebe melikesi: 'Ey ileri gelenler! Bana, (Süleyman'dan gönderilen) değerli bir mektup bırakıldı' dedi.*⁵¹

3.1.1.5. Kitâb

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُمُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لَيْسَتُرُوا بِهِ تَمَنَّا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَهُمْ مِّمَّا كَتَبَتْ

فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ يَكْتُمُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِّمَّا يَكْسِبُونَ

*'Elleriyle (bir) Kitap yazıp sonra onu az bir bedel karşılığında satmak için 'Bu Allah katındandır' diyenlere yazıklar olsun! Elleriyle yazdıklarından ötürü vay haline onların! Ve kazandıklarından ötürü vay haline onların!'*⁵²

3.1.1.6. Kölenin Anlaşması

وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا

*'Kölelerinizden hür olmak için bedel vermek isteyenlerin, onlarda bir iyilik görürseniz, bedel vermelerini kabul edin.*⁵³

3.1.1.7. Farz

إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا

*'Namaz şüphesiz, inananlara belirli vakitlerde farz kılınmıştır.*⁵⁴

3.1.1.8. Delil-Hüccet

وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُّنبِرٍ

*'Bilmeden, doğruya götüren bir rehberi olmadan, aydınlatıcı bir kitabı da bulunmadan Allah yolundan saptırmak için büyüklük taslayarak Allah hakkında tartışan insan vardır.*⁵⁵

⁵⁰ Âli İmrân, 3/64.

⁵¹ en-Neml, 27/29.

⁵² el-Bakara, 2/79.

⁵³ en-Nûr, 24/33.

⁵⁴ en-Nisâ, 4/103.

⁵⁵ el-Hac, 22/8.

3.1.1.9. Vakit-Süre

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ ‘And olsun ki, senden önce nice peygamberler gönderdik; onlara eşler ve çocuklar verdik. Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber bir âyet getiremez. Her şeyin vakti ve süresi yazılıdır.’⁵⁶

3.1.1.10. Amellerin Yazılı Olduğu Yer

‘Her ümmeti diz üstü çökmüş olarak görürsün. Her ümmet kitabına çağrılır. Onlara denir ki: 'Bugün, size işlediğinizin karşılığı verilecektir.’⁵⁷

3.1.1.11. Kaza ve Kader

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِئْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْبَعْثِ فَهَذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ‘Kendilerine ilim ve iman verilenler; 'And olsun ki, siz Allah'ın yazısında mevcut yeniden dirilme gününe kadar kaldınız. İşte bu yeniden dirilme günüdür, fakat sizler anlamıyordunuz' derler.’⁵⁸

3.1.1.12. Hüküm

وَالَّذِينَ آمَنُوا مِن بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَئِكَ مِنكُمْ وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ‘Sonra inanıp hicret eden ve sizinle birlikte savaşanlar, işte onlar sizdendir. Birbirinin mirasçısı olan akraba, Allah'ın kitab'ına göre birbirine daha yakındır. Doğrusu Allah her şeyi bilir.’⁵⁹

3.2. Furkân

Lügatta “iki şeyin arasını ayırmak” mânasına gelen fark (فرق) kökünden mastar olup “hakla bâtilı, imanla küfrü, helâl ile harâmı ayırıp belirlemek” anlamında kullanıldığı gibi zıt değerlere sahip olan şeylerin birbirinden seçilip ayrılmasını sağlayan ölçüyü de ifade eder.⁶⁰ Seyyid Şerîf el-Cürcânî(ö.816)’de ‘Furkân’ı “hakla batılı birbirinden ayıran ayrıntılı bilgi”⁶¹ şeklinde tarif etmektedir.

⁵⁶ er-Ra‘d, 13/38.

⁵⁷ el-Câsiye, 45/28.

⁵⁸ er-Rûm, 30/56.

⁵⁹ el-Enfâl, 8/75

⁶⁰ el-İsfahânî, *Müfredât*, s.633-634.

⁶¹ el-Cürcânî, *et-Tâ‘rifât*, s.245.

ez-Zerkeşî(ö.794), Kur'ân-ı Kerîm'e 'Furkân' isminin verilmesini hak ile batılı, Müslüman ile kâfiri, mümin ile münafığı birbirinden ayırması ile açıklamaktadır.⁶²

Gerek tefsirlerde gerekse sözlük kitaplarında 'Furkân' kelimesi, Kur'ân'da yer aldığı yedi âyetten her birindeki konumu dikkate alınarak "Kur'ân, Tevrat veya üç büyük kitap, delil, yardım, Mûsâ ve kavminin kurtulması için denizin yarılıp açılması, Bedir zaferi, kurtuluş ve başarı" gibi anlamlarla açıklanmaktadır.

Bunun yanında İbnü'l-Cevzî(ö.510) müfessirlerin Kur'ân'da geçen 'Furkân' kelimesine üç değişik anlam verdiklerini belirtir. Birincisi, 'başarı ve zafer' (Bakara 2/53; Enfâl 8/41); ikincisi 'dalâletten ve şüpheden kurtuluş' (Bakara 2/185; Âl-i İmrân 3/4; Enfâl 8/29); üçüncüsü ise, 'Kur'ân-ı Kerîm' (Furkân 25/1).Ancak İbnü'l-Cevzî(ö.510)'nin bu genellemesi isabetli bulunmamaktadır. Zira müfessirler, aynı âyetlerde geçen 'Furkân' kelimesine farklı anlamlar verdikleri gibi verilen anlamlar da yeterince açık görülmemektedir.

Başta et-Taberî(ö.310) olmak üzere müfessirlerin çoğunluğu 'Furkân' kelimesine içinde yer aldığı âyetin konusuna göre farklı anlamlar vermekle birlikte bunların "hakla bâtılı ayırma" şeklindeki temel anlamla ilişkisini kurmaktadır. Bu asıl mânayı dikkate alarak ilâhî kitapları 'Furkân' kapsamında değerlendirenler bulunmaktadır.⁶³

Furkân, Hz Peygamber'e indirilen son kitabın ismi olarak Kur'ân-ı Kerîm'de üç yerde geçer. Bunların ikisi olan Bakara sûresi'nin 185. âyeti ve Furkân sûresi'nin 1. âyetinde bu anlamda kullanıldığı noktada ihtilaf yoktur. Âli İmrân Sûresi'nin 4. âyeti olan نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنزَلَ التَّوْرَةَ وَالْإِنجِيلَ مِنَ قَبْلِ هُدًى لِّلنَّاسِ وَأَنزَلَ الْفُرْقَانَ 'Kendisinden önceki Kitapları tasdik eden Hak Kitab'ı sana indirdi. Önceden insanlara yol gösterici olarak Tevrat ve İncil'i de indirmişti. Furkan'ı da indirdi'⁶⁴ âyetinde geçen 'Furkan' kelimesi için ise tefsir âlimleri arasında ihtilaf söz konusudur.⁶⁵

Fahreddin er-Râzî(ö.606) Âli İmrân sûresi'nin belirttiğimiz âyetinde geçen 'Furkân' kelimesine dört farklı mâna verildiğini söyleyerek şöyle der:

⁶² ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, s.351.

⁶³ Çelik, İbrahim, "Furkân", *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1996, XIII, s.220.

⁶⁴ Âli İmrân, 3/3-4.

⁶⁵ Düheyşî, *Esmâu'l-Kur'ân*, s.73-74.

‘Cumhur müfessire göre âyette geçen ‘Furkân’ kelimesinden kasıt ‘Zebur’dur. İkinci görüşe göre ise, kelimedden kasıt Kur’ân’dır. Âyette Kur’ân-ı Kerîm’i tazim maksadıyla tekrar getirilmiştir. Hakkı batıldan ayıran özelliği ile Tevrat ve İncil’den sonra ortaya çıkan ihtilafları ortadan kaldırdığından ‘Furkân’ ifadesiyle Kur’ân-ı Kerîm’in bu yönüne vurgu yapılmıştır. Âyette geçen ‘Furkan’ ifadesinden kasıt, üçüncü görüşe göre, Kur’ân-ı Kerîm’den önce indirilen üç ilahi kitaptır. Bir diğer tefsire göre ise ‘Furkân’ kelimesinin âyette işaret edilen mânası mucizedir.⁶⁶

Râzî(ö.606) bunları söyledikten sonra kendisinin üçüncü görüşü tercih ettiğini ifade etmektedir.

3.3. Zikir

Ze-ke-re (ذَكَرَ) fiilinden mastar olan zikir kelimesi bir şeyi hatırd tutmak, dilde dolaştırmak, şeref, namaz, dua, teşbih, şükür gibi birçok anlamda kullanılmıştır.⁶⁷

Zikir kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de farklı türevleriyle birlikte, fiil, isim, yalın, izafet, sülasi mücerred ya da sülasi mezid kalıplarında dikkate alındığında toplam 274 yerde geçmektedir.⁶⁸

Kur’ân-ı Kerîm’de farklı türevleriyle 114 Sûrenin 67’sinde geçen zikir kelimesi Sûrelerin bazılarında yalnız bir defa pek çoğunda ise birden fazla yerde kullanılmaktadır.⁶⁹

3.3.1. ‘Zikir’ Kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm’de Kullanıldığı Mânalar

Zikir kelimesi lügat mânalarından biri olan ‘hatırlamak’, Âli İmrân Sûresi’nin 135. âyetinde bu mânada kullanılmıştır.⁷⁰ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاجِسَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ ‘Onlar fena bir şey yaptıklarında veya kendilerine zulmettiklerinde Allah’ı anarlar, günahlarının bağışlanmasını dilerler. Günahları Allah’tan başka bağışlayan kim vardır? Onlar, yaptıklarında bile bile direnmezler.’⁷¹

Kelimenin diğer bir mânası olan ‘anmak, söylemek, sözünü etmek’ mânasında Kur’ân-ı Kerîm’de sıkça kullanılan mânalardan biridir. Bunlardan birisine

⁶⁶ er-Râzî, *Mefâtiḥ*, IV, s.140.

⁶⁷ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arâb*, IV, s.310.

⁶⁸ Abdülbâkî, Muhammed Fu‘âd, *el-Mu‘cemü’l-Müfehres li-Elfâzi’l-Kur’ân’il-Kerîm*, Beyrût: Dâru’l-Ma‘rife, 2008, s.513-517

⁶⁹ Abdülbâkî, *el-Mu‘cemü’l-Müfehres*, s.513-517.

⁷⁰ er-Râzî, *Mefâtiḥ*, IX, 9; el-Âlûsi, *Rûhu’l-Me‘âni*, II, s.275.

⁷¹ Âli İmrân, 3/135.

örnek olarak A ‘lâ sûresi’ nin 15. âyeti verilebilir.⁷² *وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى* ‘...Rabbinin adını anıp namaz kılan...’⁷³

Bu manaya hadis-i şeriflerde de sıkça rastlanmaktadır. “Zikir” kelimesinin ‘anmak’ anlamında kullanıldığı birkaç hadise örnek olarak şu hadisler verilebilir: “Allah’ı zikredenle (ananla) zikretmeyen, diri ile ölü gibidirler.”⁷⁴ “İçerisinde Allah zikredilen evlerin misali ile içerisinde Allah zikredilmeyen evlerin misali, diri ile ölünün misali gibidir.”⁷⁵

“Bir topluluk Allah’ı zikretmek üzere oturlarsa, melekler onları kuşatır, rahmet onları kaplar, üzerlerine sekîne (huzur, feyiz) iner ve Allah onları yanındakilere (meleklerle) zikreder.”⁷⁶ “Allah’ı unutarak lüzumsuz konuşmalara dalmayın. Çünkü Allah hatırlanıp zikredilmeden yapılan uzunca konuşmalar, kalbi katılaştırır. Allah’tan en uzak olan kimse, kalbi katı olandır.”⁷⁷

Kötülemek, yermek anlamına gelen ‘diline dolamak’ mânasının kastedildiği Enbiyâ sûresi’ nin 36 ve 60. ‘zikir’ kelimesinin bir başka mânada kullanıldığı âyetlerdir 36. âyette *وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُؤًا أَهْذًا الَّذِي يَذُكُرُ إِلَيْهِمْ وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمَنِ هُمْ كَافِرُونَ* ‘İnkârcılar seni gördükleri zaman, şüphesiz, seni alaya almaktan başka bir şey yapmazlar. ‘Sizin tanrılarınızı diline dolayan bu mudur?’ derler ve Rahman’ın Kitabını işte onlar inkâr ederler.’⁷⁸ 60.âyette ise, *قَالُوا سَمِعْنَا فَتَىٰ يَذُكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ*, ‘İbrahim denen bir gencin onları diline doladığını duymuştuk.’⁷⁹ buyurulmaktadır.

‘Zikir’ kelimesi 2/235 âyetinde ‘nikâh talebinde bulunmak’ 7/69⁸⁰, âyetinde ‘düşünmek’⁸¹, 94/4 âyetinde ‘şan, şeref’⁸², 18/83 âyetinde ‘kıssa, haber’⁸³, 16/43 âyetinde ‘kitap’⁸⁴, 7/63 âyetinde ‘vahiy’⁸⁵, 62/9 âyetinde ‘namaz ve hutbe’⁸⁶

⁷² er-Râzî, *Mefâtiḥ*, XXXI, 134, el-Âlûsi, *Rûhu’l-Me’âni*, XV, s.322.

⁷³ el-Â ‘lâ, 87/15.

⁷⁴ Buhârî, el-Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *Câmi’u’s-Sahîh*, Beyrût: İbn Kesîr, t.y, “De‘avat”, 67.

⁷⁵ Buhârî, *Câmi’u’s-Sahîh*, “De‘avat”, 66.

⁷⁶ Müslim, Ebû’l-Hasan Müslim b. Haccâc, *Câmi’u’s-Sahîh*, Riyâd: Dâru’t-Taybe, 2006, I, “Zikir”, 25.

⁷⁷ Tirmizî, *el-Câmi’u’s-Sahîh*, “Zühd”, 62.

⁷⁸ el-Enbiyâ, 21/36.

⁷⁹ el-Enbiyâ, 21/60.

⁸⁰ Ebû’s-Su‘ûd, Muhammed b. Mustafa, *İrşâd-u ‘Akli’s-Selîm*, Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1999, I, s.278.

⁸¹ İbn ‘Aşûr, *Tahrîr*, VIII, s.158.

⁸² Ebû’s-Su‘ûd, *İrşâdu’l- ‘Akli’s-Selîm*, VI, s.444.

⁸³ Ebû’s-Su‘ûd, *İrşâdu’l- ‘Akli’s-Selîm*, IV, s.213.

⁸⁴ ez-Zemahşerî, Ebû’l-Kâsım Cârullah, *Tefsîru’l-Keşşâf*, Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 2009, II, s.584.

⁸⁵ el-Kurtûbî, Ebû Abdîllah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi’u li Ahkâmi’l-Kur’ân*, Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 2010, VII, s.150.

anlamlarında kullanıldığı tefsir âlimleri tarafından ifade edilmiştir. Tefsir literatüründe ‘Zikir’ kelimesinin farklı anlamlarda kullanıldığı âyetlerin yanında aynı âyette geçen ‘zikir’ kelimesine tefsir âlimleri tarafından farklı anlamlarda yüklenmektedir. Bu da kelimenin çok farklı manalarda kullanılan anlam çeşitliliği fazla bir kelime olduğunu göstermektedir.

“Zikir” kelimesi, Kur’ân’da sözlük ve terim anlamıyla birlikte çok zengin bir kullanım alanına sahiptir. Bu yüzden bazı âyetlerde geçen ‘zikir’ kavramı iki veya daha fazla anlamda değerlendirilmiştir. Bu durumu Kur’ân meâllerinde ve tefsirlerde açıkça görebiliriz. Genel olarak zikir kelimesi Kur’ân’da Allah’ın varlığının, birliğinin delili olan pek çok konuyu düşünmek anlamında kullanılmaktadır. Zikir kavramının geçtiği bir kısım âyetlerde ise öğüt vermek, öğüt ve ibret almak anlamlarında kullanılmaktadır. En başta öğüt verenin Allah olduğu belirtilmekte, peygamberlerin de birer öğütçü olduğu ifade edilmektedir. Aynı zamanda zikir kelimesi bazı âyetlerde insan için önemli ve gerekli olan konuların unutulmaması sürekli hatırdâ tutulması veya unutulursa hemen hatırlanması gibi anlamlara gelmektedir.⁸⁷

Çok geniş bir anlam alanına sahip olan ‘zikir’ kavramının manası, günümüzde daraltılmış ve sadece Allah’ın adını dil ile anmakla sınırlandırılmıştır. Oysa ‘zikir’, insana sevap kazandıran her türtü amelin genel adıdır. Çünkü ‘zikir’, Allah’ı unutmamak, O’ndan gafil bulunmamak ve O’na itaat etmektir. Bütün ibadetlerin gayesi ve aslı, Allah Teâla’yı hatırlamak ve O’na itaat etmektir. Allah’a itaat ise, Kur’ân veya hadislerde yer alan bir takım güzel sözleri sadece söylemek veya tekrarlamak değil; bilakis her halükarda Allah’a kulluk şuuru içerisinde bulunmak ve tam bir teslimiyet göstermek, her hal ve şartta O’nun sürekli bizi gözetlediğini zihnimize yerleştirmektir.⁸⁸

3.3.2. Kur’ân-ı Kerîm’in Adı Olarak ‘Zikir’ Kelimesinin Geçtiği Âyetler

‘Zikir’ kelimesinin anlamlarından birinin de ‘Kur’ân-ı Kerîm’ olduğu hususunda tefsir âlimlerinin ittifakı vardır. Kur’ân-ı Kerîm’in Zikir olarak isimlendirilmesinin sebeplerini Fahreddin er-Râzî(ö.606) Kur’ân-ı Kerîm’in,

⁸⁶ en-Nesefî, Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, Beyrût: Dâru İbn-i Kesîr, 2008, III, 482; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-'Akli's-Selîm*, VI, s.249.

⁸⁷ Yaman, Vezire, “İtikadî Açından Zikir Kavramı”,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), s.10

⁸⁸ Bilgiz, Musa, “Kur’ân’da Zikir Kavramının Anlam Alanı”, *AÜİFD*, sy.25, 2006, s.208.

insanların dini ve dünyevi ihtiyaçlarını dile getiren bir kitap olması, Allah'ın pek çok nimetini hatırlatarak, insanları uyarıp onlara öğüt vermesi ve kendisine inananlar için şeref ve övünç kaynağı olması diye açıklamaktadır.⁸⁹

“Zikir” kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm mânasında kullanıldığı hususunda tefsir âlimlerinin ittifak ettiği âyetler şunlardır;

وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ *‘Ey kendisine Kur’ân indirilen! Sen mutlaka bir mecnunsun.*⁹⁰ Âyette geçen zikir kelimesinden kasıt Kur’ân-ı Kerîm’dir.⁹¹

Hicr sûresi’nin 9. âyeti olan إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ *‘Doğrusu zikri biz indirdik, onun koruyucusu elbette biziz.*⁹²âyetinde geçen ‘hû’ zamirinin döndüğü yer hususunda bu âyetteki zikir kelimesi ile alakalı iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Elmalılı Hamdi Yazır(ö.1942) konuyla alakalı şunları söyler. “Buradaki zamir iki ayrı şekilde yorumlanmıştır. Birincisi ‘zikr’e ait olmasıdır tefsircilerin çoğunun görüşü budur. İkincisi el-Ferrâ(ö.207) ve İbnü'l Enbârî(ö.577)’nin görüşleridir ki, Kur’ân kendisine indirilen Hz. Peygambere ait olmasıdır. Bu durumda mânası, ‘onu cin ve şeytan şerrinden ve düşman tecavüzünden koruyan ve koruyacak olan da biz şanı Yüce Allah’ız’ demek olur. Bu da doğru bir mâna olmakla beraber âyetten ilk bakışta anlaşılan, birinci mânadır. Yani Allah Te‘âlâ, bununla Kur’ân’ın fazlalık veya noksanlıkla bozma ve değiştirmeden korumasını üzerine almış ve korunarak kalmasını anlatmıştır. O halde bu vaâd varken sahabe, Kur’ân’ın Mushaf’ta toplanması ile niçin meşgul oldular? Sorusu da sorulamaz. Çünkü hafızların Kur’ân’ı ezberlemesi gibi, sahabenin onu toplaması da Allah Te‘âlâ’nın koruma sebepleri cümlesindedir. Allah, onun korumasını üzerine aldığı içindir ki, onları bu şekilde toplamaya ve zapt etmeye muvaffak etmiştir.⁹³

Nahl sûresi’nin 43.âyetinde geçen zikir kelimesi deKur’ân-ı Kerîm mânasında kullanılmaktadır.⁹⁴ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ *‘Sana da, insanlara gönderileni açıklayasın diye Kur’ân-ı indirdik. Belki düşünürler.*⁹⁵

⁸⁹ er-Râzî, *Mefatih*, VIII, s.65.

⁹⁰ el-Hicr, 15/6.

⁹¹ er-Râzî, *Mefatih*, XIX, 125; el-Beydâvî, Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envâru’t-Tenzil ve Esrâru’t-Te’vil*, Beyrût: Dâru’r-Reşîd, 2000, II, s.234; Ebû’s-Su‘ûd, *İrşâdu’l-‘Akli’s-Selîm*, IV, 7; el-Âlûsî, *Rûhu’l-Me‘âni*, VII, 259; İbn ‘Aşûr, *Tahrîr*, XIII, s.14.

⁹² el-Hicr, 15/9.

⁹³ Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, sad. İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Boleli, İstanbul: Eyüp Sultan Yayınevi, 2014, V, s.214.

⁹⁴ Ebû’s-Su‘ûd, *İrşâdu’l-‘Akli’s-Selîm*, IV, s.64.

⁹⁵ en-Nahl, 16/44.

‘Zikir’ kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm anlamında kullanıldığı diğer bir âyet ise Yasin sûresi’nin 11. âyetidir.⁹⁶ *إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذُّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَنَ الْعَلِيمَ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ* ‘Sen ancak, Kur’ân’a uyan ve görmediği halde Rahman’dan korkan kimseyi uyarabilirsin. Artık o kimseyi, bağışlanma ve cömertçe verilecek bir ecirle müjdele.’⁹⁷

Fussilet sûresi’nin 41. âyeti olan *إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ* ‘Kitab kendilerine gelince, onlar, onu inkâr etmişlerdir; oysa o, değerli bir Kitabdır.’⁹⁸ âyetinde de zikir kelimesi ‘Kur’ân-ı Kerîm anlamında kullanılmıştır.’⁹⁹

‘Zikir’ kelimesi ayrıca 43/36¹⁰⁰, 68/51¹⁰¹, 3/58¹⁰², 38/8¹⁰³, 13/28¹⁰⁴, 25/29¹⁰⁵, 21/36¹⁰⁶, 53/29¹⁰⁷ âyetlerinde de Kur’ân-ı Kerîm anlamında kullanılmıştır.

3.4. Tenzîl

Lügatta ‘yukarıdan aşağıya inmek, gelmek, konaklamak’ mânasında ki ne-ze-le (نزل)’den mastar ve ‘iniş’ anlamında isim olan ‘nüzü’l’ kelimesi, ilahi kitapların, özellikle de Kur’ân-ı Kerîm’in Allah katından gelişini ifade eder.¹⁰⁸

Kur’ân’da 261’i fiil kalıplarında olmak üzere yaklaşık 300 yerde geçen nüzul kelimesi ile su, rızık, Allah’ın ordusu, azap, şeytan, melek, huzur ve sükûn, ruhu’l-emin ve benzeri kavramlar kastedilmektedir. Bunların yanında ‘tenzil’, Tevrat’a, İncil’e ve Kur’ân’a, ayrıca Kur’ân yerine kullanılan hak, zikir, nur, âyet ve sûre kelimelerine nispet edilmiştir. Tevrat ve İncil hakkında nüzü’l kavramı ‘if’al’ kalıbında iken Kur’ân’la ilgili olanların çoğu yine aynı kalıpta olmakla birlikte ‘tef’il’ sîgasında da gelmiştir¹⁰⁹

İbn Manzûr(ö.711) inzal ve tenzil arasında mâna farkı görmez.¹¹⁰ Fakat Bakara (2/185), Duhân (44/3) ve Kadîr (97/1) sûrelerinde kelimenin if’al babında

⁹⁶ Ebû’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-‘Akli’s-Selîm*, V, s.290.

⁹⁷ Yâsîn, 36/11.

⁹⁸ Fussilet, 41/41.

⁹⁹ Ebû’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-‘Akli’s-Selîm*, V, s.446.

¹⁰⁰ Ebû’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-‘Akli’s-Selîm*, VI, s.34.

¹⁰¹ Ebû’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-‘Akli’s-Selîm*, VI, s.291.

¹⁰² el-Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, I, s.265.

¹⁰³ Ebû’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-‘Akli’s-Selîm*, V, s.350.

¹⁰⁴ el-Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, I, s.207.

¹⁰⁵ Ebû’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-‘Akli’s-Selîm*, V, s.8.

¹⁰⁶ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, s.114.

¹⁰⁷ Ebû’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-‘Akli’s-Selîm*, VI, s.158.

¹⁰⁸ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûs*, s.1062.

¹⁰⁹ Birişik, Abdülhamit, “Nüzûl”, *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2007, XXXIII, s.309.

¹¹⁰ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arâb*, XI, s.656.

kullanılmasından hareket eden Râgıb el-İsfahâni ise, inzalin Kur’ân’ın dünya semasına bir defada inmesini ifade ettiğini söyler. el-İsfahâni’ye ve diğer bazı âlimlere göre ‘inzal’ kelimesi kapsamlı bir muhtevaya sahipken tenzil Kur’ân’ın peyderpey inişini ifade eder.¹¹¹

Türevleri olarak birçok kullanımı olan ne-ze-le (نزل) kelimesi ‘tenzilun’ ve ‘tenzilen’ şeklinde Kur’ân-ı Kerîm’de 14 yerde geçer. İki şekilde meful mânasında mastar olarak kullanılmışlardır. Bu kullanım Kur’ân-ı Kerîm’in parça parça indirilişine işaret eder ki bununla Mekke müşriklerinin Furkân Sûresi’nin وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ‘*İnkâr edenler: ‘Kur’ân ona bir defada indirilmeliydi’ derler. Oysa Biz onu böylece senin kalbine yerleştirmek için azar azar indirir ve onu ağır ağır okuruz.*’¹¹² âyetinde ki iddialarını iptal etmektedir.¹¹³

Tenzîl kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm’in ismi olarak kullanıldığı âyetlere birkaç örnek verelim;

تَنْزِيلٌ مِّنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ‘(Bu kitap) Rahman ve rahim olan tarafından indirilendir.’¹¹⁴

لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ‘Kitap kendilerine gelince, onlar, onu inkar etmişlerdir; oysa o, değerli bir Kitap’tır. Geçmişte ve gelecekte onu batıl kılacak yoktur. Hâkim ve övülmeye layık olan Allah katından indirilendir.’¹¹⁵

4. Kur’ân Kavramına Müteradifliği Kabul Görmeyen Kelimeler

Kur’ân-ı Kerîm’in isim ve sıfatlarının sayısı hakkında tefsir âlimlerinin farklı mütalaalarının olduğunu ifade etmiştik. Bu çerçevede aşağıda zikredeceğimiz Kur’ân-ı Kerîm’in ismi olarak zikredilen edilen bazı ifadeler tefsir âlimleri tarafından kabul görmemiş hatta sıfat kabilinden dahi değerlendirilmemiştir.

4.1. Esâre

Lügatta ‘bir şeyden arta kalan, rivâyet ve alamet’¹¹⁶ gibi farklı anlamlarda kullanılan kelimeyi el-Fîrûzâbâdi(ö.817) zikretmiş olduğu yüz isim arasında sayar.

¹¹¹ el-İsfahâni, *Müfredât*, s.799.

¹¹² el-Furkân, 25/32.

¹¹³ Düheşî, *Esmâu’l-Kur’ân*, s.111.

¹¹⁴ Fussilet, 41/2.

¹¹⁵ Fussilet, 41/42.

¹¹⁶ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arâb*, IV, s.5.

Ahkâf sûresi'nin 4. âyetinde geçen kelimenin burada Kur'ân-ı Kerîm anlamında O'nun ismi olarak kullanıldığını ifade eder.¹¹⁷

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ إِنِّي لَأَتُونِي
‘De ki: 'Allah'ı bırakıp taptuğunuz şeyleri görüyor musunuz? Yeryüzünde ne yaratmışlar bana göstersenize! Yoksa Allah'la ortaklıkları göklerde midir? Eğer doğru sözlü iseniz, size indirilmiş bir kitap veya intikal etmiş bir bilgi kalıntısı varsa bana getirin.’¹¹⁸

Âyette geçen ‘esâre’ kelimesinin anlamı ile alakalı tefsir âlimlerinin ihtilafi söz konusudur. Katâde(ö.118) mezkûr kelimeyi ‘ilme has olan bir şey’, Hasan Basri(ö.110), ‘tercih edilen ve çıkarılan’, Mücahid(ö.103) ‘öncekilerden kalan’, İbn Abbas(ö.68) ise, ‘delil’ anlamında kullanmaktadır. Diğer tefsirlerde de farklı yorumlar getirilmekle beraber kelime Kur'ân-ı Kerîm'in ismi olarak anlaşılmamıştır.¹¹⁹

4.2. Emrullah

‘Emr’ kelimesi ‘hal, durum’ anlamında fiil ve sözler için kullanılan genel bir ifadedir.¹²⁰ Zerkeşi bu kelimeyi Kur'ân-ı Kerîm'in isimlerinden sayar.¹²¹ Delil olarak da Talak sûresi'nin 5. Âyetini gösterir. ذَلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنْزَلَهُ إِلَيْكُمْ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا ‘Bu, Allah'ın size indirmiş olduğu buyruğudur. Kim Allah'ın buyruğuna karşı gelmekten sakınırsa, O, onun kötülüklerini örter, ecrini büyültür.’¹²² Fakat âyetin öncesi ile alakası kurulduğunda Kur'ân-ı Kerîm'in ismi olarak anlaşılacağı açıktır. Sûrenin başından itibaren zikredilen talak ve iddetle alakalı hükümler dikkate alındığında âyette geçen Allah'ın emirleri anlamındaki ‘emrullah’ ifadesinden kasıt önceki âyetlerde ifade edilen hükümlerdir.¹²³

4.3. Tabsire

Bir şeyi göstermek, beyan etmek¹²⁴ anlamlarında kullanılan ‘tebsire’ kelimesi el-Fîrûzâbâdi tarafından Kur'ân-ı Kerîm'in isimleri arasında zikredilir. el-Fîrûzâbâdi(ö.817) Kâf sûresi'nin 8. âyeti olan تَبَصَّرَةٌ وَذِكْرَىٰ لِكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ‘Allah'a

¹¹⁷ el-Fîrûzâbâdi, *Besâir*, I, s.94.

¹¹⁸ el-Ahkâf, 46/4.

¹¹⁹ Düheşî, *Esmâu'l-Kur'ân*, s.116.

¹²⁰ el-İsfahânî, *Müfredât*, s.88.

¹²¹ ez-Zerkeşi, *el-Burhân*, I, s.346.

¹²² et-Talâk, 65/5.

¹²³ er-Râzî, *Mefâtiḥ*, XXX, s.33.

¹²⁴ el-İsfahânî, *Müfredât*, s.128.

seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah, kâfirler topluluğuna rehberlik etmez.’¹³⁴ âyetini delil olarak kullanan el-Fîrûzâbâdi(ö.817) âyette geçen ‘risâle’ kelimesini Kur’ân-ı Kerîm’in ismi olarak kabul eder.¹³⁵

‘Risâle’ kelimesi ise, daha geniş bir anlam taşır. Müfessirler bahsi geçen âyetteki kelimenin anlamını Kur’ân-ı Kerîm olarak sınırlandırmazlar.¹³⁶ Bunun yanında En’âm sûresi’nin 124. âyetinde geçen ... اللهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ... ‘Allah, peygamberliğini kime vereceğini daha iyi bilir’¹³⁷ ‘risale’ kelimesinin peygamberlik anlamında kullanılması kelimenin yalnız Kur’ân-ı Kerîm’in ismi anlamını ifade etmesine mani olan diğer bir durumdur.¹³⁸

4.6. Nîmet

Lügatta ‘karşılık beklemeden başkasına ihsanda bulunulan, fayda verilen şey’¹³⁹ anlamında kullanılan ‘nîmet’ kelimesi Kalem sûresi’nin 2. âyeti olan مَا أَنْتَ بِمُجْتَنِبٍ *‘Sen, Rabbinin nîmeti sayesinde, bir mecnun değilsin.’*¹⁴⁰ âyeti delil gösterilerek el-Fîrûzâbâdi(ö.817) tarafından Kur’ân-ı Kerîm’in ismi olarak kabul edilmektedir.¹⁴¹ Tefsir âlimleri, âyette geçen ‘nîmet’ kelimesine verdikleri mânalarla kelimenin Kur’ân-ı Kerîm’in ismi olmadığına işaret ederler. Müfessirler, âyette Allah’ın nîmeti olarak mecnunluğun Hz Peygamberden uzak oluşuna, müşriklerin iddialarının aksine kâmil bir aklın, ince bir fikrin ve mûciz bir kelamın sahibi olduğuna vurgu yapmaktadır.¹⁴²

¹³⁴ el-Mâide, 5/67.

¹³⁵ el-Fîrûzâbâdi, *Besâir*, I, s.91.

¹³⁶ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 646; er-Râzî, *Mefâtiḥ*, XII, 41; el-Kurtûbî, *el-Câmi’ lî Ahkâmi’l-Kur’ân*, VI, s.157; el-Beydâvi, *Envâru’t-Tenzîl*, I, 451; en-Nesefî, *Medârik*, I, s.461.

¹³⁷ el-En’âm, 6/124.

¹³⁸ Ebû’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-‘Akli’s-Selîm*, II, s.440.

¹³⁹ el-Cürcânî, *et-Ta’rifât*, s.333.

¹⁴⁰ el-Kalem, 68/2.

¹⁴¹ el-Fîrûzâbâdi, *Besâir*, I, s.94.

¹⁴² ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s.573; er-Râzî, *Mefâtiḥ*, XXX, s.70; el-Beydâvi, *Envâru’t-Tenzîl*, III, s.432.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM'İN SIFATLARI VE KUR'ÂN TEFSİRİNE ETKİSİ

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli hususiyetleriyle tanımlayıp onun sahip olduğu sıfatları yine kitabın'da anlatmıştır. Bu tarif ve tavsiflerin geçtiği âyetlerin incelenip değerlendirilmesi neticesinde, Kur'ân-ı Kerîm'in sıfatlarının tespiti yapılmaya çalışılmış, ancak, bazı âyetler birden çok manayı ihtiva ettiği için de bunlar, farklı sayılarda belirlenmiştir.

Bu meseleye Kur'ân-ı Kerim'in ayetleri açısından bakıldığında birçok ayette farklı isim ve sıfatlar kullanıldığı görülür. İslam âlimleri, bazı tefsir ve Kur'ân araştırmacıları, Kur'ân'ın isim ve sıfatlarının sayısı konusunda farklı rakamlar verir. Bazılarına göre, Kur'ân'ın Kur'an'da zikredilen isim ve sıfatlarının sayısı 32 iken, bazıları bu sayıyı 60 veya 90'a kadar çıkarır. Son tahlilde, Kur'ân-ı Kerim'den iktibas edilerek çeşitli eserlerde zikredilen söz konusu isimlerin çoğu, aslında doğrudan Kur'ân için kullandığı isimler olmayıp çeşitli özellik ve yönlerine işaret eden nitelendirmelerdir.¹⁴³

Biz, bunlardan tespit edebildiklerimizi sırayla ele alacağız. Bir kelimenin sıfat oluşunu dil bilgisi açısından değil onun Kur'ân-ı Kerîm'in bir yönünü açığa çıkarması itibariyle ele alacağız. Her bir sıfatı lügat açısından tahlil ettikten sonra zikredildiği âyete atıfta bulunacak ve yapılan izahları kaydedeceğiz.

1. Dil ve Belâğât Yönlü Sıfatlar

1.1. Belâğ

Belağ kelimesi Lügatta; 'bir şeye ulaşmak'¹⁴⁴, kifâyet,¹⁴⁵ mekân ya da zaman itibariyle bir şeyin en sonuna, maksadının son noktasına ulaşmak¹⁴⁶ anlamlarında kullanılmaktadır. Hz Peygamber anlattıklarının başkalarına da anlatılmasını emir

¹⁴³ Yılmaz, Hasan, "Önemli Bazı İsim ve Sıfatları Çerçevesinde Kur'ân, *EKEV Akademi Dergisi*, y. 11, sy, 31, 2007. s.90.

¹⁴⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arâb*, VIII, s.419.

¹⁴⁵ er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, s.41.

¹⁴⁶ el-İsfahânî, *Müfredât*, s.144.

buyurduğu “burada olanlar olmayanlara söylediklerimi ulaştırın”¹⁴⁷ ifadesinde de “belağ”ın tef’il babındaki fotmatını bu anlamda kullanmaktadır.

Kur’ân-ı Kerîm’in ‘belağ’ diye nitelendirilmesi, insanlara emredildikleri ve sakındırıldıkları şeylerin Allah Teâla tarafından Kur’ân-ı Kerîm ile bildirilmesinden ötürüdür. Bir diğer sebep ise, üslubunda ki kifâyet ve mükemmeliyettir.¹⁴⁸ Bir başka sebep de Kur’ân-ı Kerîm’in sahip olduğu muhteva itibariyle insanlığın ihtiyaç duyduğu asli ve fer’i meselelerde doyurucu bir içeriğe sahip olması ve insanı en yüce makamlara taşıyan bir özelliğinin bulunmasıdır.¹⁴⁹ Nitekim Hz Peygamber Kur’ân-ı Kerîm’in her hususta insana istikamet verdiğini ifade ederken şöyle buyurmuştur; “Kim onunla(Kur’ân’la) konuşursa doğru söylemiş olur, kim onunla amel ederse sevap kazanır, kim onunla hükmederse adaletli davranmış olur, kim de ona çağırırsa doğru yola çağırılmış olur.”¹⁵⁰

‘Belâğ’ kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm’in sıfatı olarak kullanıldığı üç âyet vardır.¹⁵¹ Bunlardan birincisi İbrahim Sûresi’nin 52 âyetidir. Âyette Allah Teâla şöyle buyuruyor; هَذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنذَرُوا بِهِ وَلِيَعْلَمُوا أَنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ *‘İşte bu (Kur’ân), kendisiyle uyarılsınlar, Allah’ın ancak bir tek ilah olduğunu bilsinler veakil sahipleri iyice düşünüp öğüt alsınlar diye insanlara (gönderilmiş) bir bildiridir.*¹⁵² Âyette geçen ‘hâza’ ism-i işaretinin mercii ile alakalı müfessirler farklı yorumlar getirmiştir. Bir kısmı ‘hâza’yı Kur’ân-ı Kerîm’in tamamına gönderirken bir kısmı da yalnız sûreye râci olduğunu savunmaktadır.¹⁵³

‘Belâğ’ kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm’in ismi olarak kullanıldığı diğer bir âyet ise Enbiya sûresi’nin 106. âyetidir. إِنَّ فِي هَذَا لَبَلَاغًا لِّقَوْمٍ عَابِدِينَ *‘İşte bunda, (Allah’a) kulluk eden bir kavim için bir mesaj vardır.*¹⁵⁴

Âyette ‘âbidlerin’ özellikle zikredilmesinin sebebi, onların sorumluluklarını hakkıyla yerine getiren, Allah Teâlâ’ya karşı muttaki olan kimseler olmaları

¹⁴⁷ Buhârî, *el-Câmi ‘u’s-Sahîh*, “Kitâbu’l-‘İlm”, 52.

¹⁴⁸ es-Suyûtî, Celâluddin Abdurrahmân, *el-İtkân fî ‘Ulûmi’l-Kur’ân*, Beyrût: Dâr’u İbn Hazm, 2006, s.99.

¹⁴⁹ Kınnevcî, Sıddîk Hasan Han, *Fethu’l-Beyân fî Mekâsıdı’l-Kur’ân*, Beyrût: Mektebetü’l-‘Asriyye, 1992, VIII, s.380.

¹⁵⁰ et-Tirmizî, *el-Câmi ‘u’s-Sahîh*, “Fedâilu’l-Kur’ân”, 2906.

¹⁵¹ Düheyşî, *Esmâu’l-Kur’ân*, s.154.

¹⁵² İbrahim, 14/52.

¹⁵³ er-Râzî, *Mefâtih*, XIX, s.118.

¹⁵⁴ el-Enbiya, 21/06.

sebebiyledir. Çünkü bu özelliklerinden ötürü onlar Kur’ân-ı Kerîm’in taşıdığı değeri idrak etme ve ondan istifade etme noktasında diğer insanlardan ayırdırlar¹⁵⁵

‘Belâğ’ kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm’in ismi olarak geçtiği son âyet ise, Ahkâf sûresi’nin 35. âyetidir. مَا فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُوا الْعَرْصِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبُثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍ بَلَاغٌ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ *‘Peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret; inkarcılar için acele etme; onlar, kendilerine söz verileni gördükleri gün dünyada sadece gündüzün bir müddeti kadar eğlendiklerini sanırlar. Bu bir bildiridir; yoldan çıkmış olanlardan başkası mı yok edilir?’*¹⁵⁶

Zikrettiğimiz bu üç âyetin ortak özelliği ise ‘belâğ’ kelimesinin hepsinde nekra formatında gelmesidir. Bu da ‘belâğ’ın yani Kur’ân-ı Kerîm’in ta‘zimine, kıymetinin eşsiz oluşuna, kendisine müracaat edenlerin isteklerine kifâyet edeceğine ve faydasının fevkalade çok olduğuna işaret eder.¹⁵⁷

1.2. Müteşâbih

Teşâbüh masdarından türeyen ‘müteşâbih’ kelimesi lügatta “benzeşen, ayırt edilmesi zor olacak şekilde birbirine benzeyen” anlamına gelmektedir.¹⁵⁸ Terim olarak mâna yönünden birden fazla ihtimal taşıdığından anlaşılmasında güçlük bulunan lafız veya sözü ifade eder. Müteşâbih âyette yer alan bir lafız konumuna göre başka âyetlerde farklı mânalara gelebilir, ancak her birinin kastedilebilir olması açısından anlamlar birbirine benzer, bundan dolayı hangi mânanın kastedildiği açıkça bilinemez. Müteşâbihin karşıtı olan muhkem ise “anlam yönünden başka bir ihtimal taşımayan açık mânalı nas” demektir.¹⁵⁹

İlk dönemde müteşâbih tanımını İbn Abbas, İbn Mesut gibi sahabeler şöyle yapmışlardır: “Muhkem kendileriyle amel edilen nasih âyetler; müteşâbihat ise kendilerine iman edilen, amel edilmeyen âyetlerdir.” İbn Abbas’tan nakledilen başka bir önemli rivayette ise hurûfu Mukatta‘a müteşâbihe örnek verilmektedir.¹⁶⁰

Kur’ân-ı Kerîm’in ‘müteşâbih’ ifadesiyle tavsif edilmesi olarak onun birbirine benzeyen birçok yönünün olması gösterilir. Âyetlerin derinlikli mânalarının

¹⁵⁵ et-Taberî, *Câmi‘u l-Beyân*, V, s.287.

¹⁵⁶ el-Ahkâf, 45/35.

¹⁵⁷ Düheşî, *Esmâu l-Kur‘ân*, s.154.

¹⁵⁸ el-Cevherî, *es-Sihâh*, s.2236; ez-Zemahşeri, *Esâsu l-Belâğ*, Beyrût: Dâru l-Kütübi l-İlmiyye, 1998, I, s.493; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûs*, s.1247.

¹⁵⁹ Yavuz, Yusuf Şevki, “Müteşâbih”, *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2006, XXXII, s.204.

¹⁶⁰ Esmer, Mahmut, “Kelâm İlmi Açısından Müteşâbih Kavramı”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), s.11.

oluşu, nazımdaki güzellik ve akıcılık bu benzerliklerden bazıları olarak gösterilmektedir.¹⁶¹

İki âyette Kur'ân-ı Kerîm 'müteşabih' ifadesiyle nitelenmiştir. Bunlardan birincisi Zümer Sûresi 23. âyettir. Âyette şöyle buyurulmaktadır: اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِي تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ ذَٰلِكَ هُدَىٰ اللَّهِ يَهْدِي بِهَا مَن يُشَاءُ وَمَنْ يُضِلِلْ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ *‘Allah, âyetleri birbirine benzeyen ve yer yer tekrar eden Kitap'ı sözlerin en güzeli olarak indirmiştir. Rablerinden korkanların, bu Kitap'tan tüyleri ürperir, sonra hem derileri ve hem de kalpleri Allah'ın zikrine yumuşar ve yatıştır. İşte bu Kitap, Allah'ın doğruluk rehberidir, onunla istediğini doğru yola eriştirir. Allah kimi de saptırırsa artık ona yol gösteren bulunmaz.’*¹⁶²

Zümer Sûresi'nin ilgili âyetinde Fahrettin Râzî(ö.606) Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin birbirine benzeme yönlerini izah ederek şunları söyler:

Belagat sahibi bir yazar, uzunca bir kitap kaleme aldığında, onun kullandığı kelimelerin bir kısmı fasîh olur, bir kısmı ise olmaz. Hâlbuki Kur'ân böyle değildir. Çünkü Kur'ân, bütün cüzleriyle, alabildiğine fasihtir.

*Edip bir kimse, bir hâdise hakkında, fasîh lafızlarıyla bir kitap yazıp, bir başka hâdise hakkında ise bir başka kitap yazdığında genel olarak, onun ikinci kitaptaki sözleri, birinci kitaptakilerden başka olur. Hâlbuki Allah Teâlâ, Hz. Musa kıssasını Kur'ân'ın pek çok yerinde nakletmiş, ama bütün bunlar, fesahatte birbirine denk ve birbirine benzerdirler. Ayrıca Kur'ân'daki âyet ve açıklamaların hepsi, birbirini takviye ve birbirini teyit eder.*¹⁶³

'Müteşabih' ifadesiyle Kur'ân-ı Kerîm'in nitelendiği diğer âyet ise Âli İmran sûresi'nin 7. âyetidir. Âyette şöyle buyurulmaktadır: هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ *“Sana Kitap'ı indiren O'dur. Onda Kitap'ın temeli olan kesin anlamlı âyetler vardır, diğerleri de çeşitli anlamlıdır.”*¹⁶⁴

Âyette geçen 'müteşabih' ifadesi üzerine farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bir kısım âlime göre 'müteşabih' Allah'ın, ilmini yalnızca kendisine sakladığı, yarattıklarına vermediği, herhangi bir kimsenin bilme imkânı bulunmayan buyruklardır.

Bir diğer görüşe göre de 'müteşâbih', birden çok anlama gelme ihtimali olmakla birlikte, bu değişik anlamlar tek bir anlama havale edilerek geri kalanı iptal

¹⁶¹ es-Suyûtî, *el-İtkân*, s.99.

¹⁶² ez-Zümer, 39/23.

¹⁶³ er-Râzî, *Mefâtih*, XXVI, s.236.

¹⁶⁴ Âli İmrân, 3/7.

edilecek olursa, bu sefer ‘müteşâbih’ muhkem olur. Buna göre muhkem, her zaman için fer’î hususların kendisine havale edildiği (o esas alınarak yorumlandığı) bir asıl ilkedir. Müteşâbih ise onun fer’î durumundadır. İbn Mes‘ud(ö.32)’a göre ise, muhkem buyruklar nesh edici âyetlerdir. Müteşâbihler ise nesh olunan buyruklardır. Katâde, ve ed-Dahhâk(ö.105) da bu görüştedir. Ebû Ca’fer b. ez-Zübeyr(ö.708)’in yorumu ise, Muhkem âyetler, kendilerinde Allh’ın (insanlara karşı) kulların hüccetini, ismetini, (kanlarının, mallarının korunmasına sebep olan imanı), anlaşmazlıkların ve batılın bertaraf edilmesini ihtiva eden buyruklardır. Bunların herhangi bir mânaya yorumlanmaları veya asıl anlamlarından başka anlama çekilip tahrif edilmeleri söz konusu değildir. Müteşâbih âyetlerin ise başka bir anlama çekilmeleri, tahrif ve te'vil edilmeleri mümkündür. Allah bunlarla kullarını imtihan etmek istemiştir. Hadis-i Şerifler’de de Kur’ân-ı Kerîm’in müteşâbih oluşuna değinilmektedir. Hz Ebû Hureyre’nin rivayet ettiği bir hadiste Efendimiz şöyle buyurmaktadır: “Kur’ân beş vecih üzerine nazil olmuştur. Helal, haram, muhkem, müteşâbih, emsal...”¹⁶⁵

1.3. ‘Arabî

Lügatta ‘açık, anlaşılır, fasîh’¹⁶⁶ anlamlarında kullanılan kelime on beş âyette Kur’ân-ı Kerîm’in sıfatı olarak kullanılmıştır.¹⁶⁷

Kur’ân-ı Kerîm’in ‘Arabî’ ifadesiyle sıfatlanmasının iki yönü vardır. Birincisi, kelimenin lügat anlamı ile ilişki kurularak yapılan bir yorumdur. Bu yoruma göre Kur’ân-ı Kerîm’in etkileyici bir fesahate sahip lafız ve mâna yönüyle anlaşılır bir üslubunun olması sebebiyle bu ifade ile sıfatlanmıştır.¹⁶⁸ Elmalılı Hamdi Yazır (ö.1942) bu konuda şunları söyler:

Kur’ân-ın nazmı, Arap diline öyle yüksek bir insicam, salabet ve halavet ihsan etmiş, öyle güzel bir beyan ve ifade üslubu kazandırmış ki, onun Allah kelâmı olmasından kaynaklanan bu bedi’î üslup ve fitrî beyan, Arap şair ve belağatçıları bir benzerini getirmekten aciz bırakma konusunda başlı başına rol oynamıştır. İşte Kur’ân, beyan ve ifadesinde

¹⁶⁵ et- Tebrizî, Hatîb, *Miškâtü’l-Mesâbih*, Beyrût: el-Mektebü’l-İslamî, 1979, “ İ’tisam”, 43.

¹⁶⁶ el-İsfahânî, *Müfredât*, s.556; el-Feyyûmî, *Misbâh*, s.152.

¹⁶⁷ Abdülbâkî, *el-Mu’cemü’l-Müfehres*, s.678.

¹⁶⁸ İbn ‘Aşûr, et-*Tahrîr*, XII, s.8.

*böyle çok yönlü bir kuvvet, katmerli bir güç, seçkin bir güzellik bulunması açısından da açık ve anlaşılır bir kitaptır*¹⁶⁹

Kur'ân-ı Kerîm'in “arabî” olarak nitelendirilmesinin bir diğer sebebi de ilk muhataplarının konuştuğu dil dikkate alınarak Arapça olarak indirilmesidir. Çünkü Arapça dillerin en basiti, en açığı, en geniş, zihinlerde olan mânâları en güzel karşılayabilen bir dildir.¹⁷⁰

Kur'ân-ı Kerîm'in “arabî” kelimesiyle sıfatlandığı yerlere örnek olarak şu âyetler zikredilebilir;

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ *‘Biz onu, anlayasınız diye, Arapça bir Kur’ân olarak indirdik.*¹⁷¹

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا *‘Biz onu böylece Arapça bir Kur’ân olarak indirdik ve onda ikazları tekrar tekrar açıkladık. Umulur ki onlar (bu sayede günahattan) korunurlar yahut da o (Kur’ân) kendileri için bir ibret ortaya koyar.*¹⁷² كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ *‘Bu, bilen bir toplum için Arapça bir Kur’ân olarak âyetleri genişçe açıklanmış bir kitaptır.*¹⁷³

Kur'ân-ı Kerîm'de üç yerde de ‘lisânun Arabiyyun’ şeklinde bir kullanım vardır.¹⁷⁴ ‘Arabi ifadesinin, ‘lügat’ anlamında kullanılan ‘lisân’¹⁷⁵ kelimesiyle birlikte kullanıldığı âyetlerden birine örnek olarak Nahl sûresi’inin 103. âyeti verilebilir. وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ *‘Andolsun ki biz onların, “Kur’ân-ı ona bir insan öğretiyor” dediklerini biliyoruz. İma ettikleri kimsenin dili yabancıdır. Bu Kur’ân ise gâyet açık bir Arapça’dır.*¹⁷⁶

Kur'ân-ı Kerîm'in bu kelime ile sıfatlanmasına içerisinde bazı Arapça olmayan kelimelerin geçiyor olması mâni olarak gösterilmemektedir. Örnek olarak âyetlerde geçen ‘Siccîl’¹⁷⁷ kelimesi Farsça, ‘mişkat’¹⁷⁸ kelimesi Habeşçe, ‘kıst’¹⁷⁹ ve

¹⁶⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, IV, s.168.

¹⁷⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur’âni'l-‘Azîm*, IV, s.323

¹⁷¹ Yûsûf, 12/2.

¹⁷² Tâha, 20/113.

¹⁷³ Fussilet, 41/3; ‘Arabi kelimesi ile ilgili diğer âyetler: ez-Zümer, 39/28; eş-Şûra, 42/7; ez-Zuhrûf, 43/3

¹⁷⁴ Abdülbâkî, *el-Mu‘cemü'l-Müfehfes*, s.678.

¹⁷⁵ el-İsfahânî, *Müfredât*, s.740.

¹⁷⁶ en-Nahl, 10/103; “Lisânun ‘Arabiyyun” ifadesinin kullanıldığı diğer âyetler: eş-Şu‘ara, 26/195; el-Ahkâf, 46/12.

¹⁷⁷ Hûd, 11/82; el-Hicr, 15/74; el-Fil, 105/4.

¹⁷⁸ en-Nûr, 24/35.

¹⁷⁹ Âli İmrân, 3/18.

‘kıstas’¹⁸⁰ kelimeleri ise Rumca ifadelerdir. Fakat bu kelimeler çok az sayıdan ibaret olduklarından Kur’ân-ı Kerîm’i Arapça olmaktan çıkarmazlar.¹⁸¹ Ayrıca bu kelimelerin Mekkelilerin yapmış oldukları seyahatler neticesinde öğrendikleri ve dillerine kattıkları ifadeler olduğu da ifade edilmektedir.¹⁸²

1.4. Hadîs

Ha-de-se (حدث) kök harflerinden meydana gelen ve olmayan bir şeyin meydana gelmesi anlamındaki hadese fiilinin türevi olan ‘hadîs’ kelimesi ‘haber’ kelimesinin müradifi olarak kullanılır.¹⁸³ ‘Sonradan meydana gelen şey’ anlamında hadis-i şeriflerde de ‘hades’ kelimesinin türevleri kullanılmaktadır. Bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: “Sizden hayatta kalanlar benden sonra nice ihtilaflar görecektir. Öyle ise size sünnetimi ve hidayet üzere olan Hulefâ-i Râşidîn’in sünnetini hatırlatırım, bunlara uyun ve dört elle sarılın. Sonradan çıkarılan şeylere(muhdesat) karşı da son derece dikkatli ve uyanık olun. Zira (sünnette bulunana zıt olarak) her yeni çıkarılan şey bir bid’attır, her bid’at de dalalettir, sapıklıktır.”¹⁸⁴

Kur’ân-ı Kerîm’in, inzalinin bir hades bir oluş ifade etmesi ve yirmi üç yıl boyunca indirilişinin sürekliliği itibar alınarak bu kelime ile isimlendirildiğini savunanlar vardır.¹⁸⁵ Bunun yanında Kur’ân-ı Kerîm’in Allah Resulü’nün kavmine ve insanlığa duyurduğu bir haber niteliği taşıması ayrıca içerisinde kıssaların ve önceki ümmetlerin hayat hikâyelerinin anlatılması itibariyle de ‘hadîs’ olarak isimlendirilmiş olduğunu söyleyenler de vardır.¹⁸⁶

‘Hadîs’ ifadesinin geçtiği bazı âyetleri şu şekilde sıralayabiliriz. Kehf sûresi 6. âyet *فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ عَلَى آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا* ‘Bu söze (Kitab) inanmazlarsa (ve bu yüzden helâk olurlarsa) arkalarından üzüntüyle neredeyse kendini harap edeceksin.’¹⁸⁷ Necm Sûresi 59. âyet *هَذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ* ‘Bu söze mi şaşıyorsunuz?’¹⁸⁸

Vâkı‘a sûresi 81. âyet *أَفَبِهَذَا الْحَدِيثِ أَنْتُمْ مُذْهَبُونَ* ‘Siz bu sözü mü hor görüyorsunuz?’¹⁸⁹ Kalem sûresi 44. âyet *وَمَنْ يُكْذِبْ بِهَذَا الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا*

¹⁸⁰ el-İsrâ, 17/35; eş-Şu‘ara, 26/182.

¹⁸¹ ez-Zerkeşî, *Burhân*, I, s.360.

¹⁸² Büleyhî, *el-Hüda ve'l-Beyân*, I, s.341.

¹⁸³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arâb*, II, s.133.

¹⁸⁴ Müslim, *el-Câmi‘u’s-Sahîh*, “Cuma”, 43.

¹⁸⁵ er-Râzî, *Mefâtiḥ*, II, s.14.

¹⁸⁶ Düheşî, *Esmâu'l-Kur‘ân*, s.158.

¹⁸⁷ el-Kehf, 18/6.

¹⁸⁸ en-Necm, 53/59.

¹⁸⁹ el-Vâkı‘a, 56/81.

يَعْمُونَ ‘Sen bu sözü (Kur’ân) yalan sayanı bana bırak (kendini üzme). Biz onları, bilmedikleri bir yönden yavaş yavaş azaba yaklaştırıyoruz.’¹⁹⁰ Yûsûf sûresi 111. âyet
مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَى ‘(Bu Kur’ân) uydurulabilecek bir söz değildir.’¹⁹¹ Tûr sûresi 34.âyet
فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ‘Eğer iddialarında samimi iseler Kur’ân’ın benzeri bir söz meydana getirsinler.’¹⁹²

Sözlerin en güzeli şüphesiz Kur’ân-ı Kerîm’dir. Ondandır daha güzel ve daha doğru hiçbir söz ve haber yoktur. Çünkü Kur’ân âyetleri çelişkiden uzak ve birbiri arasında son derece âhenklidir. Rablerine saygı duyanlar onu dinledikleri zaman tüyleri ürperir ve kalpleri titrer. Sonra Allah’ı anmakla içleri açılır ve yürekleri ferahlar. Sözlerin en güzeli olan Kur’ân-ı Kerîm’in insan üzerindeki bu tesir gücünü onun fesahati, belâgati ve kendine has üslûbunda aramak gerekir. Kur’ân-ı Kerîm’in bu lafzî özelliği yanında onda herhangi bir çelişki ve tutarsızlığın bulunmaması, geçmiş ve geleceğe dair bazı olayları haber vermesi ve birçok faydalı ilimleri ihtiva etmesi, onun ‘ahsenü’l hadis’ oluşu ile izah edilir.

1.5. Kavl

Lügatta ‘anlam ifade eden söz, düzenli ve mânalı lafız’¹⁹³ anlamlarında kullanılan ‘kavl’ kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’in sıfatı olarak yedi âyette geçmektedir.¹⁹⁴

Kur’ân-ı Kerîm’in ‘kavl’ ifadesiyle nitelenmesi onun lafızlardan ve cümle terkiplerinden meydana gelmesi, en güzel tertibi ve üslubuyla Allah Teâla’nın kelamı olması sebebiyledir.¹⁹⁵

Kur’ân-ı Kerîm’in sıfatı olarak yedi âyette geçen ‘kavl’ kelimesinin kullanıldığı âyetler şunlardır:

أَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ أَمْ جَاءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ آبَاءَهُمُ الْأَوَّلِينَ ‘Onlar bu sözü (Kur’ân-ı) hiç düşünmediler mi? Yoksa kendilerine, önceki atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?’¹⁹⁶

وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ‘Andolsun, düşünüp öğüt alsınlar diye o sözü (Kur’ân âyetlerini) onlara peş peşe ulaştırdık.’¹⁹⁷

¹⁹⁰ el-Kalem, 68/44.

¹⁹¹ Yûsuf, 12/111.

¹⁹² et-Tûr, 52/34.

¹⁹³ el-İsfahânî, Müfredât, s.688; ez-Zebîdî, Tâcu’l-’Arûs, XXX, s.291.

¹⁹⁴ Düheşî, Esmâu’l-Kur’ân, s.198.

¹⁹⁵ Büleyhî, el-Hüdâ ve’l-Beyân, I, s.231.

¹⁹⁶ el-Mü’minun, 23/68.

¹⁹⁷ el-Kasas, 28/51.

الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ ‘Sözü dinleyip de onun en güzeline uyanlar var ya, işte onlar Allah’ın hidâyete erdirdiği kimselerdir. İşte onlar akıl sahiplerinin ta kendileridir.’¹⁹⁸

Zümer sûresi’nin bu âyetinde ‘kavl’ kelimesinden kastın ne olduğu noktasında müfessirlerin ihtilafı söz konusudur. Kelimeden Kur’ân-ı Kerîm anlamını çıkarmayan içlerinde İbn Abbas ve Katâde’nin de olduğu bir grup müfessire göre ‘kavl’ kelimesi umumî mânada anlaşılabilir bütün sözlere hamledilmelidir. Bu takdirde bütün sözleri dinleyip en güzeline tâbi olma mânası anlaşılmalıdır.¹⁹⁹

Âyette geçen kelimeden Kur’ân-ı Kerîm anlaşılması gerektiğini savunan içlerinde Mukâtil ve Dahhâk’ın da olduğu müfessirlere göre ise; âyette geçen ifade ‘onlar Kur’ân-ı dinleyerek sözün en güzeline tabi olanlardır’²⁰⁰ mânası anlaşılmalıdır.²⁰¹

Kur’ân-ı Kerîm’in ‘kavl’ ile ifade edildiği Hâkka ve Tekvîr Sûresi’ndeki aynı lafızlı iki âyette ise, ‘kavl’ ‘resûl’ kelimesine izafe edilerek kullanılmıştır. Âyetlerde şöyle buyurulmaktadır: إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ‘Hiç şüphesiz o (Kur’ân), çok şerefli bir elçinin sözüdür.’²⁰²

Kur’ân-ı Kerîm ile alakalı ‘kavl’ ifadesinin geçtiği diğer âyetler ise, Târık ve Müzzemmil sûresi’ndeki iki âyettir. Âyetlerde şöyle buyurulmaktadır: إِنَّهُ لَقَوْلُ فَصْلٍ ‘Şüphesiz o Kur’ân, hak ile batılı ayırd eden bir sözdür.’²⁰³ إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ‘Şüphesiz biz sana (sorumluluğu) ağır bir söz vahyedeceğiz.’²⁰⁴

1.6. Kelime/Kelam

Lügatta “maddî ve mânevî açıdan etkilemek, yaralamak” anlamındaki ‘kelm’ kökünden türeyen az ya da çok her ifade için kullanılan bir cins isim olan kelâm “konuşma, söz söyleme, sözlü etkiyi algılama” mânasına gelir. ‘Konuşma melekesinden yoksun bulunmaya aykırı durum, zihinde bulunan anlamın dille ifade edilmesi’ diye tanımlanan kelâm örfte ağızdan çıkan anlaşılır sese verilen addır.²⁰⁵

¹⁹⁸ ez-Zümer, 39/18.

¹⁹⁹ et-Taberî, *Câmi ‘u l-Beyân*, VI, s.376; Ebû’s-Su’ûd, *İrşâdu l-‘Akli’s-Selîm*, V, s.386.

²⁰⁰ es-Semerkandî, *Bahru l-‘Ulûm*, III, s.147.

²⁰¹ Düheşîf, *Esmâu l-Kur’ân*, s.200.

²⁰² el-Hâkka, 69/40, Tekvîr, 81/19.

²⁰³ et-Târık, 86/13.

²⁰⁴ el-Müzzemmil, 73/5.

²⁰⁵ er-Râzî, *Muhtâru’s-Sihâh*, s.280; İbn Manzûr, *Lisânu l-‘Arâb*, XII, s.522; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûs*, s.1155,

Bu kelimelerin, âyetleri okuyanın zihninde ve kalbinde tesir bırakan, kalbini etkileyen ve okuyanın istifade etmesini sağlayan yönü dikkate alınarak Kur'ân-ı Kerîm'e sıfat oldukları ifade edilmektedir.²⁰⁶

Kur'ân-ı Kerîm'de dört âyette kelime/kelam ifadeleriyle Kur'ân kastedilmiştir. Bunlardan birincisi Tevbe Sûresi'nin 6. âyetidir. Âyette Allah Teâla şöyle buyurmaktadır: *وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَلِكَ* 'Eğer Allah'a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah'ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı. Sonra da onu güven içinde olacağı yere ulaştır. Bu, onların bilmeyen bir kavim olmaları sebebiyledir.'²⁰⁷ Âyette geçen 'kelam' kelimesinin mânası ile alakalı üç farklı görüş söz konusudur.

Allah Teâla 'kelamının dinlenmesi' ile Kur'an'ın tamamının dinlenmesini murad etmiş olabilir. Zîra, delil ve beyyinelerin tamamı, Kur'ân'dadır. Diğer bir yorum ise; Allah Teâla âyetin geçtiği Berâe sûresi'nin dinlenmesini murad etmiştir. Çünkü bu Sûre, müşriklere karşı nasıl muamele edileceğine dair hükümleri ihtiva etmektedir. Son olarak da ifadeden kastın; delillerin tamamının dinlenmesi olarak da anlaşılabilceği ifade edilmiştir.²⁰⁸

'Kelime/Kelam' ifadelerinin Kur'ân-ı Kerîm anlamında kullanıldığı diğer âyet ise, En'âm sûresi'nin 115. âyetidir. Âyette şöyle buyurulmaktadır: *وَمَتَّ كَلِمَتِي رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدَّلَ لِكَلِمَاتِي وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ* 'Rabbinin kelimesi (Kur'ân) doğruluk ve adalet bakımından tamdır. Onun kelimelerini değiştirebilecek yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.'²⁰⁹

Âyette geçen 'kelime' ve 'kelimat' ifadeleri müfessirler arasında ihtilafa medar olmuştur. Âyetteki 'kelime' ifadesinden kastedilenin Allah Teâla'nın emir ve nehiyleri²¹⁰ olduğunu söyleyenlerin yanında maksadın 'Kelime-i Tevhid' olduğu yorumları da yapılmıştır.²¹¹ Ayrıca aralarında Katâde'nin olduğu müfessirlerin tercih ettiği görüşe göre de 'kelime' ifadesi Kur'ân-ı Kerîm'i karşılamaktadır.²¹² Aynı

²⁰⁶ ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, I, s.350; Suyûtî, *el-İtkân*, s.96.

²⁰⁷ et-Tevbe, 9/6.

²⁰⁸ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XV, s.182; Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsîru'l-Merâğî*, Kâhire: 1946, X, s.59; İbn 'Aşûr, *Tahrîr*, X, s.26.

²⁰⁹ el-En'âm, 115.

²¹⁰ ez-Zemahşeri, *el-Keşşâf*, II, s.57; el-Beydâvi, *Envâru't-Tenzil*, I, s.513;

²¹¹ es-Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, VI, s.179.

²¹² et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, III, s.334; er-Râzî, *Mefâtih*, XIII, s.130; İbn 'Aşûr, *Tahrîr*, VII, 14.

âyette geçen ‘kelimat’ ifadesi de ‘kelime’ye verilen mânalar çerçevesinde anlamlandırılmıştır.²¹³

Son olarak bu kelimeler Kehf sûresi’nin 27. âyetinde ‘kelimat’ ifadesiyle Kur’ân-ı Kerîm anlamında kullanılmıştır. Âyette şöyle buyurulmaktadır: *وَإِنَّ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُتْتَحِدًا* ‘*Rabbinin kitabından sana vahyedilene oku. O’nun kelimelerini değiştirecek hiçbir kimse yoktur. O’ndan başka asla bir sığınak da bulamazsın.*’²¹⁴ Bu âyette geçen ‘kelimat’ ifadesinden kastın Kur’ân-ı Kerîm olduğu hususunda müfessirlerin çoğunluğu aynı görüştedir.²¹⁵

Hadis-i Şerif’lerde de Kur’ân-ı Kerîm’in ‘kelime’ ile ifade edildiği yerler bulunmaktadır. Nitekim bir hadis-i şerif de şöyle buyurulmaktadır: “Kadınlar hakkında Allah’tan korkunuz. Çünkü siz onları Allah’ın emaneti olarak aldınız. Onların ırzlarını Allah’ın kelimesi (nikâh akdi) ile kendinize helâl kıldınız.”²¹⁶

1.7. Vahiy

Lügatta, “hızlı bir şekilde ve gizlice söylemek, işaret etmek, ilham etmek, yazdırmak, kitab” anlamındaki vahiy (vahy) terim olarak “Allah’ın bir emri, bir hükmü veya bilgiyi peygamberine gizli olarak bildirmesi” demektir.²¹⁷ Vahyin bu ismi alması onun yalnız muhatabı olan peygambere indirilmesi ve diğer insanlardan gizlenmesi olarak ifade edilmektedir.²¹⁸ Vahiy kavramı Kur’ân-ı Kerîm’de yetmiş aşkın yerde fiil kalıplarıyla, altı yerde de “vahy” şeklinde geçer ve bu âyetlerin çoğunda Allah’a, bunun dışında şeytana ve yardımcılara nisbet edilir. Allah’a izâfe edilen vahyetme fiili peygamberler yanında Hz. Mûsâ’nın annesinde olduğu gibi insanlara, meleklerle, arılara, yer küresine ve göklere yöneliktir. Şeytanlara atfedilen vahiy sözlük anlamındadır ve şeytanın kendi dostları olan insanlara ve cinlere, peygamberlerle müminlere düşmanlık etmeleri için gizlice telkinde bulunmasını ifade etmektedir.²¹⁹

Kur’ân’da Allah’ın insanlara emirlerini tebliğ etme vasıtaları vahyetme, perde arkasından hitap etme ve elçi gönderip sözlerini bildirme şeklinde üçe

²¹³ Düheysi, *Esmâu’l-Kur’ân*, s.213.

²¹⁴ Kehf, 18/27.

²¹⁵ et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, V, s.96; İbn ‘Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak, *el-Muharriru’l-Vecîz fî Tefsîri’l-Kitâbi’l-‘Azîz*, Beyrût: Dâr-u İbn Hazm, 2010, s.1188; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, s.689; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, V, s.135.

²¹⁶ Müslim, *el-Câmi’u’s-Sahîh*, “Hac”, 47.

²¹⁷ el-Cevherî, *es-Sihâh*, s.2519; İbn Manzûr, *Lîsânü’l-‘Arab*, XV, s.379;

²¹⁸ ez-Zebîdî, *Tâcu’l-‘Arûs*, XXXX, s.171.

²¹⁹ Çetin, Abdurrahmân, “Vahiy”, *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 2012, XXXXII, s.440.

ayrılmaktadır.²²⁰ Vahiy yoluyla konuşma, bir elçi bulunmadan peygamberin kalbine gizli bir işaretle ilâhî kelâmın bırakılıp öğretilmesiyle gerçekleşir. Bu tür vahiyde peygamber ilâhî kelâmı uyanıkken ruhî bir tecrübe yaşayarak alır. Allah'ın bu tarzdaki tebliği peygamberlere has olmayıp dilediği insanın kalbine ilham vermesini ve sâlih kullarına sâdik rüya göstermesini de kapsamaktadır.²²¹ Perde arkasından konuşmanın bazı nesnelere veya insandaki duyma merkezinde söz yaratıp işittirme yoluyla gerçekleşeceği düşünülmüştür. Allah'ın Hz. Mûsâ ile konuşmasının²²² bu şekilde vuku bulunduğu kabul edilmektedir. Elçi gönderip tebliğde bulunma yoluyla konuşmada ise Allah melek vasıtasıyla peygamberlerine dilediğini bildirir. Bu tür vahiy aynı zamanda Allah'ın bütün insanlara yönelik hitabı sayılmaktadır.²²³

Vahiy kelimesi Kur'ân-ı Kerîm anlamında fiil kalıpları da dikkate alındığında toplamda yirmi sekiz yerde kullanılmıştır.²²⁴ Vahiy kelimesi mastar olarak ise Kur'ân-ı Kerîm anlamında iki âyette geçmektedir.²²⁵ Bu âyetler Enbiya sûresi 45. ve Necm sûresi 4. âyetlerdir. Âyetlerde şöyle buyrulmaktadır: *قُلْ إِنَّمَا أُنذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا مَا يُنذَرُونَ* “De ki: Ben, sadece, vahiy ile sizi ikaz ediyorum. Fakat sağır olanlar, ikaz edildikleri zaman bu çağırışı duymazlar.”²²⁶ *إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ* “O (bildirdikleri) vahyedilen vahiyden başkası değildir.”²²⁷

Necm sûresi'ndeki vahy kelimesi bağlamında tefsir âlimleri farklı görüşler ileri sürmektedir. Hz Peygamber'in içtihat yapıp yapamayacağı bu âyet bağlamında ele alınmaktadır.²²⁸

1.8. Suhuf

‘Suhuf’ kelimesi Sahîfe kelimesinin çoğuludur. “yazmak” anlamındaki sa-ha-fa(صف) kökünden türediği ifade edilen sahîfe “yayılmış, açılmış şey; üzerine yazı yazılacak veya yazılmış nesne, kâğıt” anlamlarına gelmektedir.²²⁹

Kur'ân-ı Kerîm'in ‘suhuf’ kelimesi ile sıfatlanması birçok âyet ve sûreleri ihtiva etmesi sebebiyledir.²³⁰ Diğer bir sebep olarak ise; Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin

²²⁰ eş-Şûrâ, 42/51.

²²¹ Elmalılı, *Hâk Dîni*, XI, s.268.

²²² el-Kasas, 28/30.

²²³ Elmalılı, *Hâk Dîni*, XI, s.296.

²²⁴ Düheşî, *Esmâu'l-Kur'ân*, s.228.

²²⁵ Abdülbâkî, *el-Mu'cemu'l-Müfrehes*, s.952.

²²⁶ el-Enbiya, 21/45.

²²⁷ en-Necm, 53/4.

²²⁸ er-Râzî, *Mefâtiḥ*, XXVIII, s.243; el-Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XVII, s.56.

²²⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arâb*, IX, s.186; el-Fîrûzâbâdi, *el-Kâmûs*, s.826; el-İsfahânî, *Müfredât*, s.476.

vahiy kâtiplerince yazılması itibara alınarak kullanılan bir sıfattır denilmiştir.²³¹ Nitekim sahabeden birçok ismin vahiy kâtibi olarak Hz Peygamber tarafından görevlendirildiği bilinmektedir.

“Suhuf” kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’in sıfatı olarak iki âyette geçer.²³² Bunlardan birincisi Abese sûresi’nin 13 âyetidir. Âyette öncesi ve sonrası ile irtibatlı olarak şöyle buyurulmaktadır: *كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ فِي صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ بِأَيْدِي سَفَرَةٍ* ‘Hayır! Şüphesiz bunlar (âyetler), değerli ve güvenilir kâtiplerin elleriyle (yazılıp) tertemiz kılınmış, yüce makamlara kaldırılmış mukaddes sahifelerde (yazılı) bir öğüttür; dileyen ondan (Kur’ân’dan) öğüt alır.’²³³ Âyette geçen ‘suhuf’ kelimesinden kastın ne olduğu yine âyette geçen ve değerli, güvenilir şeklinde sıfatlanan ‘sefere’ kelimesinin anlamına bağlıdır.

Âyette geçen ‘sefere’ kelimesi ile alakalı tefsir âlimlerinin iki farklı görüşü bulunmaktadır. Katade’nin de tercih ettiği anlama göre kelimedden kasıt ‘Kur’ân-ı Kerîm’i okuyan ve hıfzeden kurralardır. Bu anlama göre ‘suhuf’ kelimesine de insanların elinde olan mushaf haline getirilmiş Kur’ân anlamı yüklenmektedir. Diğer bir görüşe göre ise ‘sefere’ kelimesinin anlamı meleklerdir.²³⁴ Bu durumda ise ‘suhuf’ meleklerin taşımış olduğu âyetlerdir. Daha çok kabul gören görüş ise; Taberi, İbn Atıyye ve İbn Kayyım’ın’da tercih ettiği ‘sefere’ kelimesinin melekler anlamında olmasıdır.²³⁵

‘Suhuf’ kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm’in sıfatı olarak kullanıldığı diğer âyet ise Beyyine Sûresi’nin 2. âyetidir. Âyette şöyle buyurulmaktadır: *رَسُولٌ مِّنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا*; ‘... (İşte o apaçık delil), Allah tarafından gönderilen ve en doğru hükümleri havi tertemiz sahifeleri okuyan bir elçidir.’²³⁶ Âyette geçen ‘suhuf’ kelimesi müfessirler tarafından Kur’ân-ı Kerîm²³⁷ ve meleklerin katında semada mahfuz olan sahifeler²³⁸ olmak üzere iki farklı şekilde anlaşılmıştır.

²³⁰ es-Semerkandî, Ebû'l-Leys Nasr b. Muhammed, *Bahrû'l-'Ulûm*, Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993, III, s.498.

²³¹ İbn ‘Aşûr, *et-Tahrîr*, XXX, s.103.

²³² Düheyşî, *Esmâu'l-Kur'ân*, s.173.

²³³ Abese, 80/11-16.

²³⁴ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, VII, s.462.

²³⁵ Düheyşî, *Esmâu'l-Kur'ân*, s.174.

²³⁶ el-Beyyine, 98/2.

²³⁷ es-Semerkandî, *Bâhrû'l-'Ulûm*, III, s.498; el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, III, s.556.

²³⁸ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, s.466.

1.9. ‘Aceb

Lügatta, ‘emsali görülmemiş, şaşılana, bilgi sahibi olunmayan şey’²³⁹ anlamında kullanılan ‘aceb kelimesi Cin Sûresi’nin 1. âyetinde cinlerin kullanmış olduğu bir ifadede Kur’ân-ı Kerîm’in sıfatı olarak zikredilmektedir. Âyette şöyle buyrulmaktadır; *فَلْ أُوْحِيْ اِلَيْ اِنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ فَقَالُوا اِنَّا سَمِعْنَا فُرَاْنَا عَجَبًا* “De ki: “Bana cinlerden bir topluluğun (Kur’ân’ı) dinleyip şöyle dedikleri vahyedildi: “Şüphesiz biz doğruya ileten hayranlık verici bir Kur’an dinledik.”²⁴⁰

‘Aceb kelimesinin hadislerde de belirtilen anlamlarda kullanımı mevcuttur. Misal olarak Hz. Ebu Hureyre’nin Hz Peygamber’den işittiği şu hadis verilebilir. Ebu Hureyre(ra) şöyle anlatıyor: Hz Resûlullah’ı işittim şöyle diyordu: “Zincirlere bağlı olarak cennete sevkedilen bir zümrenin haline Rabbimiz taccüb (hayret) etti.”²⁴¹ Buradaki hadiste geçen ‘Allah’ın hayret etmesi’ onun bu işi önemli görmesi anlamındadır. Hayret kelimesinin burada kullanılması insanların konuyu daha iyi kavramaları maksadıyla serdedilen mecazi bir kullanımdır.²⁴²

Kur’ân-ı Kerîm’in ‘aceb ifadesi ile sıfatlanması onun lafız olarak muazzam fesahati ve mana itibari ile emsalsiz olması ile alakalandırılmaktadır. Onu diğer kitaplardan ayıran bu belirgin özellikleri ile muhataplarını şaşkına çevirecek kadar kendisine hayran bıraktığı ifade edilmektedir.²⁴³

Hz Peygamber’in âyette geçen cinleri görüp görmediği hususunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Kur’ân’ın zahiri onun kendilerini görmediğine delil teşkil etmektedir. Çünkü yüce Allah burada: ‘Dinlediler’ buyruğu ile yine yüce Allah’ın: ‘Hatırla ki cinlerden bir grubu Kur’ân’ı dinlesinler diye sana yöneltmiştik” (el-Ahkâf, 46/29) buyruğu bunu gerektirmektedir.²⁴⁴

Sahabeden İbn Abbas’da Hz Peygamberin cinleri görmediğini ifade etmektedir. Müslim’in rivâyet ettiği hadiste İbn Abbas hadiseyi şöyle anlatmaktadır; “Allah Rasûlü cinlere karşı Kur’ân okumadığı gibi, onları görmedi de. Rasulullah, ashabından bir gurup ile birlikte Ukâz panayırına doğru yola koyuldular. O sırada

²³⁹ el-İsfahânî, *Müfredâd*, s.547; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arâb*, I, s.580.

²⁴⁰ Cin, 72/1.

²⁴¹ Buhârî, *el-Câmi' u's-Sahih*, “Cihad”, 144.

²⁴² İbn Esîr, Mecdüddin b. Muhammed el-Cezerî, *en-Nihâye fi Ğarîbil Hadîs*, Beyrût: Daru'l-Ma'rife, 2009, II, s.162

²⁴³ Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsûf, *el-Bahru'l-Muhît*, Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, VIII, s.340.

²⁴⁴ el-Kurtûbî, *el-Câmi' lî Ahkâmi'l-Kur'ân*, XIX, s.4.

şeytanların semadan haber almaları engellenmiş, üzerlerine yalın alevli ateşler de gönderilmeye başlanmıştı. Bunun üzerine şeytanlar (herhangi bir haber alamamış olarak) kavimlerine geri döndüklerinde onlara: Bu durumunuz ne? diye sordular. Onlar semadan haber almamız engellendi, üzerimize yalın alevli ateşler salındı, dediler. Bu sefer: Bu, ancak meydana gelmiş bir olay sebebiyle olabilir. Haydi yeryüzünün doğusuna, batısına dağılınız, dolaşınız. Semadan haber almamıza engel teşkil eden bu olayın ne olduğuna bir bakınız.

Bunun üzerine, yeryüzünün doğularına, batılarına yayıldılar. Tihâme taraflarına doğru gitmiş olan topluluk Peygamber Nahle taraflarında iken Ukaz panayırına doğru yöneldiler. O sırada Peygamber ashabı ile birlikte sabah namazını kılıyordu. Kur'ân sesini duyunca ona kulak verdiler ve “işte semadan haber almamızı engelleyen budur”, diyerek kavimlerine geri döndüler ve Ey kavmimiz: “Gerçekten bizi hayrete düşüren bir Kur'ân dinledik. O doğruya götürüyor. Bundan ötürü biz de ona İman ettik. Rabbimize hiçbir kimseyi asla ortak tutmayacağız” dediler. Bunun üzerine yüce Allah, Peygamber'e: “De ki: Bana şu vahyolundu. Cinlerden bir topluluk beni dinlediler...” buyruklarını indirdi.²⁴⁵

Hız Peygamberin cinleri gördüğünü ifade eden Abdullah İbn Mes'ud'a göre ise, Hz. Peygamber'e, Kur'ân okuması ve onları İslâm'a davet etmesi için, cinlere gitmesi emrolunmuştu. Nitekim İbn Mes'ûd, Hz. Peygamber'in “Cinlere Kur'ân okumakla emrolundum. Kim benimle beraber gelmek isterse gelsin” dediğini, bunun üzerine, ashabın ses çıkarmadığını; daha sonra, Hz. Peygamber'in bunu ikinci kez söylediğini; fakat ashabın yine sustuğunu; sonra üçüncü kez söylediğinde, kendisinin, “Ey Allah'ın Resulü, seninle beraber ben gelirim” dediğini ve cinleri gördüğünü anlatmaktadır.²⁴⁶

1.10. Mufassal/Tafsîl

Lügatta 'fasl' kelimesinden türeyen 'mufassal' ifadesi açığa çıkarılmış, beyan edilmiş anlamında ism-i mef'ûl, 'tafsîl' kelimesi ise 'beyan etmek, açığa çıkarmak' anlamlarında mastar olarak kullanılmaktadır.²⁴⁷

²⁴⁵ Müslim, *el-Câmi'u's-Sahîh*, I, s.209.

²⁴⁶ el-Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XIX, s.4.

²⁴⁷ er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, s.247; İbn Manzûr, *Lîsânü'l-'Arâb*, XI, s.524; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs*, XXX, s.168.

Kur'ân-ı Kerîm, tevhîd, nübüvvet, ahkâm, nasihatler ve kıssaları, delilleri iyice açıklanmış olması, sûre sûre, âyet âyet bölünüp fasıllara ayrılması, toptan değil de parça parça, fasıl fasıl indirilmesi, insanların muhtaç oldukları şeyleri izah edip özetlemesi, âyetlerinin helâl -haram, meseller, terğib-terhîb, öğütler, emirler ve yasaklar olarak, bölünüp fasıllara ayrılması itibariyle bu sınıfları aldığı ifade edilmektedir.²⁴⁸

Kur'ân'ı Kerîm farklı türevleri ile birlikte bu kelimelerle 11 yerde nitelendirilmektedir.²⁴⁹ Bunlara örnek olarak şu âyetler getirilebilir. Allah Teâlâ farklı âyetlerde şöyle buyurmaktadır; *أَفَعَيَّرَ اللَّهُ أُنْتَعِيَ حَكْمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِّن رَّبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ* *Size Kitab'ı (Kur'ân'ı) hak olarak indiren O iken ben Allah'tan başka bir hakem mi arayacağım? (de). Kendilerine kitap verdiklerimiz de onun, Rabbin katından hak olarak indirilmiş olduğunu bilirler. O hâlde, sakın şüphecilerden olma.*²⁵⁰ *الرَّ كِتَابٌ أَحْكَمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ* *“Elif. Lâm. Râ. (Bu sana indirilen), hikmet sahibi (ve) her şeyden haberdar olan (Allah) tarafından âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır.”*²⁵¹ *وَمَا كَانَ هَذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَى مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنَ رَبِّ الْعَالَمِينَ* *Bu Kur'ân, Allah'tan (indirilmiş olup) başkası tarafından uydurulmamıştır. Fakat o, kendinden öncekileri doğrulayıcı ve Kitab'ı (Allah'ın Levh-i Mahfuz'daki yazısını) açıklayıcı olarak, indirilmiştir. Bunda hiçbir şüphe yoktur. (O) âlemlerin Rabbi tarafından.*²⁵² *لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ مَا كَانَ* *Andolsun ki, onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır. Kur'ân, uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi ayrı ayrı açıklayan ve inanan bir toplum için de bir yol gösterici ve bir rahmettir.*²⁵³

1.11. Mesâni

Lügatta 'bir şeyi ikilemek, tekrar etmek ve övülen şeyler' anlamlarında kullanılmaktadır.²⁵⁴ Kur'ân-ı Kerîm'in, içerisinde kıssaların, emir ve nehiylerin, tehdit ve müjdelerin ve daha birçok konuda hikmete mebni var olan tekrarlar

²⁴⁸ er-Râzî, *Mefâtiḥ*, XVI, s.143.

²⁴⁹ Düheşî, *Esmâu'l-Kur'ân*, s.269.

²⁵⁰ el-En'âm, 6/114.

²⁵¹ Hûd, 11/1.

²⁵² Yûnus, 10/37.

²⁵³ Yûsuf, 12/111; Diğer âyetler; el-En'âm, 6/55; el-A'râf, 7/32, 52, 174; Fussilet, 41/3; et-Tevbe, 9/11; er-Rûm, 31/28.

²⁵⁴ el-İsfahânî, *Müfredâd*, s.178; er-Râzî, *Muhtârû's-Sihâh*, s.53; el-Feyyûmi, *Misbâh*, s.33.

sebebiyle ‘mesâni’ kelimesiyle vasıflandığı söylenmektedir.²⁵⁵ Ayrıca hadislerde de Kur’ân-ı Kerîm’in bu özelliğine dikkat çekilerel şöyle buyurulmuştur: “(Kur’ân’ın) Tekrar tekrar okunması, onu aşındırmaz. Onun bedi orijinal mânâları tükenmez.”²⁵⁶

‘Mesâni’ kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm’e sıfat olarak geldiği âyet Zümer Sûresi’nin 23. âyetidir. Âyette şöyle buyurulmaktadır; اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَنَائِي تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ ذَلِكَ هُدَىٰ اللَّهُ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ *Allah, sözün en güzelini; âyetleri, (güzellikte) birbirine benzeyen ve (hükümleri, öğütleri, kıssaları) tekrarlanan bir kitap olarak indirmiştir. Rablerinden korkanların derileri (vücutları) ondan dolayı gerginleşir. Sonra derileri de (vücutları da) kalpleri de Allah’ın zikrine karşı yumuşar. İşte bu Kur’ân Allah’ın hidâyet rehberidir. Onunla dilediğini doğru yola iletir. Allah, kimi saptırırsa artık onun için hiçbir yol gösterici yoktur.*²⁵⁷

Kur’ân-ı Kerîm’in bölümleri, kıssaları, yönlendirmeleri ve sahneleri yer yer tekrar edilmektedir. Yalnız bunlar hiçbir zaman aykırı düşmemekte ve çelişmemektedir. Tekrarlanmasını gerektiren bir hikmet gereği olarak değişik yerlerde yeniden verilmektedir. Tam bir uyum ve yerli yerince oturtma içinde değişmeyen benzer bir usule uygun olarak, hiçbir çelişkiye ve çatışmaya meydan vermeden bu tekrarlar yapılmaktadır.²⁵⁸

Hicr sûresi’nin 87. âyetinde geçen es-seb‘u’l-mesânî ile alakalı ise farklı görüşler ileri sürülmektedir. Abdullah b. Mes‘ud, Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Abbas gibi sahâbilerle bazı tabiin âlimlerine göre Hz Peygamber’e verilen es-seb‘ul-mesâni, Bakara-A‘raf arasındaki altı süre ile Yunus sûresinden (veya Enfâl ve Tevbe’nin birleştirilmiş şeklinden) oluşan yedi uzun suredir (seb‘-i tivâl) . Çünkü bu sürelerde farzlar ve dini hükümler ya da ibret veren haber ve kıssalar tekrarlanmaktadır.

Hz. Ömer, Hz. Ali ve İbn Mes‘ud ile İbn Abbas’tan nakledilen diğer bir rivâyete göre es-seb‘u’l-mesânî Fatiha Sûresi’dir, zira Fatiha her namazda ve her Kur’ân okuyuşta başlangıç suresi olarak tekrarlanmaktadır. Üçüncü bir yorum ise bununla Kur’ân’ın tamamının kastedildiği yönündedir. Bu anlayış değişik bir tarikle İbn Abbas’a ve tabiinden itibaren bazı âlimlere nisbet edilmiştir. Bu yorumları

²⁵⁵ Ebû’s-Su‘ûd, *İrşâdu’l-‘Akli’s-Selîm*, V, s.389; el-Âlûsi, *Rûhu’l-Me‘âni*, XII, s.247.

²⁵⁶ Tirmizi, *el-Câmi‘u’s-Sahîh*, Sevâbü’l-Kur’ân 14

²⁵⁷ ez-Zümer, 39/23.

²⁵⁸ Kutub, *Fî Zilâl*, V, s.3048.

nakleden et-Taberi(ö.310), sıhhatlerine kanaat getirdiği hadislere dayanarak es-seb‘u’l-mesânî ile Fatiha sûresinin kastedildiği yorumunun isabetli olduğunu söylemektedir.²⁵⁹

2. İzzet ve Ta‘zim İçerikli Sıfatlar

2.1. Hakk

Lügatta mutabakat, muvafakat²⁶⁰ ve batılın zıddı²⁶¹ anlamına gelen ‘hakk’ kelimesi Kur’ân-ı Kerîm anlamında da kullanılmıştır.²⁶² Kavram Kur’an-ı Kerim’de 247 yerde kullanılmaktadır. Buna aynı kökten türeyen 14 isim ile 26 fiil sigası eklenince sayı 287’ye ulaşır. Âyetlerin çoğunda “batılın zıddı gerçek, gerçekleşmek, doğru” anlamında kullanıldığı görülmektedir. Bu anlam dışında Allah, Kur’ân-ı Kerîm, İslam, adalet, tevhid, mal, sabit, kesin, vacip, ihtiyaç, pay, gerçek bilgi, kıyamet anlamında da kullanılmıştır.²⁶³

Istılah olarak “el-hakk” genellikle sözleri, akideleri, dinleri, mezhepleri nitелеmek için kullanılmış olup, zıddı 'batıl'dır. “Sıdk” sadece önermeleri nitelernek için kullanılır. Zıddı “kızb” (yalan) dir. Aralarında şöyle bir ayırım yapılır: “Hakk”ta mutabakat ‘olgusallık’ açısından; ‘sıdk’ta ise hüküm açısından. Yani hükmün doğruluğu (sıdk) onun vakiyaya uygun, mutabık olması demektir; hakikati ise, vakıanın hükme mutabakatıdır.²⁶⁴

Kur’ân-ı Kerîm’in ‘hak’ diye isimlendirilmesi onun indirilişin gerçek olması, muhtevasının, anlattığı kıssa ve haberlerin gerçek olması ile ilişkilidir. Bu konuda Seyyid Kutub(ö.1966) Secde Sûresi’nin 3. âyetinin tefsirinde şunları söyler:

Kur’ân haktır. İçeriği doğrudur. Fıtrattaki ezeli gerçeğe uygundur, evrenin yapısının dayanağı olan değişmez gerçekle ahenk oluşturur. Bu gerçek evrenin oluşumunun temel dayanağıdır.

Evet, Kur’ân haktır. Çünkü Kur’ân bu büyük varlık âlemine egemen olanevrensel yasalar sisteminin eksiksiz ve doğru bir tercümesidir. Bu Kitap adeta, varlık âleminde yürürlükte olan, doğal ve pratik yasaların sözlü ve manevi bir görüntüsüdür.

²⁵⁹ et-Taberî, *Câmi’u’l- Beyân*, IV, s.491.

²⁶⁰ el-İsfahânî, *Müfredât*, s.246.

²⁶¹ el-Feyyûmî, *el-Misbâh*, s.55.

²⁶² ez-Zebîdî, *Tâcu’l- ‘Arûs*, XXV, s.266.

²⁶³ Şeker, Suna, “Kur’ân-ı Kerîm’de Hakk Kavramı”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), s.11.

²⁶⁴ Güler, İlhamî, “el-Hakk Kavramının Kur’ân’daki Dinî-Ahlâkî İçeriğinin Tahlili”, *AÜİFD*, c.XLIII, sy.2, 2002, s.202.

Bu Kitap gerçektir. Çünkü kendisinin öngördüğü hayat sistemini seçen insanlarla, içinde yaşadıkları evreni ve evrenin genel yasalarını birbirine bağlar. Bu insanlarla evrendeki güçler arasında barış; çevrelerindeki büyük evrende yer alan her şeyle dostluk içinde yaşayıp giderler.

Bu Kur'ân gerçektir. Çünkü mesajı ulaştır ulaşmaz insan fıtrati hiçbir zorluk çıkarmadan, inat etmeden, son derece rahat ve kolay bir şekilde kendisine olumlu karşılık verir. Çünkü Kur'ân, fıtratın özünde motiflenmiş ezeli ve köklü gerçekle hemen kaynaşır.

Kur'ân gerçektir. Çünkü insanlık hayatı için kapsamlı bir sistem belirlerken ayrılığa düşmez, kendi kendisi ile çelişmez. Bu sistemi çizerken insanlığın sahip olduğu bütün güçleri ve enerjileri, insanlığın bütün isteklerini ve ihtiyaçlarını, ruhlara bulaşan, kalpleri dejenere eden hastalık, zaaf, eksiklik veya musibetler gibi insanların karşı karşıya kaldığı bütün gelişmeleri göz önünde bulundurur.

Evet, gerçektir Kur'ân. Dünya ve ahirette hiç kimseye haksızlık etmez. Kişinin sahip bulunduğu hiçbir güce, hiçbir enerjiye zulmetmez. Kalpte yer eden hiçbir düşünceye ya da hayat içindeki hiçbir yönelişe zulmetmez. Varlık âlemindeki sarsılmaz büyük gerçekle uyuştukları sürece hepsine varolma ve hareket etme hakkını tanır.²⁶⁵

Kur'ân-ı Kerîm'de 'hak' kelimesinin Kur'ân'a sıfat olduğu 47 âyet vardır.²⁶⁶

Bu âyetlerden bazıları şunlardır;

‘İşte bunlar Allah'ın âyetleridir. Biz onları sana doğru olarak okuyoruz. Şüphesiz sen, Allah tarafından gönderilmiş peygamberlerdensin.’²⁶⁷

‘O, sana Kitabı hak olarak indirdi.’²⁶⁸

أَفَعَبَّرَ اللَّهُ أَبْنَعِي حَكْمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِّنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ‘Size Kitab'ı (Kur'ân) hak olarak indiren O iken ben Allah'tan başka bir hakem mi arayacağım?’ (de). Kendilerine kitap verdiklerimiz de onun, Rabbin katından hak olarak indirilmiş olduğunu bilirler. O hâlde, sakın şüphecilerden olma.²⁶⁹

فَإِنْ كُنْتَ فِي شكٍّ مِّمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَاسْأَلِ الَّذِينَ يُفَرِّقُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا ‘Eğer sana indirdiğimiz şeyden şüphe içinde isen, senden önce

²⁶⁵ Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l Kur'ân*, Kâhire: Dâru's-Şurûk, 2008, V, s.2805.

²⁶⁶ Düheşî, *Esmâu'l-Kur'ân*, s.166.

²⁶⁷ el-Bakara, 2/252.

²⁶⁸ Âli İmrân, 3/3.

²⁶⁹ el-En'am, 6/114.

*Kitab'ı (Tevrat'ı) okuyanlara sor. Andolsun ki, sana Rabbinden hak gelmiştir. O hâlde, sakın şüphe edenlerden olma!*²⁷⁰

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ
*'De ki: 'Hak(gerçek) Rabbinizdendir.' Dileyen inansın, dileyen inkar etsin.*²⁷¹

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ
*'Şüphesiz ki Kitab'ı sana hak olarak indirdik. O halde sen de dini Allah'a has kılarak (ihlâs ile) kulluk et.*²⁷²

Kur'ân-ı Kerîm 'hak' kelimesi ile sarîh bir şekilde sıfatlanmadığı halde mâna itibariyle hak olduğu Kur'ân-ı Kerîm'de ifade edilmektedir. Fussilet sûresi'nin 42. âyeti olan لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ *'Ona ne önünden ne de ardından batıl gelemes. O, hüküm ve hikmet sahibi, övülmeye lâyık olan Allah tarafından indirilmiştir.'*²⁷³ âyeti buna örnek olarak gösterilmektedir.²⁷⁴

Bu âyetin mefhumu ile alakalı Fahreddin Râzî(ö.606) şunları söyler:

*Tevrat, Zebur ve İncil gibi, daha önce gelmiş kitaplar, Kur'ân-ı yalanlamadığı gibi, bundan sonra da onu yalanlayacak bir kitap gelmeyecektir. Kur'ân'ın hak olduğunu bildirdiği hiçbir şey bâtil olmaz; bâtil olduğunu söylediği hiçbir şey de hak olmaz. 'Önünden' ona bâtilin yol bulmasından yani kendisine herhangi bir noksanlığın arız olmasından ve 'ardından' ona bâtilin yol bulmasından yahut da kendisine ilavede bulunulmasından, Kur'ân-ı Kerîm korunmuştur. Bunun mânasının böyle oluşunun delili, 'Hiç şüphesiz biz, onu koruyucularız' (Hicr, 9) âyetidir. Bu izaha göre, âyetteki 'bâtil' kelimesi, fazlalık ve noksanlık olmuş olur. Bu ifadeden kastedilen bir diğer mânanın, gelecekte ona muarız olabilecekolabilececek bir kitabın bulunması mümkün değildir. Geçmişte de ona muarız olan, onunla boy ölçüşebilecek bir kitap bulunmamıştır' şeklinde olması da muhtemeldir.*²⁷⁵

2.2. Sıdk

Lügatta 'vâkıya'ya uygun hüküm ifade eden söz, yalanın karşıtı"²⁷⁶ diye tanımlanan sıdk kelimesi âyet ve hadislerle diğer İslâmî kaynaklarda "hakikati

²⁷⁰ Yûnus, 10/94.

²⁷¹ el-Kehf, 18/29.

²⁷² ez-Zümer, 39/2., 'Hak' kelimesinin Kur'ân'a sıfat olduğu diğer âyetler: el-Bakara, 2/91; Âli İmrân, 3/108; en-Nisâ, 4/105; el-Mâide, 5/48, 83, 84; el-En'am, 6/5, 67; el-Enfal, 8/32; Yûnus, 10/108; Hûd, 11/17, 20; er-Râ'd, 13/1, 19; en-Nahl, 16/102; el-İsrâ, 17/104; el-Kehf, 18/56; el-Mü'minûn, 23/70, 71, 90; el-Furkân, 25/33; el-Kasas, 28/48, 53; el-Ankebût, 29/68; es-Secde, 32/24; Sebe, 34/6; es-Sâffat, 37/37; ez-Zümer, 39/41; Fussilet, 41/53; ez-Zuhrûf, 43/29, 30; el-Ahkâf, 46/7; Muhammed, 47/2; Kâf, 50/5; el-Mü'min, 40/5; el-Vâkıya, 56/95; el-Hadîd, 57/16; el-Mümtehine, 60/1; el-Hâkka, 69/50.

²⁷³ Fussilet, 41/42.

²⁷⁴ Düheyşî, *Esmâu'l-Kur'ân*, s.170.

²⁷⁵ er-Râzî, *Mefâtih*, XXVII, s.114.

²⁷⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, X, s.193; el-Feyyûmî, *el-Misbâh*, s.128; el-Cürçânî, *et-Tâ'rifat*, s.207; el-Fîrûzâbâdi, *el-Kâmûs*, s.900.

konuşmak, gerçeğe uygun bilgi vermek, dürüst ve güvenilir olmak, vaadine sadâkat göstermek” anlamında mastar; “hakikati ifade eden, gerçeğe uygun olan söz, doğruluk, dürüstlük, güvenilirlik” anlamında isim olarak kullanılır.²⁷⁷

Sıdk kavramı s-d-k sülâsî (üç harfli) köküne dayanmaktadır. Kur’ân’da 14 değişik kalıpta, 155 defa geçmektedir. S-d-k ve türevlerinin yer aldığı 155 kullanım; 32 mekkî ve 17 medenî olmak üzere toplam 49 sûreye yayılmıştır. Kur’ân’ın sûre sayısının 114 olduğu göz önünde tutulduğunda, bunların Kur’ân’ın yarıya yakınına dağılması da, bu kavramın önemini göstermesi bakımından önemlidir.²⁷⁸

Kur’ân-ı Kerîm’in ‘sıdk’ ile tavsifine sebep, onun kesinlikle Allah katından indirilen bir kitap olması gösterilmektedir. Bunun yanında kendisinden önceki kitapları tasdik etmesi, onların tevhide ve hidâyete yönelik vurgularını tekrarlayan yönünün bulunması da sıdk vasfı ile izah edilmektedir.²⁷⁹

Kur’ân-ı Kerîm’de ‘sıdk’ kelimesi farklı kalıpları ile birlikte 16 yerde Kur’ân-ın sıfatı olmuştur. ‘Sıdk’ kalıbı ile Kur’ân’ın sıfatı olduğu 3 ayrı âyet vardır.²⁸⁰ Bu âyetlerin birincisi Zümer sûresi’nin 32. âyetidir. Âyette Allah Teâla şöyle buyuruyor: *‘Allah'a karşı yalan uyduran, kendisine gelen gerçeği (Kur’ân-ı) yalan sayandan daha zâlim kimdir? Kâfirlerin yeri cehennemde değil mi?’*²⁸¹

Âyette geçen ‘sıdk’ kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm anlamında kullanıldığı başta Katâde²⁸² olmak üzere birçok tefsir âlimi tarafından ifade edilmektedir.²⁸³ ‘Sıdk’ kelimesinden ‘La ilahe illellah’²⁸⁴ ya da Hz Peygamber²⁸⁵’in kastedildiği görüşüne nisbetle bu yorum daha fazla kabul görmektedir. Çünkü âyette geçen *إِذْ جَاءَهُ* ‘kendisine geldiği vakit’ ifadesi Mekke müşriklerinin vahyin nüzülü ile hemen inkâra

²⁷⁷ Çağrııcı, Mustafa, ‘Sıdk’, *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 2009, XXXVII, s.98.

²⁷⁸ Sümertaş, Burhan, “Kur’ân-ı Kerîm’de Sıdk Kavramı”, (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), s.37.

²⁷⁹ Büleyhî, Salih b. İbrahim, *el-Hüda ve l-Beyân fî Esmâi l-Kur’ân*, Riyâd: Dâru l-Müslim, 1984, I, s.203.

²⁸⁰ Düheşî, *Esmâu l-Kur’ân*, s.178.

²⁸¹ ez-Zümer, 39/32.

²⁸² es-Suyûtî, Celaleddin, *ed-Durru l-Mensûr fî t-Tefsîr-i bi l-Me’sûr*, Kâhire: Merkezu t-Dirâsâti l-‘Arabîyyeti l-İslâmiyye, 2003, XII, s.661.

²⁸³ et-Taberî, *Câmi u l-Beyân*, VI, s.384, el-Kurtûbî, *Câmi lî Ahkâmi l-Kur’ân*, XV, s.256, Ebû’s-Su’ûd, *İrşâdu l-‘Akli s-Selîm*, V, s.393, el-Âlûsî, *Rûhu l-Me’âni*, XII, s.257.

²⁸⁴ et-Taberî, *Câmi u l-Beyân*, VI, s.384.

²⁸⁵ es-Semerkindî, *Bahru l-‘Ulûm*, III, s.151.

başladıklarına işaret etmektedir. Nitekim Mekke müşrikleri Kur'ân âyetlerini duyar duymaz üzerinde akdetmeden anındankâr eden bir tutum içerisindeydiler.²⁸⁶

Sıdk kelimesinin Kur'ân-ı Kerîm anlamında kullanıldığı diğer âyetler ise En'am sûresi'nin 115. âyeti ve Zümer sûresi'nin 33. âyetidir.

Âyetlerde sıdk kelimesi şu şekilde kullanılmaktadır; *وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ* 'Rabbinin kelimesi (Kur'ân) doğruluk ve adalet bakımından tamdır. Onun kelimelerini değiştirebilecek yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.'²⁸⁷

وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ أُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ 'Doğruyu getiren ve onu tasdik edenler var ya, işte kötülükten sakınanlar onlardır.'²⁸⁸

'Sıdk' kelimesinin türediği fiilin kökünden alınan 'tasdik' ve 'musaddik' kelimeleri de Kur'ân-ı Kerîm anlamında kullanılmışlardır. Bu kelimelerden 'tasdik' iki yerde 'musaddik' ise on bir yerde bu anlamda kullanılmıştır.²⁸⁹ Bu iki kelimenin Kur'ân-ı Kerîm anlamında kullanıldığı âyetlere iki örnek verebiliriz.

'Tasdik' kelimesi Yûnus sûresi'nin 37. âyeti olan *وَمَا كَانَ هَذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَىٰ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ نَصَدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ* 'Bu Kur'ân, Allah'tandır, başkası tarafından uydurulmuş değildir. Ancak kendinden öncekini doğrular ve O Kitap'ı açıklar. Âlemlerin Rabbinden geldiğinden şüphe yoktur.'²⁹⁰, âyetinde, 'musaddik' kelimesi ise Bakara Sûresi'nin 89. âyeti olan *وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ... كَذَّبُوا* 'Kendilerine ellerindeki (Tevrat'ı) tasdik eden bir kitap (Kur'ân) gelince...' ²⁹¹ âyetinde Kur'ân-ı Kerîm'i niteleyen bir şekilde kullanılmıştır.²⁹²

Sa-da-ka(صدق) kökünden türemediği halde Kur'ân-ı Kerîm'in doğruluğuna işaret eden onun bu vasfını izhar eden âyetlerde vardır. Bakara sûresi'nin başında ki

²⁸⁶ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s.123.

²⁸⁷ el-En'am, 6/115.

²⁸⁸ ez-Zümer, 39/33.

²⁸⁹ Düheyşî, *Esmâu'l-Kur'ân*, s.180

²⁹⁰ Yûnus, 10/37; 'Tasdik' kelimesinin Kur'ân-ı Kerîm'in sıfatı olarak kullanıldığı diğer âyet; Yûsuf, 12/111.

²⁹¹ el-Bakara, 2/89; 'Musaddik' kelimesinin Kur'ân-ı Kerîm'in sıfatı olarak kullanıldığı diğer âyetler; el-Bakara, 2/41, 91, 97; Âli İmrân, 3/3; en-Nîsa, 4/47; el-Mâide, 5/48; el-En'am, 6/92; el-Ahkâf, 12, 30; Fâtır, 30.

²⁹² Büleyhî, *el-Hüda ve'l-Beyân*, I, s.204.

ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ *'Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır.'* âyeti bunun en açık örneğidir.²⁹³

2.3. 'Azîz

Lügatta “güçlü ve üstün olmak, galip gelmek, saygın olmak” gibi mânalara gelen ‘izz’ kökünden sıfat olan ‘azîz’, “âcizlik, alçaklık” mânasındaki zilletin karşıtı olan ‘izzet’in sahibi anlamında kullanılır.²⁹⁴

Kur’ân-ı Kerîm’in ‘azîz’ olarak sıfatlanıp galip (üstün) mânasında olduğunu belirtilmesi, Kur’ân hüccetlerinin kuvvetli oluşu sayesinde, kendi dışındaki her şeye gâlib gelmesi sebebiyledir. Kur’ân’ın, eşi ve benzerinin olmayışı, bütün insanların, ona muâraza etmekten, bir benzerini getirmekten âciz kalmaları onun ‘azîz’ olmasının sebebi olarak gösterilmektedir.²⁹⁵ Nitekim bu aciz kalışı Kur’ân-ı Kerîm’ İsrâ sûresi’nin 88. âyetinde şöyle haber vermektedir. *‘De ki: “Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur’ân-ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler.”*²⁹⁶

Kur’ân-ı Kerîm’in sıfatı olarak ‘azîz’ kelimesi bir âyette geçer. Fussilet Sûresi’nin 41 âyette şöyle buyurulmaktadır: *إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ* *‘Kur’ân kendilerine geldiğinde onu inkâr edenler mutlaka cezalarını göreceklerdir. Şüphesiz o, çok değerli ve sağlam bir kitaptır.’*²⁹⁷

2.4. 'Azîm

Lügatta “büyük olmak” mânasındaki “izâm” kökünden sıfat olup “azametli, büyük” anlamında kullanılır.²⁹⁸

Kur’ân-ı Kerîm’in ‘azîm’ kelimesiyle sıfatlanması hiç bir kitabın üslup, içerik ve mâna itibariyle kendisine denk olamaması olarak açıklanabilir. İ‘cazı, kesilmeyen bereketi ve harikuladelikleri onu eşsiz kılan bazı önemli unsurlardır. Nitekim âyetlerde Kur’ân-ı Kerîm’in bu azametli duruşundan bahsedilmektedir.²⁹⁹ Haşr üresi’nin 21 ve Ra‘d sûresi’nin 31. âyetlerinde Allah Te‘âla şöyle buyurmaktadır: *لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْنَاهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ*

²⁹³ er-Râzî, *Mefâtiḥ*, II, s.18.

²⁹⁴ el-Feyyûmî, *el-Misbâḥ*, s.155; el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûs*, s.517; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs*, XV, s.219,

²⁹⁵ er-Râzî, *Mefâtiḥ*, XXVII, s.114.

²⁹⁶ el-İsrâ, 17/88.

²⁹⁷ Fussilet, 41/41.

²⁹⁸ el-İsfahânî, *Müfredât*, s.573; er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâḥ*, s.219; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arâb*, XII, s.409; el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûs*, s.1139,

²⁹⁹ Düheyşî, *Esmâu'l-Kur'ân*, s.192.

'Eğer biz, bu Kur'ân-ı bir dağa indirseydik, elbette sen onu Allah korkusundan başını eğerek parça parça olmuş görürdün. İşte misaller! Biz onları insanlara düşünsünler diye veriyoruz.'³⁰⁰ *وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتَى* 'Kendisiyle dağların yürütüleceği veya yeryüzünün parçalanacağı, ya da ölülerin konuşturulacağı bir Kur'ân olacak olsaydı (o yine bu kitap olurdu).'³⁰¹

Hız Peygamber'de Kur'ân-ı Kerîm'i 'azîm' ifadesiyle sıfatlamıştır. Bir hadis-i şerîf'te şöyle buyurulmaktadır; "O bana verilen seb'ül-mesânî, namazlarda tekrarlanan yedi âyet ve Kur'ân-ı 'azim'dir."³⁰²

Kur'ân-ı Kerîm'de 'azim' kelimesi iki âyette Kur'ân'ın sıfatı olarak kullanılmıştır. Bunlardan birincisi Hicr sûresi'nin 87. âyetidir. Âyette şöyle buyurulmaktadır: *وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ* 'Andolsun ki, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve yüce Kur'ân-ı verdik.'³⁰³

Âyette geçen 'seb'an mine'l mesânî' ifadesinden kastın ne olduğu hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bir gurup müfessire göre en uzun yedi Sûre, diğer bir kısmına göre yedi âyeti kastedilen Fatiha Sûresi, bazılarının göre ise mezkûr ifadede kastedilen Kur'ân-ı Kerîm'in tamamıdır.³⁰⁴ Âyette geçen kelimeyi en uzun yedi Sûre olduğu iddiası çok güçlü değildir. Çünkü Hicr sûresi Mekke'de inmiş, 'Seb'-i tıvâl' (yedi uzun Sûre) ise Medine'de inmiştir. Bazı rivâyetlerden hareketle yalnız bu âyetin Medine'de inmiş olması ihtimalini çıkarmak isteyenler olsa da bu zayıf bir rivâyettir.³⁰⁵

Hız. Ömer, Hız. Ali, İbn Mes'ûd gibi sahabelerin de savunduğu, âyetteki ifadenin Fatiha sûresi anlamında olması görüşü daha güçlüdür. Hız Peygamber'in "Ümmü'l- Kur'ân (fâtîha), o tekrarlanan yedi âyettir. Ve bana verilen yüce Kur'ân'dır." Hadisi bu görüşü desteklemektedir.³⁰⁶

Seyyid Kutub(ö.1966) Hicr sûresi'nin 15. âyetin öncesiyle irtibatını kurarak ve Kur'ân-ı Kerîm'in 'azîm' kelimesiyle sıfatlanmasına atıfta bulunarak şunları söyler:

³⁰⁰ el-Haşr, 59/21.

³⁰¹ er-Ra'd, 13/31.

³⁰² el-Buhârî, *Câmi'u's-Sahîh*, "Tefsîru'l-Kur'ân", 3.

³⁰³ el-Hicr, 15/87.

³⁰⁴ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, IV, s.491.

³⁰⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, V, s.244.

³⁰⁶ el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, "Tefsîru'l Kur'ân", 1913.

Tekrarlanan yedi ile Fatiha Sûresinin yedi âyeti kastedildiği görüşü genel kabul görmüştür. Nitekim hadislerde buna işaret edilmektedir. Çünkü Fatiha Sûresi namazda her zaman tekrarlanmaktadır. Ayrıca bu Sûrede Allah övgüyle anılmaktadır. Âyette geçen yüce Kur'ân deyimini ise, Fatiha'nın dışındaki Sûreleri ifade etmektedir. Önemli olan, bu âyetin gerçeğe dayalı olarak yaratılan gökler yer ve ikisarasındaki varlıklarda ve geleceğinden kuşku duyulmayan kıyamet anında bulunan âyetlere bağlanmasıdır. Dikkat edilecek nokta, bu âyettir. Kur'ân ile varlıklar âleminin ve kıyamet olayının dayanağı olan köklü gerçek arasındaki ilişkiye işaret etmesidir. Çünkü bu Kur'ân'da evrenin dayanağı, yaratılış gerekçesi olan gerçeğin bir unsurudur. Yüce yaratıcının evrene yerleştirdiği yasalar sistemini gözler önüne serip, kalpleri bu yasaları algulamak üzere yönlendirmektedir. Yüce Allah'ın dış âlemde ve iç âlemde yarattığı mucizeleri ortaya koyup kalpleri bu mucizeleri kavramak için harekete geçirmektedir. Hidâyet ve sapıklığın nedenlerini, hak ve batılın akıbetini, iyilik, kötülük, doğruluk ve eğriliğin sonucunu açıklamaktadır. Çünkü Kur'ân'la evrenin yaratılış gerekçesi ve dayanağı olan gerçek, aynı özden kaynaklanmaktadır.

Kur'ân bu gerçeğin ortaya çıkışının, açıklanışının araçlarından biridir. Kur'ân'da göklerin ve yerin dayanağı ve yaratılış gerekçesi olan gerçek kadar köklüdür. Varlıklara hükmeden yasalar sistemi gibi değişmezdir. Bu yasalarla doğrudan bağlantılıdır. Gelip geçici bir şey değildir Kur'ân. Hayatın yönlendirilmesi, idaresi ve değiştirilmesi noktasında etkinliğini her zaman koruyacak ve kalıcılığını sürdürecektir. Yalanlayanlar istedikleri kadar yalanlasınlar, alaycılar durmadan alay etsinler, varlık bütünü içinde geçici ve yabancı bir unsur olan batıla dayanan batıl taraftarları istedikleri kadar saldırsınlar, bu gerçeği değiştiremezler.³⁰⁷

'Azîm' kelimesinin Kur'ân-ı Kerîm'in sıfatı olarak geçtiği diğer âyet ise Sâd sûresi'nin 67.âyetidir. Âyette şöyle buyurulmaktadır: *قُلْ هُوَ نَبَأٌ عَظِيمٌ* 'De ki: 'Bu Kur'ân büyük bir haberdir.'³⁰⁸

2.5. Âli

Lügat anlamı olarak 'âli' kelimesi, "yükseklik ve yücelik; şan, şeref, kuvvet ve kudret sahibi olmak, alçaklığın zıttı" mânasındaki ulûv ve âlâ kökünden türetilmiş bir sıfattır.³⁰⁹

Kur'ân-ı Kerîm'in 'âli' ifadesiyle nitelendirilmesinin sebebi olarak onun nazım itibariyle çelişkilerden uzak olması³¹⁰, inkârcılar tarafından reddedilmesine ve ona iman edenlerin engellenmesine rağmen değerinden hiçbir şey kaybetmemiş

³⁰⁷ Kutub, *Fî Zilâl*, IV, s.2153.

³⁰⁸ Sâd, 38/67.

³⁰⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arâb*, XV, s.83;el-Feyyûmi, *el-Misbâh*, s.162, el-Fîrûzâbâdi, *el-Kâmûs*, s.1314.

³¹⁰ eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l-Kadîr*, Kuveyt: Dâru'n-Nevâdir, 2010, IV, s.547.

olması gösterilmektedir. Bununla beraber ‘âli’ ifadesi Kur’ân-ı Kerîm’e iman edenlerin onunla izzet ve şereflerinin yükseldiğine de işaret eder. Aynı zamanda diğer kitaplara olan üstünlüğüne de bu vesile ile vurgu vardır.³¹¹

Kur’ân-ı Kerîm’in ‘âli’ ifadesiyle sıfatlandığı tek âyet Zuhrûf Sûresi’nin 4. âyetidir.³¹² Âyette Allah Teâla şöyle buyurmaktadır: *‘O, katımızda bulunan Ana Kitap’ta (levh-i mahfuzda) mevcut, yüce ve hikmetle dolu bir kitaptır.’*³¹³

Âyette Kur’ân-ı Kerîm kendisine bir tür akıl sahibi canlılık özelliğini veren ‘âli’ ve ‘hakîm’ sıfatları ile nitelenmiştir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm için bu doğru bir yaklaşımdır. Sanki, Kur’ân-ı Kerîm’de kendisine dokunan ruhlara karşılık veren, kendine özgü çizgileri ve özellikleri bulunan bir ruh vardır.. İşte Kur’ân bu yüceliği ile bu hikmetliliği ile insanlığın önüne geçmekte, onlara yol göstericilik yapmakta, yapısı ve özellikleri doğrultusunda onlara öncülük etmektedir. İnsanlığın hayatında ve zihninde bu değerleri, düşünceleri ve gerçekleri meydana getirmekte, bunlar da O’nun şâni yüce ve hikmetle dolu sıfatları ile nitelendirilmesini sağlamaktadır.³¹⁴

Mekke’de nazil olan bir sûre olan Zuhrûf Sûresi’nde Kur’ân-ı Kerîm’in ‘âli’ ifadesiyle sıfatlanması inkârcı topluma da, “sizin göz ardı etmenize, ona değer atfetmemenize rağmen o kitabın değeri çok büyük ve şâni pek yücedir” mesajı verilmektedir. Kıyamete kadar da bu yüceliği bütün inkârcılara rağmen devam edeceğine vurgu yapılmaktadır.³¹⁵

2.6. Kayyım

Lügatta ‘müstakim olmak, doğru olmak, işi idare eden’³¹⁶ anlamlarında kullanılan ‘kayyım’ kelimesi, Kur’ân-ı Kerîm’in içerdiği emir ve nehiyeler, haber ve kıssalar, müjdelere, tehditler hususunda müstakim olması, kendisinde eksiklik ya da ziyadelik olmaması ile ilişkilendirilerek Kur’ân-ı Kerîm’in bir sıfatı olarak kullanıldığı kabul edilmektedir.³¹⁷ Bunun yanında Kur’ân-ı Kerîm’in kendisinin mükemmelliği yanında insanların maslahatını, bu dünya ve ahirete dönük

³¹¹ Ebû Hayyân, *el-Bahru ’l-Muhît*, VIII, s.7.

³¹² Abdalbâkî, *el-Mu ’cemû ’l-Müfrehes*, s.691.

³¹³ ez-Zuhrûf, 43/4.

³¹⁴ Kutub, *Fî Zilâl*, V, s.3176.

³¹⁵ Düheşî, *Esmâu ’l-Kur ’ân*, s.197.

³¹⁶ el-İsfahânî, *Müfredât*, s.691; İbn Manzûr, *Lisânü ’l- ’Arab*, XII, s.502,

³¹⁷ et-Taberî, *Câmi ’u ’l-Beyân*, V, s.77; eş-Şevkânî, *Fethu ’l-Kadîr*, III, s.269.

menfaatlerini temin eden bir yönünün olmasıyla da ilişkili olarak bu sıfatı aldığı ifade edilmektedir.³¹⁸

Kur'ân-ı Kerîm'in 'kayyım' ifadesiyle sıfatlandığı iki âyet vardır. Bunlardan biri Kehf sûresi'nin birinci âyeti ile bağlantılı olarak zikredilen ikinci âyettir. Âyette şöyle buyurulmaktadır: *‘Hamd olsun Allah'a ki kuluna, kendisinde hiçbir (tezat ve) eğrilik bulunmayan dosdoğru Kitab'ı indirdi.’*³¹⁹ Fahreddin er-Râzî(ö.606)âyette geçen 'kayyım' kelimesi bağlamında şunları söyler:

Biz, bir şeyin önce kendisi zâtı itibarı ile kâmil olması, daha sonra başkasını kemâle erdirmesi gerektiğini söylemiştik. Yine bir şeyin önce kendisinin tam olduktan sonra, başkasına, kendi tamlığını yaymak Sûretiyle tamdan da yukarı olması gerektiğini söylemiştik. Bu iyice kavrandığında şu anlaşılır ki; âyetteki 'içinde hiçbir eğrilik yapmadığı' tabiri Kur'ân'ın kendisinin mükemmel olduğuna; 'kayyimen' tabiri de, onun başkasını kemâle erdirici olduğuna bir işaret vardır. Çünkü 'kayyimen' başkasının faydasına olan şeyleri yerine getiren demektir. Bunun bir benzeri de, Allah Teâlâ'nın Kur'ân-ı anlatırken buyurduğu, "Bunda hiçbir şüphe yoktur. Müttakîler için hidâyettir"³²⁰ âyetidir. Bu âyetteki, 'bunda hiçbir şüphe yoktur' ifadesi, Kur'ân-ı Kerîm'in aslında, doğruluk ve kendisinde bozukluk olmaması bakımından her akıllının asla şüphe edemeyeceği bir noktada olduğuna; müttakîler için hidâyettir' ifadesi ise, Kur'ân-ın, insanların hidâyetine ve hallerini mükemmelleştirmeye sebep olduğuna bir işaret vardır. Binâenaleyh tefsir ettiğimiz âyetteki, '(Allah onun) içinde hiçbir eğrilik yapmadı' ifadesi, 'Bunda hiçbir şüphe yoktur' ifadesi gibi, 'Kayyimen' "dosdoğru, başkasının faydasına olan şeyleri yerine getiren" vasfı da, 'müttakîler için hidâyettir' vasfı ile ayniyet arzeder. İşte bunlar, güzel incelik ve surlardır.³²¹

'Kayyım' kelimesinin Kur'ân-ı Kerîm'i nitelediği diğer âyet ise Beyyine sûresi'nin 3. âyetidir. Âyette şöyle buyurulmaktadır: *‘... فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ*... 'O sahifelerde dosdoğru hükümler vardır.'³²² Âyette geçen 'kütüb' kelimesinden kasıt sahifelerde yazılı olan âyetlerdir. 'Kayyım' kelimesi de sahifelerde olan âyetleri yani Kur'ân-ı Kerîm'i niteleyen bir konumdadır.³²³

Açıkça 'Kur'ân-ı Kerîm'in 'kayyım' oluşunun zikredilmediği fakat mefhum olarak bu mânayı veren âyetler de vardır. Buna örnek olarak Zümer Sûresi'nin 28. Âyeti örnek verilebilir. Söz konusu âyette şöyle buyurulmaktadır: *فُرْأْنَا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي*

³¹⁸ Ebû Hayyân, *el-Bahru 'l-Muhît*, VI, s.94.

³¹⁹ Kehf, 18/1-2.

³²⁰ el-Bakara, 2/2.

³²¹ er-Râzî, *Mefâtih*, XXI, s.63.

³²² el-Beyyine, 98/3.

³²³ er-Râzî, *Mefâtih*, XXXII, s.41.

عَوَجٍ لِّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ (Biz onu), Allah'a karşı gelmekten sakınınsınlar diye hiçbir eğriliği bulunmayan Arapça bir Kur'an (olarak indirdik.)³²⁴

2.7. Mecîd

Lügatta“asil, şerefli ve seçkin olmak” anlamındaki me-ce-de kökünden türeyen mecîd “asil, şerefli, cömert olan, keremi bol olan” demektir. Aynı kökten türeyen mâcid de bu mânaya gelmekle birlikte sıfat-ı müşebbehe olan “mecîd”in daha zengin içerikli olduğu kabul edilmektedir.³²⁵

Kur'an-ı Kerîm'in 'mecîd' kelimesi ile sıfatlanmasının sebebi olarak onun şerefli bir kitap oluşunun yanında dünya ve ahiret hayatına dair değerli bir muhtevaya sahip olması gösterilmektedir.³²⁶

Bunun yanında 'mecîd' kelimesinin, Kur'an-ı Kerîm âyetlerini ezberleyenlerin, manasını idrak ederek onunla amel edenlerin Allah Teâla katında ve insanlar nezdinde şerefli ve itibar sahibi kimseler olacağına işaret ettiği yorumu da yapılmaktadır.³²⁷

Kur'an-ı Kerîm iki âyette 'mecîd' kelimesi ile sıfatlanmıştır. Bu âyetlerden biri Kâf sûresi'nin birinci âyetidir. Âyette şöyle buyurulmaktadır: ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ “Kaf. Şerefli Kur'an'a yemin olsun.”³²⁸ Âyette geçen “mecîd” kelimesi ‘keremi bol cömert’ anlamında kullanılarak, Kur'an'ın, maksadını onda bulmak isteyen herkesin amacına ulaştığı, keremi bol cömert bir kitap olduğuna işaret etmektedir. Kur'an, ona ittiba eden herkesi, başka şeylerden müstağni kıldığından dolayı bu sıfatla sıfatlandığı yorumları yapılmaktadır.³²⁹

Kur'an-ı Kerîm'in 'mecîd' kelimesi ile sıfatlandığı diğer âyet ise Burûc Sûresi'nin 21. âyetidir. Âyette şöyle buyurulmaktadır: بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ “Hayır, o (yalanlamakta oldukları kitap) şerefli bir Kur'an'dır.”³³⁰

Bazı tefsir âlimlerine göre bu iki âyette Kur'an-ı Kerîm'e sıfat olan 'mecîd' Allah Te'âla'nın ismi anlamındadır. Kur'an-ı Kerîm ise bu âyetlerde kelamın sahibi ile sıfatlanmıştır.³³¹

³²⁴ ez-Zümer, 39/28.

³²⁵ el-İsfahânî, *Müfredât*, s.760; İbn Manzûr, *Lîsânü'l-'Arâb*, III, s.394; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûs*, s.318.

³²⁶ es-Semerikandî, *Bahru'l-'Ulûm*, III, s.268; en-Nesefî, *Medârik*, III, s.361.

³²⁷ el-Beydâvî, *Me'âlimu't-Tenzîl*, III, s.312; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-'Akli's-Selîm*, VI, s.122.

³²⁸ Kâf, 50/1.

³²⁹ er-Râzî, *Mefâtih*, XXVIII, s.128.

³³⁰ el-Burûc, 85/21.

³³¹ el-Âlûsî, *Rûhu'l-Me'âni*, XIII, s.322.

2.8. Müheymin

Lügatta ‘koruyan, muhafaza eden, şahit’ anlamlarına gelen kelime “başkalarını korku ve endişeden emin kılmak” anlamındaki îmân masdarından türeyip hemzenin “hâ” ya dönüşmesiyle ortaya çıkmış olduğu ifade edilmektedir.³³² Bu takdirde “kendisine güvenilen, başkalarını korku ve endişeden koruyup güvenlerini sağlayan” mânasına gelir.

İbn Manzûr ise; ‘müheymin’in türemiş bir kelime olmadığını, kadîm semavî kitaplarda da Allah’ın isimlerinden biri olarak yer aldığını ileri sürmektedir.³³³

Müheymin kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm’e sıfat olduğu tek âyet olan Mâide sûresi’nin 48. âyette şöyle buyurulmaktadır: وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنْ أَلْكِتَابٍ وَمُؤْمِنًا عَلَيْهِ *“Sana da, daha önceki kitabı doğrulamak ve onu korumak üzere hak olarak Kitab’ı (Kur’ân’ı) gönderdik.”*³³⁴

Kur’ân-ı Kerîm’in kendinden önceki kitaplara bir “müheymin” oluşu, Allah Te’âla’nın, “Zikri biz indirdik ve onu biz muhafaza edeceğiz” (Hicr, 9) buyurduğu gibi, kesinlikle neshedilmeyen ve değiştirilemeyecek olan bir kitab olmasındandır. Böylelikle Kur’ân’ın, Tevrat, İncil ve Zebur hakkındaki şehâdeti, doğru, hak ve ebedî olup böylece de o kitapların özü ve hakikati, ilelebet bilinmiş olmaktadır.³³⁵

el-Kurtûbî(ö.671) ilgili âyetin tefsirinde tefsir âlimlerinin ‘müheymin’ kelimesi ile alakalı görüşleri şu şekilde aktarır:

*Katâde’ye göre, ‘müheymin’ kelimesi ‘şahitlik eden’ anlamındadır. Bunun yanı sıra ‘himaye eden, koruyan’ anlamları da vardır. İbn Abbas ise, burada ‘müheymin’ kelimesine ‘kendisine güvenilen’ anlamını yüklemektedir. Sa’îd b. Cübeyr de ‘müheymin’ kelimesinden hareketle “Kur’ân-ı Kerîm, kendisinden önceki kitaplar hususunda güven duyulan bir kitaptır” manasını vermektedir. Mücahid ise; ‘müheymin’ kelimesini ‘müheymin’ şeklinde, ‘mim’ harfini fethası ile okumuştur. Bu şekilde olunca, “Hz Peygamber’e Kur’ân hususunda güven duyulur. O, bu hususta güvenilir bir kimsedir” manası ortaya çıkmaktadır.”*³³⁶

Önceki kitaplara Kur’ân-ı Kerîm’in ‘müheymin’ oluşu, onun hem ‘müheymin’ (koruyucu) olan Allah Te’âla’nın bizzat muhafazası altında olarak bozulma ve tahriften korunması, hem de diğer kitapların amel edilmesi gerekli olarak

³³² er-Râzî, *Muhtârü’s-Sihâh*, s.337; ez-Zebîdî, *Tâcu’l-’Arûs*, XXXVI, s.285.

³³³ İbn Manzûr, *Lîsânü’l-’Arâb*, XIII, s.436

³³⁴ el-Mâide, 5/48.

³³⁵ er-Râzî, *Mefâtih*, XII, s.10.

³³⁶ el-Kurtûbî, *el-Câmi’ lî Ahkâmi’l-Kur’ân*, VI, s.136.

içermiş oldukları doğru hükümleri kaybolma ve bozulmadan koruyacak, şahitliğiyle hakikatleri düzeltecek olması şeklinde izah edilmektedir.³³⁷

2.9. Besâir

Lügatta ‘görme, idrak etme, bir şeyin iç yüzüne vâkıf olma, kalbi sezgi, hüccet, delil’ anlamında ‘basîret’ kelimesinin çoğulu olarak kullanılmaktadır.³³⁸

İnsana dünya hayatında saadetin yollarını göstererek Allah Te‘âlâ’nın rızasına ulaştıracak, cenneti elde etmesini sağlayacak açık delilleri ihtiva etmesi ve güneş gibi insanın yolunu aydınlatan yönü sebebiyle Kur’ân-ı Kerîm’in ‘basîret’ ile sıfatlandığı ifade edilmektedir.³³⁹

Kur’ân-ı Kerîm üç âyette ‘besâir’ ifadesi ile sıfatlanmıştır.³⁴⁰ Bu âyetlerden ilki En‘âm Sûresi’nin 104. âyetidir. Âyette şöyle buyurulmaktadır: *قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ* “Rabbinizden size gerçekleri gösteren deliller geldi. Artık kim gözünü açar hakkı idrak ederse kendi yararına, kim de (hakkın karşısında) körlük ederse kendi zararınadır. Ben başınızda bekçi değilim.”³⁴¹

Âyette geçen ‘Rabbinizden size gelen basîretler’ ile alakalı Fahreddin er-Râzî(ö.606) şunları söylemektedir:

Allah Teâlâ, bu ilahî, yüce ve kıymetli konulardaki, bu açık beyineleri ve delilleri anlatınca, yeniden davet, tebliğ ve risâlet meselesine dönmüş ve "Size Rabbinizden muhakkak ki deliller (basiretler) gelmiştir" buyurmuştur. Âyetteki ‘besâir’ kelimesi, ‘basîret’in çoğuludur. Nasıl ‘basar’ kelimesi, baştaki göz ile meydana gelen tam ve kâmil idrâk (görme) manasında bir isim ise, ‘basiret’ de kalpte meydana gelen tam idrâk (anlama) manasında bir isimdir. Allah Teâlâ, ‘Daha doğrusu insan (bizzat) kendisine karşı bir basiret (sahibi)dir’, yani insanın, kendisi hakkında tam bir bilgisi vardır.³⁴² buyurmuştur. Allah Teâlâ, ‘Size Rabbinizden muhakkak basiretler gelmiştir’ ifadesi ile, daha önce geçen âyetleri kastetmiştir. Bu âyetler haddizatında kendileri ‘basiret’ değildir. Fakat bunlar, kuvvetleri ve açık oluşları sebebi ile, onları iyice tanıyıp, hakikatlerine vâkıf olan kimseler için birer basîret (idrâk) vesilesi olurlar, işte bu âyetler, basiretlerin meydana gelmesi için birer sebep olduklarından, bizzat kendileri ‘basiretler’ diye isimlendirilmiştir.³⁴³

³³⁷ Elmalılı, *Hâk Dînî*, IX, s.87.

³³⁸ ez-Zemahşerî, *Esâsu’l-Belâğâ*, I. s.62; er-Râzî, *Muhtâru’s-Sihâh*, s.37; İbn Manzûr, *Lîsânü’l-‘Arâb*, IV, s.65.

³³⁹ es-Sa’dî, Abdurrahmân b. Nâsır, *Teysîru’l-Kerîmi’r-Rahmân fî Tefsîr-i Kelâmi’l-Mennân*, Riyâd: Dâru’s-Selâm, 2002, s.299.

³⁴⁰ Abdülbâkî, *el-Mu‘cemu’l-Müfehres*, s.290.

³⁴¹ el-En‘âm, 6/104.

³⁴² el-Kıyâmet, 75/14.

³⁴³ er-Râzî, *Mefâtiḥ*, XIII, s.109.

Besâir kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm’e sıfat olduğu diğer iki âyet ise şu ayetlerdir: *وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْنَاهَا فَلْإِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ مِنْ رَبِّي هَذَا بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى* “Onlara (istedikleri) bir âyet getirmediğin zaman (alay ederek) derler ki: “Onu (da) bir yerlerden derleyip toptasaydın ya.” De ki: “Ben ancak Rabbimden bana vahyedilene uymaktayım. Bu (Kur’ân âyetleri), Rabbinizden gelen basiretlerdir (Gönül gözlerini aydınlatan nurlardır). İman edecek bir topluluk için bir hidâyet kaynağı ve bir rahmettir.”³⁴⁴ *هَذَا بَصَائِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ* “Bu Kur’ân, insanlar için basîret, kesin olarak inanan bir toplum için de bir hidâyet ve bir rahmettir.”³⁴⁵

2.10. Hakîm/Muhkem/Hikmet

Lügatta ha-ke-me (حکم) kökünden türeyen bu üç kelime’iyileştirmek amacıyla menetmek, düzeltmek; karar vermek anlamındaki ‘hüküm’ mastarından türemiştir.”³⁴⁶ Bu kelimelerden ‘Hakîm’; ‘hüküm ve hikmet sahibi, idare eden’ anlamında hükm kelimesinden sıfattır. İsm-i fâil olarak kullanıldığında, ‘hâkim, idareci’ manalarına gelen kelime ism-i mef’ul manasında ise ‘hikmet sahibi, işin derununu bilen’ anlamına gelmektedir.³⁴⁷ ‘Hikmet’ kelimesi ise; ‘akıl ve ilimle doğruya isabet etmek, eşyanın hakikatine vâkıf olup gereğiyle amel etmek’ anlamına gelmektedir.³⁴⁸ ‘Muhkem’ ifadesi de ‘sağlam kılınmış, dış etkilere ve bozulmalara karşı tahkim edilmiş’ demektir.³⁴⁹

Kur’ân-ı Kerîm’in bu kelimelerle sıfatlanması ile alakalı tefsir âlimleri farklı ifadeler söylemektedir. Kur’ân-ı Kerîm kendisinden hükümler elde edilmesi itibariyle hükmeden anlamında ‘hâkim’ oluşu, telifinde, nazmında ve ihtiva ettiği ilimlerin çokluğunda ‘hikmet’ sahibi oluşu, korunmuş, muhafaza edilmiş, kendisinde herhangi bir bozukluğun arız olmasından, tahrifin kendisine yol bulmasından korunmuş olması itibariyle ‘muhkem’ oluşu sebebiyle bu sıfatlar ile sıfatlandığı ifade edilmektedir.³⁵⁰

Kur’ân-ı Kerîm sekiz âyette ‘hakîm’ kelimesi ile sıfatlanmıştır. Bu âyetler şunlardır: *ذَٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْآيَاتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيمِ* “İşte bu sana okuduğumuz, âyetlerden ve

³⁴⁴ el-A‘râf, 7/203.

³⁴⁵ el-Câsiye, 45/20.

³⁴⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arâb*, XII, s.140; el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûs*, s.1095; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs*, XXXI, s.509.

³⁴⁷ el-Cevherî, *es-Sihâh*, s.1901; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arâb*, XII, s.140.

³⁴⁸ el-İsfahânî, *Müfredât*, s.294; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs*, XXXI, s.512.

³⁴⁹ er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, s.82; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arâb*, XII, s.141.

³⁵⁰ er-Râzî, *Mefâtiḥ*, VIII, s.65; el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzil*, I, s.265; es-Sa‘dî, *Teysîru'l-Kerîmi'r-Rahmân*, s.139.

hikmetli Kur'ân'dandır.³⁵¹ الر تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ “Elif, Lâm, Râ. Bunlar hikmet dolu Kitab'ın âyetleridir.³⁵² وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيَّ حَكِيمٌ”³⁵³ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ “Bunlar, o hikmetli kitabın âyetleridir.”³⁵⁴ وَالْقُرْآنُ الْحَكِيمُ “Hikmet dolu Kur'ân hakkı için...”³⁵⁵

Seyyid Kutub(ö.1966) Yâsîn Sûresi'nin ilgili âyetinde geçen 'hakîm' kelimesi ile ilgili farklı bir yorum babında şunları söylemektedir:

Yüce Allah Kur'ân üstüne yemin ederken, onu “Hakîm Kur'ân” diye nitilemekte... Oysa hikmet, akıllı varlıkların niteliğidir. Fakat ifade Kur'ân'a, hayat, canlılık, amaç ve irade nitelikleri kazandırmakta... Bunlar da, bu nitelikler de, Kur'ân'ın hakîm olmasının gerektirdiği şeylerdir... Gerçi bu ifade mecaz olarak söylenmiştir, ama bir gerçeği de çağrıştırmakta ve ifade etmektedir. Gerçekten bu Kur'ân'ın bir ruhu vardır. Ve çünkü eğer kalbin ona karşı saf olur, ruhun ona kulak verirse, duygu alış-verişinde bulunduğu canlılarda olan nitelikler bulursun onda... Ve çünkü kalbini ona açtığın ve gönlünü bütün benliğine ona verdiğinde, Kur'ân penceresinden ne sırlar ve ne hazineler görürsün. Ve sen, onun güzelliğini ve havasını özlersin. Tıpkı bir süre arkadaşlık edip de kendisine alıştığın ve yanında huzur duyduğun bir arkadaşının yüzünü ve havasını özlediğin gibi...

Resulullah başkalarından Kur'ân dinlemeyi severdi. Yoldan geçerken, bir kimsenin içinden bu Kur'ân'ın okunduğunu duyarsa, onu dinler ve hatta kapıların önünde dururdu. Bir aşışın, heyecanla sevgilisinin hayatını dinlediği gibi. Evet Kur'ân hakîmdir. Herkese gücüne göre hitâb eder. Herkesin kalbindeki o hassas tele dokunmasını bilir. Her insana bir ölçüye göre hitab eder ve ona yararına uygun olan ve onu yönlendiren bir hikmetle seslenir...

Kur'ân hakîmdir. Dosdoğru akli ve ruhi bir sistem uyarınca hikmetle eğitir insanı... İnsanın tüm enerjisini doğru ve faydalı yöne kanalize ederek serbest bırakan bir sistemdir bu... Hayata düzen veren ve böylece insanın bütün faaliyetlerine bu hikmetli sistemin çizgisinde kalmak koşulu ile izin veren bir sistemdir.³⁵⁶

Kur'ân-ı Kerîm'in 'muhkem' kelimesiyle vasıflandığı iki âyet bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Âli İmrân Sûresi'nin 7. âyetidir. Âyette şöyle buyurulmaktadır: هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ Onun (Kur'ân'ın) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşabihtir...”³⁵⁷ Diğer âyet ise, Hûd Sûresi'nin 1. âyetidir. Âyette şöyle buyurulmaktadır: الر كِتَابٌ أَحْكَمْتُ آيَاتُهُ ثُمَّ فَصَّلْتُ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ “Elif Lâm Râ. Bu Kur'ân;

³⁵¹ Âli İmrân, 3/58

³⁵² Yûnus, 10/1.

³⁵³ ez-Zuhrûf,

³⁵⁴ Lokmân, 31/2.

³⁵⁵ Yâsîn, 36/2.

³⁵⁶ Kutub, *Fî Zilâli'l Kur'ân*, V, s.2958.

³⁵⁷ Âli İmrân, 3/7.

âyetleri, hüküm ve hikmet sahibi (bulunan ve her şeyden) hakkıyla haberdar olan Allah tarafından muhkem (eksiksiz, sağlam ve açık) kılınmış ve ayrı ayrı açıklanmış bir kitaptır.³⁵⁸

Kur'ân-ı Kerîm'in muhkem oluşu nazım ve mana itibarıyla onda bir eksikliğin olmadığı anlamına gelmektedir.³⁵⁹ Ayrıca âyetlerinin kesin ve sabit hükümler içermesi başka şeylerle karışmasının muhâl oluşu onun muhkem olması ile açıklanmaktadır.³⁶⁰

Bir diğer sıfat ise 'hikmet'tir. 'Hikmet' kelimesinin Kur'ân-ı Kerîm'i nitelediğine örnek olarak ise şu âyetler verilebilir: *“Bu büyük bir hikmettir. Fakat (yüz çevirene) uyarılar ne fayda verir!”*³⁶¹ *ذَٰلِكَ مِمَّا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتُنْفَلَىٰ فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَّدْحُورًا* *“Bunlar, Rabbinin sana vahyettiği bazı hikmetlerdir. Allah ile birlikte başka ilâh edinme. Sonra kınanmış ve Allah'ın rahmetinden kovulmuş olarak cehenneme atılırsın.”*³⁶²

Nahl sûresi'nin 125. Âyetinde geçen hikmet kelimesi ile alakalı ise tefsir âlimleri arasında ihtilaf bulunmaktadır. Âyette şöyle buyurulmaktadır: *ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ* *“Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır...”*³⁶³ Âyette geçen hikmet kelimesine Kur'ân³⁶⁴, Kur'ân ve Sünnet³⁶⁵, 'doğru ve inandırıcı söz'³⁶⁶ gibi muhtelif anlamlar verilmektedir.

3. İnzâr ve Tebşîr Yönlü Sıfatlar

3.1. Tezkire/Zikrâ

Lügatta “anmak, hatırlamak” mânasındaki zikir kökünden türeyen tezkire “hatırlamaya vesile olan şey” demektir.³⁶⁷ 'Zikrâ' kelimesi ise, tezkire yerinde kullanılan, zikirde mübalağa ifade eden öğüt anlamında bir isim olduğu ifade edilmektedir.³⁶⁸

³⁵⁸ Hûd, 11/1.

³⁵⁹ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, s.363; er-Râzî, *Mefâtiḥ*, XVII, s.143.

³⁶⁰ İbn 'Atiyye, *el-Muharriru'l-Vecîz*, s.274; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, II, s.7.

³⁶¹ Lokmân, 54/5

³⁶² el-İsrâ, 17/39.

³⁶³ en-Nahl, 16/125.

³⁶⁴ el-Cevzî, Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed, *Zâdü'l-Mesîr fî 'İlmi't-Tefsîr*, Beyrût: Mektebetü'l-İslâmî, 1983, IV, s.506.

³⁶⁵ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XIV, s.400; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, IV, s.542.

³⁶⁶ İbn 'Atiyye, *el-Muharriru'l-Vecîz*, s.1123; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, s.618.

³⁶⁷ el-İsfahânî, *Müfredât*, s.329; er-Râzî, *Muhtârü's-Sihâh*, s.118; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs*, XI, s.380.

³⁶⁸ İbn Manzûr, *Lîsânü'l-'Arâb*, IV, s.310.

Kur’ân-ı Kerîm’in ‘zikra’ kelimesi ile sıfatlandığı 3 âyette Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır. “Bu, sana, kendisiyle (insanları) uyarman için ve mü’minlere öğüt olarak indirilmiş bir kitaptır. Artık ondan dolayı göğsünde bir sıkıntı olmasın.”³⁶⁹ وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُنبِئُ “Peygamberlerin haberlerinden, kendileriyle senin kalbini pekiştirdiğimiz her bir haberi sana aktarıyoruz. Bunlarda, sana hak, mü’minlere de bir öğüt ve hatırlatma gelmiştir.”³⁷⁰ أَوْلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ “Kendilerine okunan kitabı sanaindirmiş olmamız onlara yetmedi mi? Şüphesiz bunda inanan bir kavim için bir rahmet ve bir öğüt vardır.”³⁷¹

En’âm sûresi’nin 90. Âyeti olan, إِنُّ هُوَ إِلَّا ذِكْرَى لِلْعَالَمِينَ “O, sadece bütün âlemlere bir öğüttür.”³⁷² Âyetinde ki ‘zikra’ kelimesinde ise tefsir âlimlerinin ihtilafi söz konusudur. Kimilerine göre Kur’ân³⁷³ manasına gelen kelime kimilerine göre Hz Peygamber’i³⁷⁴ ifade etmektedir.

İnsanların gerek dinî, gerek dünyevi hususlarda, muhtaç oldukları her türlü zikrin, hatırlatma ve nasihatın bulunduğu bir kitap olmasını ve Allah’ın her türlü nimet ve lütuflarını zikreden (sayan)³⁷⁵ yönünü ifade eden ‘tezkire’ kelimesi ise bazı ayetlerdeyde Kur’ân-ı Kerîm anlamında kullanılmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyurulmaktadır: “Biz, Kur’ân’ı sana, ancak Allah’tan korkanlara bir öğüt olsun diye indirdik”³⁷⁶ وَإِنَّهُ لَتَذْكُرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ “Şüphesiz Kur’ân, Allah’a karşı gelmekten sakınanlara bir öğüttür.”³⁷⁷ إِنَّ هَذِهِ تَذْكُرَةٌ “Şüphesiz bunlar bir öğüttür. Kim dilerse Rabbine ulaştıran bir yol tutar.”³⁷⁸ “Böyle iken onlara ne oluyor da, öğütten yüz çeviriyorlar.”³⁷⁹ كَلَّا إِنَّهُ تَذْكُرَةٌ “Hayır; şüphesiz bu Kur’ân bir öğüttür.”³⁸⁰ إِنَّ هَذِهِ تَذْكُرَةٌ

³⁶⁹ el-A‘râf, 7/2.

³⁷⁰ Hûd, 11/120.

³⁷¹ el-‘Ankebût, 29/51.

³⁷² el-En‘âm, 6/90.

³⁷³ İbn ‘Atiyye, *el-Muharriru’l-Vecîz*, s.643; en-Nesefî, *Medârik*, I, s.520; el-Cevzi, *Zâdü’l-Mesîr*, III, s.82; Ebû’s-Su‘ûd, *İrşâdu’l-‘Akli’s-Selîm*, VI, s.413.

³⁷⁴ et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, IX, s.393; İbn ‘Aşûr, *et-Tahrîr*, XI, s.210.

³⁷⁵ er-Râzî, *Mefâtiḥ*, XXII, s.5.

³⁷⁶ Tâhâ, 20/3.

³⁷⁷ el-Hâkka, 69/48.

³⁷⁸ el-Müzzemmil, 73/19.

³⁷⁹ el-Müddessir, 74/49.

³⁸⁰ el-Müddessir, 74/54.

لَا سَبِيلًا “Şüphesiz ki bu bir öğüttür. Artık dileyen Rabbine bir yol tutar.”³⁸¹ كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ “Hayır! Şüphesiz bunlar (âyetler) bir öğüttür.”³⁸²

3.2. Beşîr

Lügatta “müjdelemek; güler yüzlü olmak, güler yüzle karşılamak, güzel olmak” anlamlarına gelen be-şe-re (بشر) kökünden türetilmiş bir sıfat olup “müjdeleyen, güler yüzlü ve sevecen olan” demektir.³⁸³

Kur’ân-ı Kerîm’in müminlere dünya ve ahiret hayatına dair müjdeleri haber verip salih amel işleyenlere mükâfatı vadetmesi, bunun yanında Allah’ın yardımının inananlarla birlikte olduğunu söylemesi onun ‘beşîr’ ifadesiyle sıfatlanmasının sebebi olarak gösterilmektedir.³⁸⁴ Bereket ve hayrı içermesi sebebiyle mutluluk vesilesi olduğundan ona iman edip muhtevasıyla amel eden müminler için bir müjde olduğu da ifade edilmektedir.³⁸⁵

‘Beşîr’ kelimesi farklı kalıplarla sekiz yerde Kur’ân-ı Kerîm’in sıfatı olarak kullanılmaktadır. Bu kalıplardan ism-i fâil kalıbı olan ‘beşîr’ Fussîlet Sûresi’nde şu şekilde kullanılmaktadır: “(Kur’ân) Müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderilmiştir. Fakat onların çoğu yüz çevirmiştir. Artık onlar işitmezler.”³⁸⁶ Kur’ân-ı Kerîm’in müjdede mükemmel oluşu âyette geçen ‘beşîr’ kelimesinin bu kalıpta gelmesinin sebebi olarak ifade edilmektedir.³⁸⁷

Kur’ân-ı Kerîm 5 âyette de ‘büşra’ ifadesiyle sıfatlanmaktadır. Âyetlerde şöyle buyurulmaktadır: قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِّلْمُؤْمِنِينَ “De ki: “Her kim Cebrail’e düşman ise, bilsin ki o, Allah’ın izni ile Kur’ân’ı; önceki kitapları doğrulayıcı, müminler için de bir hidâyet rehberi ve müjde verici olarak senin kalbine indirmiştir.”³⁸⁸ وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِّنْ أَنفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ “O gün her ümmetten bir kişiyi onlara şahit tutarız. Seni de ümmetine şahit getiririz. Sana her şeyi açıklayan ve Müslümanlara doğruyu gösteren bir rehber, rahmet ve müjde olarak Kur’ân’ı indirdik.”³⁸⁹ قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرَى لِّلْمُسْلِمِينَ “De ki: Onu, Mukaddes Rûh (Cebrail), iman edenlere sebat vermek,

³⁸¹ el-İnsân, 76/29.

³⁸² Abese, 80/11.

³⁸³ el-İsfahânî, Müfredât, s.125; er-Râzî, Muhtâru’s-Sihâh, s.37; ez-Zebîdî, Tâcu’l-’Arûs, X, s.188.

³⁸⁴ es-Semerkandî, Bahru’l-’Ulûm, III, s.176; er-Râzî, Mefâtiḥ, XXVII, s.82.

³⁸⁵ et-Taberî, Câmi’u’l-Beyân, VI, s.451.

³⁸⁶ Fussîlet, 41/4.

³⁸⁷ er-Râzî, Mefâtiḥ, XXVII, s.84.

³⁸⁸ el-Bakara, 2/97.

³⁸⁹ en-Nahl, 16/89.

müslümanları doğru yola iletmek ve onlara müjde vermek için, Rabbin katından hak olarak indirdi.”³⁹⁰ هُدَىٰ وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ “(Onlar) Müminler için birer hidâyet ve müjdedir.”³⁹¹ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً وَهَذَا كِتَابٌ مُّصَدِّقٌ لِّسَانَا عَرَبِيًّا لِّيُنذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَيُبَشِّرَ لِلْمُحْسِنِينَ “Ondan önce de bir rahmet ve rehber olarak Musa'nın kitabı vardır. Bu (Kur'ân) da, zulmedenleri uyarmak ve iyilik yapanlara müjde olmak üzere Arap lisanıyla indirilmiş, doğrulayıcı bir kitaptır.”³⁹²

Bahsi geçen beş âyetin dördünde ‘hüdâ’ kelimesi ile kullanılmış ve ‘hüdâ’ ‘büşra’ ifadesinden önce kullanılmıştır. Hidâyetin, müjdenin asıl kaynağı ve sebebi olması ayrıca gerçekte de müjdeden önce bulunması âyetlerde önce gelmesinin sebebi olarak ifade edilmektedir.³⁹³

Âyetlerde ‘büşra’ ifadesinin nekra formatında gelmesi onun büyüklüğüne işaret etmekte ve hidâyet sahibi olan müminleri her yönüyle kuşatan bir yönünün olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bununla birlikte hakikatte hidâyeti veren ve müjdeyi veren Allah Teâlâ olmasına rağmen bu sıfatların Kur'ân-ı Kerîm'e verilmiş olması da ta'zimin bir diğer yönünü ortaya koymaktadır.³⁹⁴

Kur'ân-ı Kerîm'in müjde oluşu İki âyette de muzari fiil kalıbı kullanılarak ifade edilmiştir. İsrâ ve Kehf sûrelerinde geçen âyetlerde şöyle buyurulmaktadır: إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا “Şüphesiz ki bu Kur'ân en doğru yola iletir; iyi davranışlarda bulunan müminlere, kendileri için büyük bir mükâfat olduğunu müjdeler.”³⁹⁵ قِيمًا لِّيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِّن لَّدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا “Onu dosdoğru (bir kitap) olarak (indirdi) ki katından gelecek şiddetli azaba karşı (insanları) uyarısın ve yararlı işler yapan müminlere kendileri için güzel bir mükâfat bulunduğunu müjdelesin.”³⁹⁶

3.3. Mübîn

Lügatta “kapalılığı ortadan kalkıp açıklığa kavuşmak” anlamındaki beyn(بين) kökünün “if'âl” kalıbından türeyen mübîn kelimesi lazım fiili formatı olan bâne kalıbından “açığa kavuşan, açık seçik olan; müdeaddî fiil kalıbı olan ebâne

³⁹⁰ en-Nahl, 16/102.

³⁹¹ en-Neml, 27/2.

³⁹² el-Ahkâf, 46/12.

³⁹³ er-Râzî, *Mefâtiḥ*, III, s.180.

³⁹⁴ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîṭ*, I, s.489; el-Âlûsi, *Rûhu'l-Me'âni*, X, s.153.

³⁹⁵ el-İsrâ, 17/9.

³⁹⁶ Kehf, 18/2.

kalıbından ise açıklığa kavuşturan, açıklayan, akli ya da hissi açık delalet” mânalarına gelir.³⁹⁷

Kur’ân-ı Kerîm’in birçok hakikati açıklaması, hem dünya hem de ahiret hayatına dair insanlığın ihtiyaç duyduğu her şeyi izah etmesi ve bunu anlaşılır bir Arapça ile ortaya koyması, öncekilerin ihtilaf ettikleri mevzuları açığa kavuşturması ve helâli-harâmı, ahkâmı açıklaması ve benzeri sebeplerden dolayı bu sıfatla sıfatlandığı ifade edilmektedir.³⁹⁸

Kur’ân-ı Kerîm bu kelime ve türevleri ile 7 yerde ‘mübîn’, 3 yerde ‘mübeyyinât’, 13 yerde ‘mübeyyinât’ 1 yerde ‘tibyân ve 1 yerde ‘beyyine’ olarak nitelendirilmektedir.³⁹⁹ İlgili âyetlere şu örnekler verilebilir: يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِّمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ “Ey kitap ehli! Artık size elçimiz (Muhammed) gelmiştir. O, kitabınızdan gizleyip durduğunuz gerçeklerden birçoğunu sizlere açıklıyor, birçoğunu da affediyor. İşte size Allah’tan bir nur ve apaçık bir kitap (Kur’ân) gelmiştir.”⁴⁰⁰ الر تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ “Elif, Lâm, Râ. Bunlar, beyan edilmiş (açıklanmış) Kitab’ın âyetleridir.”⁴⁰¹ Elmalılı Hamdi Yazır(ö.1942) ‘mübîn’ kelimesi ile alakalı şu izahatta bulunur:

‘Mübîn’ Hûd Sûresi 6. Âyette de geçtiği üzere ismi faildir ki, lazım ve müteaddi olarak her ikisi için de kullanılır. Lazım anlamıyla ‘mübîn’ kendi özünde açık, seçik ve aydınlıktır. Yani haddi zatında kendisinin ne olduğu açık ve belli, kendisinin ne olduğunu tanıtmaya kendisi yeterli olan demektir Müteaddi (geçişli) fiil olarak anlamı ise beyan edici, açıklayıcı, açığa çıkarıcı, ayırt edici demek olur. Bir de dili ve ifadesi gâyet güzel, muradını ve maksadını gereğine göre dilediği gibi anlatır, fasih ve belîğ mânâsına gelir. İşte Kur’ân’‘hüdâ’, ‘nûr’, ‘furkân’ isimleriyle anılan bir hikmetli kitap, bir tafsilatlı kitap olduğu gibi, aynı zamanda her yönüyle bir ‘mübîn’ kitaptır.

Herşeyden önce bütün Arap edebiyatçıları, şairlerini ve belagatçıları, hatta bütün insanları ve cinleri icazıyla aciz bırakmış, Allah tarafından mucize olarak nazil olmuş bir kitaptır. Bundan dolayı hak ve Haktan olduğunu, kendisinden başka hiçbir delile ihtiyaç bırakmayacak şekilde, bizzat kendi varlığıyla isbat etmiş olan bir kitaptır. Ayrıca ahkâm ve şeriat kuralları, mülk ve melekute ait gizlilikler, gaybe ait haberler, kıssalar ve mev’izalar gibi, dinin usul ve me’arifini açıklayan, beyan eden bir kitaptır. Bunun yanında, Hakkı batıldan, hayrı

³⁹⁷ el-İsfahânî, *Müfredât*, s.157; er-Râzî, *Muhtârü’s-Sihâh*, s.45; İbn Manzûr, *Lîsânü’l-‘Arâb*, XIII, s.67.

³⁹⁸ et-Taberî, *Câmi’u’l- Beyân*, IX, s.329; İbn ‘Atiyye, *el-Muharriru’l- Vecîz*, s.977; es-Sa’dî, *Teysîru’l-Kerîmi’r-Rahmân*, s.453.

³⁹⁹ Düheyşî, *Esmâu’l-Kur’ân*, s.258.

⁴⁰⁰ el-Mâide, 5/15; ‘Mübîn’ kelimesiyle Kur’ân-ı Kerîm’in sıfatlandığı diğer âyetler; en-Nisa, 3/174; el-Hicr, 15/1; en-Nahl, 16/103; eş-Şu‘arâ, 26/2, 195; en-Neml, 27/1; el-Kasâs, 28/2; Yâsîn, 36/69; ez-Zuhrûf, 43/2; ed-Dûhân, 44/2.

⁴⁰¹ Yûsûf, 12/1.

şerden, doğruyu eğriden, güzeli çirkinden ayırt eden bir kitap olan Kur'ân, dilin ifade güzelliği, beyan gücü bakımından da gâyet parlak bir kitaptır.⁴⁰²

Başlıkla ilgili diğer türevler olan biri de 'beyyinât', 'tibyan' ve 'beyyin' kelimelerinin örneği de şu âyetlerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır; وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ “Andolsun, biz size açıklayıcı âyetler, sizden önce gelip geçenlerden bir misal ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için bir öğüt indirdik.”⁴⁰³ وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا الْفَاسِقُونَ “Andolsun, biz sana apaçık âyetler indirdik. Bunları ancak fâsıklar inkâr eder.”⁴⁰⁴ وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِّنْ أَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلَىٰ هَؤُلَاءِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ “Her ümmetin kendi içinden üzerlerine bir şahit göndereceğimiz, seni de onların üzerine bir şahit olarak getireceğimiz günü düşün. Sana bu kitabı; her şey için bir açıklama, doğru yolu gösteren bir rehber, bir rahmet ve müslümanlar için bir müjde olarak indirdik.”⁴⁰⁵ أَوْ تَقُولُوا لَوْ أَنَّا أُنزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ لَكُنَّا أَهْدَىٰ مِنْهُمْ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَصَدَفَ عَنْهَا سَنَجْزِي الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ آيَاتِنَا سُوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ “Yahut ‘Bize de kitap indirilseydi, biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk’ demeyesiniz diye (Kur'ân'ı indirdik). İşte size de Rabbinizden açık bir delil, hidâyet ve rahmet geldi. Kim, Allah'ın âyetlerini yalanlayıp onlardan yüz çevirenden daha zalimdir! Âyetlerimizden yüz çevirenleri, yüz çevirmelerinden ötürü azabın en kötüsüyle cezalandıracağız.”⁴⁰⁶

Kur'ân-ı Kerîm'in açıklık getirmediği hususlar elbetteki mevcuttur. Fakat Hz Peygamber'in İslâm'ı beyan etme yetkisinin olması ve Kur'ân-ı Kerîm'in bizzat bunu tasrih etmesi dolaylı yoldan yine Kur'ân'ın 'mübin' oluşunu ifade eder. Buna en güzel örnek Abdullah b Mes'ud'un bir kadınla yaşadığı olaydır. İbn Mes'ud “Allah (c.c) dövme yapana, dövme yaptırana, kaşlarını yoldurana, dişlerini törpületene, Allah'ın yarattığını güzel görünmek için değiştirenlere lanet etti. Bu haber bir kadına ulaştı ve kadın İbn Mes'ud'a “Senin böyle böyle söylediğin bana ulaştı” dedi. İbn Mes'ud da kadına cevaben: "Rasûlullah'ın lanet ettiğine bana ne oluyor ki lanet etmeyeyim. Bu hem Allah'ın Kitab'ın'da mevcuttur. Kadın “Ben

⁴⁰² Elmalılı, *Hak Dini*, VII, s.125.

⁴⁰³ en-Nûr, 24/34; ‘Mübeyyinât’ kelimesiyle Kur'ân-ı Kerîm'in sıfatlandığı diğer âyetler; en-Nûr, 24/46; et-Talâk, 65/11.

⁴⁰⁴ el-Bakara, 2/99; ‘Beyyinât’ kelimesiyle Kur'ân-ı Kerîm'in sıfatlandığı diğer âyetler; el-Bakara, 2/185; Yûnus, 10/15; Meryem, 19/73; Hâc, 22/16, 72; en-Nûr, 24/1; el-‘Ankebût, 29/49; es-Sebe, 34/42; el-Câsiye, 45/17; el-Ahkâf, 46/7; el-Hadîd, 57/9; el-Mücâdele, 58/5.

⁴⁰⁵ en-Nahl, 16/89.

⁴⁰⁶ el-En'âm, 6/157.

Kur’ân’ın hepsini okudum fakat dediğini bulamadım.” deyince, İbn Mes’ud “Eğer sen okusaydın bulurdun. Sen şu ayeti okumadın mı?” diyerek şu ayeti okudu “*Resûl size neyi verdiyse onu alınız ve neden de nehy ettiyse ondan da kaçınınız.*”(el-Haşr, 59/7) Kadın “evet okudum” dedi. İbn Mes’ud’da: “İşte bu şeyleri (hadiste geçenleri kastederek) Rasûlulah yasakladı sen bundan kaçın.”⁴⁰⁷ buyurmuştur.

3.4. Mev’izâ

Lügatta “öğüt vermek, uyarmak, sakındırmak” anlamındaki va’z “bir topluluğa dinî ve ahlâkî konularda nasihat etmek, dinleyenlerin kalplerini iyiliğe ısrındıracak sözler söylemek, uhrevî mükâfat ve azaba dair bilgiler vererek teşvik ve ikazda bulunmak” şeklinde tanımlanmaktadır⁴⁰⁸

İnsanların dünya ve ahiret saadetini tesis etmeyi amaçlayan Kur’ân-ı Kerîm’in onları azapla uyarması, sakındırması ve doğru olana yönlendirmesi itibarıyla mev’izâ kelimesi ile sıfatlandığı ifade edilmektedir.⁴⁰⁹

Kur’ân-ı Kerîm 5 âyette ‘mev’izâ’ kelimesiyle nitelendirilmektedir.⁴¹⁰ Kelimenin geçtiği âyetlerde Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ هَذَا مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَاء لِّمَا فِي الصُّدُورِ “Bu (Kur’ân), insanlar için bir açıklama, Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için bir hidâyet ve bir öğüttür.”⁴¹¹ وَيَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي آتَاكُمُ الْحَقَّ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ “Ey insanlar! İşte size Rabbinizden bir öğüt, kalplere birşifâ ve inananlar için yol gösterici bir rehber ve rahmet (olan Kur’ân) geldi.”⁴¹² وَذِكْرًا لِّلْمُؤْمِنِينَ “Peygamberlerin haberlerinden, kendileriyle senin kalbini pekiştirdiğimiz her bir haberi sana aktarıyoruz. Bunlarda, sana hak, mü’minlere de bir öğüt ve hatırlatma gelmiştir.”⁴¹³ وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ آيَاتٍ مُّبِينَاتٍ وَمَثَلًا مِّنَ الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ “Andolsun, biz size açıklayıcı âyetler, sizden önce gelip geçenlerden bir misal ve Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için bir öğüt indirdik.”⁴¹⁴ Bakara Sûresi’nde de muzârî kalıbında gelerek Kur’ân-ı Kerîm’i nitelemektedir; وَادْكُرُوا اللَّهَ عَلَيْهِمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُم مِّنَ الْكِتَابِ

⁴⁰⁷ el-Buhârî, *el-Câmi ‘u’s-Sahîh*, “Libâs”, 87.

⁴⁰⁸ el-İsfahânî, *Müfredât*, s.876; er-Râzî, *Muhtâru’s-Sihâh*, s.351; İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, VI, s.466.

⁴⁰⁹ et-Taberî, *Câmi ‘u’l- Beyân*, IV, s.219; İbn Atiyye, *el-Muharriru’l- Vecîz*, s.913.

⁴¹⁰ Abdülbâkî, *el-Mu’cemü’l-Müfehres*, s.897.

⁴¹¹ Âli İmrân, 3/138.

⁴¹² Yûnûs, 10/57.

⁴¹³ Hûd, 11/120.

⁴¹⁴ en-Nûr, 24/34.

وَالْحِكْمَةَ يَعِظُكُمْ بِهَا “Allah’ın üzerinizdeki nimetini, size öğüt vermek için indirdiği Kitab’ı ve hikmeti hatırlayın.”⁴¹⁵

3.5. Nezîr

Lügatta “korkulu bir şeyi bilip sakınmak” anlamına gelen ‘nezr’ kökünden türetilmiş olup “korkulu bir şeyi haber vererek sakındıran” anlamımında ism-i fâildir “Sevindirici haber veren” anlamındaki ‘beşîr’⁴¹⁶’in karşıtı olarak ifade edilmektedir.⁴¹⁶ İnsan ya da insan dışında ‘sakındıran, uyarıcı’ manasındaki her şeye nezir denilebilmektedir.⁴¹⁷

Kur’ân-ı Kerîm’in insanları, inkâr, şirk, nifâk ve isyân gibi, ilâhî azaba ve cehenneme girmeye sebep olacak her türlü inanç, söz, fiil ve davranışlardan sakındırması, gelecek tehlikeyi önceden bildirmesi, böylece onları îmân, ibâdet ve itâate yöneltmesi, ilâhî azap ve cezaya, âfet ve musîbetlere karşı uyarması Kur’ân-ı Kerîm’in ‘nezîr’ kelimesiyle nitelendirilmesinin sebebi olarak ifade edilmektedir.⁴¹⁸

Kur’ân’da tebşîr ve inzâr genelde birlikte zikredilmekle beraber inzâr kökünden gelen kelimelerin daha fazla oluşu dikkat çekicidir. Ancak bunu, ilâhî rahmetin gazabını geçtiğine ve her şeyi kuşattığına ilişkin müjdeleri, ayrıca cennet tasvirlerinin cehennem tasvirinden daha çok olduğu hususunu dikkate alarak değerlendirmek gerekir. İnkârcıların çok olmasına bağlı olarak inzârın da fazla tekrarlanması tabii karşılanmalıdır.⁴¹⁹

Farklı kalıplarla 7 âyette Kur’ân-ı Kerîm ‘nezîr’ manası ile nitelendirilmektedir.⁴²⁰ Bu âyetlerde Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır; بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ “(Kur’ân)Müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderilmiştir. Fakat onların çoğu yüz çevirmiştir. Artık onlar işitmezler.”⁴²¹ قُلْ انظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ “De ki: “Göklerde ve yerde neler var, bir baksanıza.” Fakat âyetler ve uyarılar, inanmayan bir topluma hiçbir fayda

⁴¹⁵ el-Bakara, 2/231.

⁴¹⁶ el-Cevherî, *es-Sihâh*, s.825; er-Râzî, *Muhtârü’s-Sihâh*, s.316; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûs*, s.481.

⁴¹⁷ el-İsfahânî, *Müfredât*, s.798.

⁴¹⁸ et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, V, s.455; el-Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XIII, s.4; es-Sa’dî, *Teysîru’l-Kerîmi’r-Rahmân*, s.675.

⁴¹⁹ Hökelekli, Hayâti, ‘İnzâr’, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: 2000, XXII, s.358

⁴²⁰ Düheyşî, *Esmâu’l-Kur’ân*, s.280.

⁴²¹ Fussilet, 41/4.

sağlamaz.”⁴²² قِيَمًا لِّيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِّن لَّدُنْهُ “(Allah onu), katından gelecek şiddetli bir azap ile (inanmayanları) uyarmak için dosdoğru bir kitap kıldı.”⁴²³

Bazı âyetlerde geçen ‘nezîr’ kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm anlamında olup olmadığı hususunda tefsir âlimleri arasında ihtilaf vardır. Bunlara ilk olarak Furkân sûresi’nin 1. Âyeti örnek olarak verilebilir. Âyette şöyle buyurulmaktadır; تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا *indiren Allah’ın şanı yücedir.*⁴²⁴ Âyette geçen ‘nezîr’ kelimesinden kastedilenin Kur’ân-ı Kerîm⁴²⁵ olduğunu söyleyenlerin yanında uyarıcının Kur’ân-ı Kerîm’le insanları uyan Hz Peygamber(sav)⁴²⁶ olduğunu ifade edenler çoğunluktadır.

Necm sûresi’nin 56. âyetinde geçen ‘nezîr’ ifadesi ile alakalı da farklı görüşler ileri sürülmektedir. Âyette şöyle buyurulmaktadır: هَذَا نَذِيرٌ مِّنَ النَّذِيرِ الْأُولَىٰ “*Bu da önceki uyarıcılardan bir uyarıcıdır.*”⁴²⁷ Âyette geçen ‘nezîr’ kelimesine Kur’ân⁴²⁸ anlamı veren müfessirlerin yanında kelimedeki kastın ‘öncekilerin haberleri’⁴²⁹ ya da Hz Peygamber⁴³⁰ olduğunu ifade edenlerde bulunmaktadır.

3.6. Hüdâ

Lügatta ‘irşâd eden, yol gösteren’ anlamlarına gelen hidâyetle aynı manada kullanılan ‘hedâ’ (هدى) fiilinin türevi olduğu ifade edilmektedir.⁴³¹

İçerisinde doğruya, hakikate işaretlerin olması ve hakkı batıldan ayırması sebebiyle Kur’ân-ı Kerîm’e bu vasfın verildiği ifade edilmektedir.⁴³²

Farklı türevleri ile birlikte ‘hüdâ’ manasıyla Kur’ân-ı Kerîm 24 yerde sıfatlanmaktadır. Bu âyetlerden ilki olarak Bakara sûresi’nin 2. Âyetidir. Âyette şöyle buyurulmaktadır; هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ “(Bu Kitap) Takva sahipleri için bir hidâyettir.”⁴³³

⁴²² Yûnûs, 10/101

⁴²³ el-Kehf, 18/2; Diğer âyetler; el-Kehf, 18/4; İbrahim, 14/52; el-Ahkâf, 46/12.

⁴²⁴ el-Furkân, 25/1.

⁴²⁵ es-Semerkandî, *Bahru’l-‘Ulûm*, II, s.453; el-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, VI, s.82.

⁴²⁶ Süleyman, *Mukâtil, Tefsîrû Mukâtil b. Süleyman*, Beyrût: Müessesetü’t-Târîhi’l-‘Arâbî, 2002, III, s.225; et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, V, s.455; er-Râzî, *Mefâtiḥ*, XXIII, s.40; el-Kurtûbî, *el-Câmi’ lî Ahkâmi’l-Kur’ân*, XIII, s.4.

⁴²⁷ en-Necm, 53/56.

⁴²⁸ ez-Zemahşeri, *el-Keşşâf*, IV, s.418; Ebû’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-‘Akli’s-Selîm*, VI, s.162; el-Cevzi, *Zâdü’l-Mesîr*, VIII, s.85;

⁴²⁹ Mukâtil, *Tefsîrû Mukâtil*, IV, s.168; et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, VI, s.157.

⁴³⁰ es-Semerkandî, *Bahru’l-‘Ulûm*, III, s.295; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, VII, s.470; es-Sa’dî, *Teyşîru’l-Kerîmi’r-Rahmân*, s.823.

⁴³¹ er-Râzî, *Muhtâru’s-Sihâh*, s.334; İbn Manzûr, *Lîsânü’l-‘Arâb*, XV, s.355; el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûs*, s.1345;

⁴³² es-Suyûtî, *el-İtkân*, s.98; ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, I, s.350.

Âyette Kur'ân-ı Kerîm'in muttakiler için yol gösterici olduğu ifade edilmektedir. Bu noktada ortaya çıkan "bir şeyin, hidâyet rehberi ve delil olması, şahıslara göre değişmez.

O halde, Kur'ân-ı Kerîm niçin sadece muttakiler için hidâyet rehberi kılınmıştır?" suâline Fahreddin er-Râzî(ö.606) şu şekilde cevap vermektedir:

Kur'ân-ı Kerîm, muttakiler için bir hidâyet rehberi, onları yaratanın varlığına, dinine ve peygamberinin doğruluğuna götüren bir kılavuz olduğu gibi, kâfirler için de bir rehberdir. Ancak Cenâb-ı Allah, hidâyete ermiş ve Kur'ân'dan istifade etmiş kimselerin sadece onlar olduğunu beyan ederek onları övmek için 'muttakileri'" zikretmiştir.

Nitekim Cenâb-ı Hakk, "Sen ancak o kıyametten korkanları uyarabilirsin." ⁴³⁴ ve "Sen, zikre(Kur'ân'a) uyanı uyarabilirsin" ⁴³⁵ buyurmuştur. Hâlbuki Hz. Peygamber' de bütün insanlara gönderilmiş bir uyarıcı (münzîr) idi. Kur'ân-ı Kerîm ise; Peygamber'in inzârından istifade edenlerin ancak onlar olduğunu beyan edip bu insanları, yani muttakileri zikretmiştir. "Maksada ulaştırın rehberlik (yol gösterme)" diye tefsir edenler zaten böyle bir soru soramazlar. Çünkü Kur'ân-ın maksada ulaştırıcı olması ancak muttakilerhakkındadır. ⁴³⁶

Hüdâ kelimesinin Kur'ân-ı Kerîm'e sıfat olduğu bir diğer âyet de Bakara Sûresi'nin 185. âyetidir. Âyette şöyle buyurulmaktadır. شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ "Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'ân'ın indirildiği aydır."⁴³⁷ Âyette geçen 'hüdâ' kelimesiden kastın bütün semâvî kitaplar ⁴³⁸ olduğunu söyleyenler olsa da çoğunluk tefsir âlimlerine göre kelimedden anlaşılacak mâna yalnızca Kur'ân-ı Kerîm'dir.⁴³⁹

Sâf sûresi'nin 9. âyeti olan هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ "O, kendisine ortak koşanlar hoşlanmasa da, dinini bütün dinlere üstün kılmak için peygamberini hidâyet ve hak din ile gönderendir." Âyette geçen 'hüdâ' ifadesi ile alakalı da tefsir âlimlerinin ihtilafından söz edilmektedir. Bazı

⁴³³ el-Bakara, 2/2.

⁴³⁴ en-Nâzi'ât, 79/45.

⁴³⁵ Yâsîn, 36/11.

⁴³⁶ er-Râzî, Mefâtîh, II, s.21.

⁴³⁷ el-Bakara, 2/185.

⁴³⁸ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, s.226; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, II, s.47.

⁴³⁹ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, I, s.494; es-Semerikandî, *Bahru'l-'Ulûm*, I, s.184; el-Beydâvî, *Envâru'l-Tenzîl*, I, s.167; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, I, s.406.

tefsircilere göre Kur'ân'ın, İslâm ve tevhid içinde olduğu bütün mucizeleri⁴⁴⁰ kapsayan kelime bazı tefsir âlimlerine göre ise yalnız Kur'ân anlamındadır.⁴⁴¹

3.7. Hayr

Lügatta 'şer olanın zıddı, aklın benimsediği faydalı olan herşey' anlamlarında kullanılmaktadır.⁴⁴² Kelime Kur'ân-ı Kerîm'de müminlerin dilinden sıfatlanmıştır. Nahl sûresi'nin 30. âyeti olana ilgili âyette Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ "Allah'a karşı gelmekten sakınan kimselere, "Rabbiniz ne indirdi?" denildiğinde, "Hayr indirdi" derler. Bu dünyada iyilik yapanlara bir iyilik vardır. Ahiret yurdu ise daha hayırlıdır. Allah'a karşı gelmekten sakınanların yurdu ne güzeldir."⁴⁴³

Araplardan herhangi bir kimse hac mevsiminde Mekke'ye geldiğinde müşriklere Hz Peygamber hakkında soru sorarlar, onlar da; 'sihirbaz yahut şair, yahut kahin, ya da mecnundur', derlerdi. Müminlere de aynı soruyu sorarlar, onlar da, 'Allah ona hayrı ve hidâyeti indirdi' derler ve bununla Kur'ân-ı Kerîm'i kastederlerdi.⁴⁴⁴

Âyette geçen 'hayr' kelimesinin nekra formatında gelmesi onun kapsadığı hayırların çokluğuna ve büyüklüğüne işaret eder. Hem ferdi manada hem ictimâî anlamda dünya ve ahiretle ilişkili birçok hayrı içerisinde toplaması itibariyle kelimenin nekra getirildiği ifade edilmektedir.⁴⁴⁵

3.8. Rahmet

Lügatta 'rıfk, yumuşaklık, sevgi, mağfiret, ihsan' anlamlarında gelmektedir.⁴⁴⁶ Kur'an-ı Kerim'de yaklaşık üç yüz yerde geçen rahmet kelimesi terim olarak, Allah'ın yeryüzündeki bütün canlıları görüp gözetmesi, onların rızkını

⁴⁴⁰ et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, VII, s.288; es-Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, III, s.359; İbn 'Atiyye, *el-Muharriru'l-Veciz*, s.840; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, s.142; Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, VI, s.244.

⁴⁴¹ Neseî, *Medârik*, III, s.476. Merâğî, Ahmet Mustafa, *Tefsîru'l-Merâğî*, Kâhire:Mektebetü Mustafa el-Bâbî, 1946, XXVIII, s.86; 'Hüdâ' kelimesinin Kur'ân-ı Kerîm'in sıfatı olduğu diğer âyetler; el-Bakara, 2/97, 185; Âli İmrân, 3/138; el-En'âm, 6/157; el-A'râf, 7/52, 103; Yûnûs, 10/57; Yûsûf, 12/111; el-İsrâ, 17/9; en-Nahl, 16/89, 102; en-Neml, 27/2, 77; es-Sebe, 34/6; Fussilet, 41/44; Lokmân, 31/3; el-Câsiye, 45/11, 20; el-Ahkâf, 46/30; el-Cin, 72/2, 13.

⁴⁴² el-İsfahânî, *Müfredât*, s.300; er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, s.103.

⁴⁴³ en-Nahl, 16/30

⁴⁴⁴ el-Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l Kur'ân*, X, s.67.

⁴⁴⁵ İbn 'Aşûr, *et-Tahrîr*, XIII, s.114.

⁴⁴⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arâb*, XII, s.230; el-Fîrûzâbâdi, *el-Kâmûs*, s.1111; er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, s.125.

vermesi, yarattıklarına karşı merhametli olması, ahirette de inananların günahlarını bağışlaması gibi anlamlara gelmektedir. Rahmet ismi, aslında dilimizde karşılığı olmayan kelimelerden biridir. Dolayısıyla, bu kelimenin Arapça’da ifade ettiği manalardan birine yakınlık arz eden "acımak", "esirgemek" gibi kelimelerle tercüme edilmek istenmişse de bu tür bir yaklaşım yanlıştır.⁴⁴⁷ Özellikle kelime Allah Te‘âlâ hakkında kullanıldığı zaman muhataba ihsanda bulunma, hayrı ulaştırma anlamına geldiği ifade edilmektedir.⁴⁴⁸

Rahmetin kaynağı Allah Te‘âlâ’dır. Hz Peygamberin ifadesi’de bunu açıkça ortaya koymaktadır. Bir hadis-i şerifte “Yüce Allah, rahmetini yüzparçaya ayırdı, doksan dokuzunu yanında bıraktı, bir parçasını yeryüzüne indirdi. İşte bu bir parça rahmet sebebiyle bütün yaratıklar birbirine merhamet ederler. Hatta yavrulu bir kısrak, yavrusu daha rahat emebilmesi için ayağını kaldırır.”⁴⁴⁹ buyurmaktadır.

Kur’ân-ı Kerîm kendisine inananları ve işaret ettiği yolda yürüyerek müstakîm kalanları hem dünya hem de ahirette iyilik ve güzelliklere ulaştırması, onu hayatına taşıyanların hem ferdi hem de toplumsal mânada sorunlarını çözmesi ve neticede cehennemden kurtulup cennete girmeye vesile olması itibariyle ‘rahmet’sıfatı ile nitelendirilmektedir.⁴⁵⁰ Kur’ân-ı Kerîm 12 âyette rahmet kelimesi ile nitelendirilmektedir.⁴⁵¹ Bu âyetlerin bazılarında Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır; *“Size Rabbinizden açıkça bir delil, bir hidâyet ve bir rahmet geldi.”*⁴⁵² *“Andolsun biz onlara, bilerek açıkladığımız bir kitabı, inanan bir toplum için bir yol gösterici ve rahmet olarak getirdik.”*⁴⁵³ *“Biz Kur’ân’dan, mü’minler için şifa ve rahmet olacak şeyler indiriyoruz. Zalimlerin ise Kur’ân, ancak zararını artırır.”*⁴⁵⁴ Fahreddîn er-Râzî(ö.606) İsrâ sûresi’nin ilgili âyetiyle alakalı şu izahlarda bulunmaktadır:

⁴⁴⁷ Merdin, Kemalettin, “Kur’ân-ı Kerîm’de Rahmet Unsurları”,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), s.4.

⁴⁴⁸ el-İsfahânî, *Müfredât*, s.347; el-Cürcânî, *et-Tâ’rifât*, s.82

⁴⁴⁹ el-Buhari, *el-Câmiu’s-Sahih*, “Edeb”, 29.

⁴⁵⁰ İbn ‘Aşûr, *et-Tahrîr*, XIV, s.150.

⁴⁵¹ Abdülbâkî, *el-Mu‘cemü’l-Müfehres*, s.551.

⁴⁵² el-En‘âm, 6/157.

⁴⁵³ el-A‘râf, 7/52.

⁴⁵⁴ el-İsrâ, 17/82. ‘Rahmet’ kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm’i nitelediği diğer âyetler; el-A‘râf, 7/203; Yûnûs, 10/57; Yûsûf, 12/111; en-Nahl, 16/64, 89; en-Neml, 27/77; el-‘Ankebût, 29/51; Lokmân, 31/3; el-Câsiye, 45/20.

Kur'ân-ın mü'minler için rahmet olmasına gelince, daha önce, insanların ruhlarının, batıl inançlar ve bozuk ahlâklar sebebiyle, hasta olduklarını beyan etmiştik. Kur'ân da iki kısımdır. Bir kısım, sapıkların şüphelerinden ve batıldan yana olanların batılı süslemelerinden kurtulmayı sağlar ki bu, şifâdır. Bir kısmı da, yüce ilimleri ve insanın, sayesinde Âlemlerin Rabbinin civarına ulaşacağı ve böylece mukarreb melekler zümresine karışacağı üstün ahlâkı elde etme yollarını öğrenmeyi sağlar ki, bu da, rahmettir. Hastalığı gidermek, sıhhati temin edecek şeyleri tamamlamaya gayret etmekten daha önce olduğu için, Cenâb-ı Allah da bu âyette, önce şifâdan bahsetmiş, sonra, bunun peşinden de rahmetten söz etmiştir. Bil ki Cenâb-ı Hak, Kur'ân'ın, mü'minler için bir şifâ ve bir rahmet olduğunu beyan edince, onun, zalimler için bir hüsrân ve dalâlet sebebi olduğunu da açıklar. Zalimlerden murad, müşriklerdir. Bu böyledir, çünkü Kur'ân-ı dinlemek, onların gazabını, kinini ve hasedini arttırmaktadır. Bu kötü ahlâk da onları, batıl amellere yöneltir ve bu kötü huyların, ruhlarının ta içinde kuvvet bulup kök salmasını artırır. Sonra bu kötü ve nefsanî ahlâk, bozuk amellere sevketmeye devam eder. Bu amelleri yapmak da, o kötü ahlâkı kuvvetlendirir. İşte böylece Kur'ân, o sapık müşriklerin horluk, dalâlet, fesat ve azâb derecelerinin artmasına bir sebep olmuş olur.⁴⁵⁵

Âyetlerde geçen rahmet kelimelerinin nekra ve mastar olarak gelmesi rahmetin büyüklüğüne ve kuşatıcılığına işaret ettiği aynı zamanda mübalağa anlamı taşıdığı ifade edilmektedir.⁴⁵⁶

3.9. Şifâ

Lügatte 'iyi olma, hastalıktan iyileşme anlamlarına gelen kelime ilaç manasında da kullanılmaktadır⁴⁵⁷

İnsanların küfür ve dalaletlerini, cehalet ve zulümlerini, düşmanlık, kin, nefret gibi kötü hasletlerini iyileştirecek açık delilleri ihtiva etmesinden dolayı Kur'ân-ı Kerîm'in 'şifâ' diye sıfatlandığı ifade edilmektedir.⁴⁵⁸

Şifâ kelimesi üç âyette Kur'ân-ı Kerîm anlamında onun vasfı olarak zikredilmektedir. Bu âyetlerden birincisi Yûnus Sûresi'nin 57. âyetidir. Âyette şöyle buyrulmaktadır; يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ "Ey insanlar! İşte size Rabbinizden bir öğüt, kalplere bir şifâ ve inananlar için yol gösterici bir rehber ve rahmet (olan Kur'ân) geldi."⁴⁵⁹

⁴⁵⁵ er-Râzî, *Mefâtiḥ*, XXI, s.29.

⁴⁵⁶ İbn 'Aşûr, et-*Tahrîr*, XIV, s.150.

⁴⁵⁷ el-İsfahânî, *Müfredâd*, s.459; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs*, XXXVIII, s.382.

⁴⁵⁸ Ebû's-Su'ûd, *İrşâdu'l-'Akli's-Selîm*, III, s.251

⁴⁵⁹ Yûnus, 10/57.

Âyette Allah Te‘âla insanoğluna kalplere şifa olan Kur’ân-ı Kerîm’den bahsetmektedir. İnsanoğluna, Ey İnsanlar! Kur’ân-ı Kerîm gönüllerinizi dolduran saçma şeylerden sizi temizlesin, kalplerinize egemen olan kuşkudan sizi kurtarsın, sizi hasta eden pisliklerden, şaşkınlığa düşüren krizlerden uzaklaştırsın, kalplerinize iman ile beraber, şifa, afiyet, kesin inanç, güven ve huzur versin diye gönderilmiştir demektedir.⁴⁶⁰

‘Şifâ’ kelimesinin geçtiği diğer bir âyet ise İsrâ Sûresi’nin 82. âyetidir. Âyette şöyle buyurulmaktadır; *وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا* “Biz Kur’ân’dan, mü’minler için şifa ve rahmet olacak şeyler indiriyoruz. Zalimlerin ise Kur’ân, ancak zararını artırır.”⁴⁶¹

Zikredilen âyette, dünya türlü türlü kaygı ve hastalıklar, bela ve sıkıntı ile dolu bir hastahaneye, Peygamber bir doktora, Kur’ân da şifa verici ilaç ve yeterli gıdaya benzetilmiş oluyor. Şüphe ve ikiyüzlülük, kâfirlik ve uyuşmazlık, zulüm ve haksızlık, hırs, ümitsizlik, işsizlik, cahillik, taklid, bağınazlık, kötü niyetli olmak gibi ahlâkî ve sosyal, psikolojik hastalıklara karşı Kur’ân’ın şifâ ve rahmet olduğu kesin bir gerçektir. Bundan başka maddî hekimliğin, tedavisinde aciz kaldığı nice vücut hastalıklarına karşı da Kur’ân’ın şifa bağışlayan özellikleri, yetkili kimselerin öteden beri gördükleri bir husustur. Bununla beraber zalimlerin ise, ancak zararını artırır. Hakkı sevmeyenler inanmazlar da o şifa ve rahmetten faydalanamazlar ve bu şekilde zararlarını artırmaktan başka bir şey yapmazlar, kendi nefislerine zulmederler.⁴⁶²

Hakikatte küfür, nifak, şüphe, şirk, kalp katılığı, riya, kibr, sû-i zan, kin, haset, dünya sevgisi, hırs gibi manevi hastalıklar pratik tıbbın iyileştirmede aciz olduğu hastalıklar olup Kur’ân tedavisi haricinde tedavi edilemezler. Hangi tabip şirk, kalp katılığı, hased, kin, hırs vb. olumsuzluklara bu güne kadar bir ilaç önerebilmiştir. O halde Kur’ân’da asıl olarak hastalık insanı maneviyatında körleştiren, onu kemal yolundan alıkoyan, onu ebedi saadetinden mahrum eden şeydir. İnsandaki her bir ahlaki zaaf Kur’ân nazarında birer hastalık olarak kabul edilmektedir.⁴⁶³

⁴⁶⁰ Kutub, *Fî Zilâl*, III, s.1800.

⁴⁶¹ el-İsrâ, 17/82.

⁴⁶² Elmalılı, *Hak Dîni*, V, s.487

⁴⁶³ Aydın, Hayati, “Şifâ Kaynağı Olarak Kur’ân-ı Kerîm” *EKEV Akademi Dergisi*, y. 14, sy, 42, 2010, s.59.

Şifâ kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm anlamında kullanıldığı son âyet ise Fussilet Sûresi’nin 44. âyetidir. Âyette şöyle buyrulmaktadır; ...قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءً...
“De ki: “O, inananlar için bir hidâyet ve şifâdır.”⁴⁶⁴

Şifa kelimesinin geçtiği âyetlerle ilgili olarak, müfessirlerin değerlendirmeleri esas itibariyle birbirine yakın olmakla beraber, Kur’ân’ın maddî hastalıklara şifa olması konusunda ise, farklı değerlendirmeleri olmuştur. Müfessirlerin değerlendirmeleri genel olarak tahlil edildiğinde, Kur’ân’ın esas gayesi; ahlâkî, kalbî ve ruhsal hastalıklara şifa olduğu, ancak temel bağlamından saptırılmaması kaydıyla, maddî tıbbın araştırma alanına giren birçok bedensel hastalığa karşı da Kur’ân’ın şifa veren niteliklere sahip olmasıdır.⁴⁶⁵

3.10. Kerîm

Lügatta ‘cömert olmak, iyi, ahlâklî, asil ve değerli olmak’ anlamındaki ‘kerem’ (كرم) kökünden sıfat olan ‘kerîm’ “yaratılıştan cömert olan, insanın şerefiyle bağdaşmayan her türlü şeyden arınmış bulunan” demektir.⁴⁶⁶

Kerîm kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’in sıfatı olarak Vâkı‘a sûresi’nin 77. âyetinde zikredilmektedir. Âyette şöyle buyrulmaktadır; إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ “O, elbette değerli bir Kur’ân’dır.”⁴⁶⁷ Kur’ân-ı Kerîm’in, kendisini okuyanlara karşı fevkalade cömert bir kitaptır. Üstün faziletin, insanların faydasına olan birçok şeyi ihtiva etmesi ve isteyen herkese istediğini vermesi gibi bir özelliği de vardır. Ona müracaat eden murad ettiği şeye dair onda bir şeyler bulur. İşte bu özelliği Kur’ân’ın ‘kerîm’ ifadesiyle sıfatlanmasının sebebi olarak ifade edilmektedir.⁴⁶⁸

Fahredden er-Râzî(ö.606) mezkûr âyetin tefsirinde ‘Kerîm’ kelimesi ile alakalı şunları söylemektedir;

Allah Te‘âlâ, ‘Muhakkak bu, bir Kur’ân’dır (yani okunmuş, okunan ve okunacak olan bir şeydir) buyurunca, hemen peşinden ‘kerîm’ (bir Kur’ân’dır) buyurmuştur. Bu, ‘çokça okunduğu ve tekrar edildiğinde basitleşmeyen, değerini kaybetmeyen, her zaman taze, turfanda ve parlak bir kelâm olmaya devam eder’ demektir. İşte Kur’ân ezelî kelâm olduğu halde onun hakkında hadîs (yeni söz) denilmesinin sebebi budur. Bu

⁴⁶⁴ Fussilet, 41/44.

⁴⁶⁵ Umaç, Bilâl, “Kur’ân’da Şifâ, Sekîne ve Tuma’nine Kavramları”,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s.8.

⁴⁶⁶ el-Feyyûmi, *Misbâh*, s.110; ez-Zebidî, *Tâcu’l-‘Arûs*, XXXIII, s.335; el-Cürcânî, *et-Tâ‘rifât*, s.265.

⁴⁶⁷ el-Vâkı‘a, 56/77.

⁴⁶⁸ el-Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XVII, s.145; Ebû’s-Su‘ûd, *İrşâdu’l-‘Akli’s-Selîm*, III, s.251.

demektir ki: “Bu kelâm ezeli olmakla beraber, onu işiten henüz şimdi söylenmiş daha önce hiç duyulmamış bir söz diye düşünür. Hz. Peygamber’den, binlerce yıl Önce Kur’ân’ı bilen melekler bile, onu bir mü’minden duyup dinlediklerinde daha önce hiç duymadığı yeni bir sözünü duyup dinleyen hoşlanmasa, merakla dinlemesi gibi, bundan tat alırlar.

Kur’ân, ‘aslı temiz, ve üstünlüğü meydanda’ manasında, bir kerîmdir. Çünkü lafzı fasih, manası sahihtir. Fakat o, avamın anlayışına göre de kerîmdir. Çünkü, ondan herhangi bir şey isteyen her bir insana, o, istediğini verir. Meselâ, fakîh onunla delil getirir, delilini ondan alır. Hikmet ilmi ile meşgul olan Kur’ân’dan medet umar, onunla istidlal eder. Edebiyatçı, Kur’ân’dan istifade eder ve onunla güç kazanır. Allah Te’âlâ da, Kur’ân’ı, ‘kerîm’, ‘azîz’ ve ‘hakîm’ diye tavsif etmiştir. Binâenaleyh Kur’ân ‘kerîm’ olduğu için, ona yönelen, kapısını çalan herkes, ondan istediğine nail olur.⁴⁶⁹

Kur’ân’ın ‘kerîm’ oluşunun bir başka izahı da onu okuyanın ve onunla amel olanın sevap kazanacak olmasıdır. Hz. Peygamber bu hususta şöyle buyurmaktadır; “Kim Kuran’dan bir harf okursa kendisine bir sevap vardır ve her sevap on katıyla karşılık bulacaktır. Elif lam mim bir harftir demiyorum; Elif bir harftir, lam bir harftir, mim’de bir harftir.”⁴⁷⁰

3.11. Mübarek

Lügatta ‘ziyadelik, nema, devenin bir yerde çöküp durması, orada kalıp beklemesi’ anlamında ve bu mânaya bağlı olarak iyi ve hoş karşılanan bir şeyin süreklilik arzemesi anlamlarına gelmektedir.⁴⁷¹ Kur’ân-ı Kerîm’in Muhtevasında hayrın ve bereketin olması, menfaatinin devamlı olması, sevap ve mağfiretle müjdeleyip, kötü fiillerden ve günahlardan insanı alıkoyan bir kitap olması sebebiyle ‘mübarek’ ifadesi ile sıfatlandırıldığı ifade edilmektedir.⁴⁷²

Kur’ân-ı Kerîm’in ‘mübarek’ ifadesi ile sıfatlandırıldığı âyetler şunlardır; وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقٌ لِّذِي بَيْنِ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ “İşte bu (Kur’ân) da, bereket kaynağı, kendinden öncekileri (ilâhî kitaplari) tasdik eden ve şehirlere anasını (Mekke’yi) ve bütün çevresini (tüm insanlığı) uyarasın diye indirdiğimiz bir kitaptır. Ahirete iman edenler, ona da inanırlar. Onlar namazlarını vaktinde kılarlar.”⁴⁷³ وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ “Bu (Kur’ân) da bizim indirdiğimiz bereket kaynağı bir kitaptır. Artık ona uyun ve Allah’a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin.”⁴⁷⁴

⁴⁶⁹ er-Râzî, *Mefatih*, XXIX, s.166.

⁴⁷⁰ et-Tirmîzî, *el-Câmi ‘u’s-Sahîh*, Fedâilü’l-Kurân, 2910.

⁴⁷¹ el-İsfahânî, *Müfredâd*, s.119; el-Feyyûmî, *Misbâh*, s.18; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûs*, s.932.

⁴⁷² er-Râzî, *Mefatih*, XIII, s.66; es-Sa’dî, *Teyşîru’l-Kerîmi’r-Rahmân*, s.295.

⁴⁷³ el-En‘am, 6/92.

⁴⁷⁴ el-En‘am, 6/155.

كُنُوتٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ “İşte bu (Kur’ân) da bizim indirdiğimiz mübarek bir öğüttür. Şimdi siz bunu mu inkâr ediyorsunuz?”⁴⁷⁵ “Bu Kur’ân âyetlerini düşünsünler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır.”⁴⁷⁶

Kur’ân-ı Kerîm bizzat kendisi bereketli olduğu nerelerin, kimlerin bereketli ve mübarek olduğuna dair bazı örnekler de vermektedir. Buna göre canlıların rızkını sağlayan yeryüzü bereketlendirilmiştir (el-A‘raf, 71/137; Fussilet, 41/10). Yukarıdan inen bereketli su (Kaf 50/9) kadar yerden biten zeytin ağacı da mübarektir (en-Nûr, 24/35). Kur’an “mübarek bir gecede” indirilmiştir (ed-Duhân, 44/3). Yeryüzünde ilk kurulan mâbed yani Kâbe mübarektir (Âl-i İmran, 3/96). Tur ve Mescid-i Aksa’nın çevresi, Hz. Nuh’un gemisinin karaya oturduğu yer gibi daha başka kutsal, bereketli ve mübarek yerler, kutlu şehirler de vardır (el-Kasas, 28/30; el-İsra, 17/1; el-Mü’minûn, 23/29; el-Enbiya, 21/71, 81; Sebe, 34/18). Hz. İbrahim, İshak, Musa ve İsa mübarek şahsiyetlerdir (es-Saffat, 37/113; Meryem, 19/31; en-Neml, 27/8). Yine Kur’an, evlere girildiğinde “Allah katından bereket, selamet ve güzellik” dileyerek selam vermeyi öğütlemektedir (en-Nûr, 24/61)⁴⁷⁷

3.12. Nûr

‘Nûr’ kelimesi lügatta ‘ışık’ anlamına gelmektedir.⁴⁷⁸ Râgıb el-İsfahânî nûr’un dünyevî ve uhrevî olmak üzere ikiye ayrıldığını belirtmektedir. Dünyevî olanı, ay ve güneş gibi aydınlık saçan ve gözle algılanan nur ve zihin ve kalp yoluyla (basiret) idrak edilen nurdur; bu ikincisinin örnekleri aklın ve Kur’ân’ın nurlarıdır. İsfahânî(ö.502), uhrevî nuru ebedî âlemde müminlerin önlerinde ve sağ taraflarında bulunacak olan nur şeklinde zikreder (el-Hadîd 57/12; et-Tahrîm 66/8); Allah’ın kendisini “nûr” diye isimlendirmesini de gökleri ve yeri nurlandırma fiiliyle açıklar. Nûr ile nâr (ateş) aynı kökten gelir ve birbirinin yerine kullanılır. ‘Nâr’ insanların dünya hayatı, ‘nûr’ ise âhîret hayatları için faydalıdır.⁴⁷⁹

İslam öncesi düşüncede nur kavramı iki ana çizgide kullanılmıştır. Bunlardan en yaygını olan birincisi, aslî bir kavram olarak yaratıcıyı veya mutlak varlığı ve mutlak hakikat bilgisini ifade eden nûr kavramı iken, daha az gördüğümüz ikincisi

⁴⁷⁵ el-Enbiyâ, 21/50.

⁴⁷⁶ Sâd, 38/29.

⁴⁷⁷ Abdülbâkî, *el-Mu‘cemü’l-Müfrehes*, ‘mübarek’ md.

⁴⁷⁸ el-Cevheri, *es-Sihâh*, II, s. 838; el-Feyyûmi, *Misbâh*, s.241; er-Râzî, *Muhtârü’s-Sihâh*, s.330.

⁴⁷⁹ el-İsfahânî, *Müfredâd*, s.827.

ise nûr ile karanlığın birbirini ortadan kaldıran iki mutlak güç olduklarına dair olan görüştür. Bunun yanısıra ilk dönem İslam düşüncesinde nur (ışık) kavramı, Kur'ân'da ve hadislerde sık kullanımından dolayı, pek çok düşünürün üzerinde tartışma yaptığı bir konu olmuştur. Özellikle İslam filozofları, çoğunlukla nuru akılla ilişkilendirmişlerdir. Bu ilişkilendirmede geçmiş kültürlerin bir etkisi olduğu bilinen bir gerçek ise de, İslam kaynaklarının, başta Kur'an ve hadis literatürü olmak üzere, daha belirleyici olduğu görülmektedir.⁴⁸⁰

Cehaletin karanlıklarında kalanlara yol göstermesi, dalalet, şirke, küfre ve her türlü zulme muhtevası itibariyle karşı çıkması bu vesile ile zulmeti aydınlığa tahvil etmesi sebebiyle Kur'ân-ı Kerîm 'nûr' kelimesi ile nitelendirilmektedir.⁴⁸¹ 'Aydınlık' anlamıyla bu isim, Kur'ân'ın hayata bakan tarafını göstermekte, onun aydınlığıyla yaşanan hayatın karanlıklardan uzak olacağını ortaya koymaktadır.⁴⁸²

Nur terimi Kur'ân-ı Kerîm'de birçok âyette "vahyin aydınlığı" veya "yol gösterici ilâhî ışık" anlamında kullanılmıştır. Işık kaynağı olan güneş için ziyâ, onun ışığını yansıtan ay için de nur nitelemesi yapılır.(Yûnus 10/5). Nur âyeti olarak anılan ve Allah'ın yerin ve göklerin nuru olduğunu beyan eden âyet ise (en-Nûr 24/35) çeşitli düşünce akımlarının ilgisini çekmiş ve özel yorumlara konu olmuştur. Bu ilgi etrafında gelişen düşünceler, İslâm öncesi doktrin ve düşüncelerle de yüzleşmenin sonucu olarak belirli bir renklilik ve çeşitlilik kazanmıştır. Klasik İslâm literatüründe 'nûr' kelimesi inancın, doğru yolun, varlığın veya bilginin ışığını ifade eden birçok tamlamada kullanılmış; nûrû'l-Kur'ân, nûrû'l-'akl ve nûrû'l-Hak gibi terkipler etrafında İslâm düşüncesinin kelâm, felsefe ve tasavvuf alanlarının görüşlerini yansıtan, onları birbiriyle ilişkili kılan bir terminoloji oluşmuştur.⁴⁸³

Kur'an-ı Kerim Peygamberimiz Hz. Muhammed(sav)'i'de "nûr" olarak, "sirac-ı münîr" (aydınlatici kandil) olarak tavsif etmektedir. Hz Peygamber Allah katından getirmiş olduğu nurla cehalet, küfür, şirk ve her türlü karanlıkları dağıtıp şüpheleri silerek insanlara Allah'a giden yolu aydınlatması gibi sebeplerle 'nûr'

⁴⁸⁰ Karimov, Azat, Kur'ân'da Nûr Kavramı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), s.17.

⁴⁸¹ Büleyhî, *el-Hüda ve'l-Beyân*, I, s.216.

⁴⁸² Okuyan, *Kısa Sürelerin Tefsiri*, I, s.30.

⁴⁸³ Kutluer, İlhan, 'Nûr', *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: 2007, XXXIII, s.245

olarak takdim olunmuştur.⁴⁸⁴

‘Nûr’ kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm’in manasını karşıladığı âyetler şunlardır; يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُّبِينًا *“Ey insanlar! Size Rabbinizden kesin bir delil (Hz. Muhammed) geldi ve size apaçık bir nur (Kur’ân) indirdik.”*⁴⁸⁵ ... فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ *“Ona iman edenler, ona saygı gösterenler, ona yardım edenler ve ona indirilen nura (Kur’an’a) uyanlar var ya, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.”*⁴⁸⁶ وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ *“İşte sana da, emrimizle, bir ruh (kalpleri dirilten bir kitap) vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi, kendisiyle doğru yola eristireceğimiz bir nur yaptık. Şüphesiz ki sen doğru bir yola iletiyorsun; göklerdeki ve yerdeki her şeyin sahibi olan Allah’ın yoluna. İyi bilin ki, bütün işler sonunda Allah’a döner.”*⁴⁸⁷ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ *“Artık siz Allah’a, peygamberine ve indirdiğimiz nûra (Kur’an’a) iman edin. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”*⁴⁸⁸

Maide Sûresi’nin 15. âyeti ve Tevbe sûresi’nin 32. âyetinde geçen ‘nûr’ kelimesinden kastın ne olduğu hususunda tefsir âlimleri arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Maide sûresi’nde geçen ‘nûr’ kelimesinden kastın Kur’ân-ı Kerîm⁴⁸⁹ olduğunu savunanların yanında kelimeyi Hz Peygamber ve İslam şeklinde yorumlayanlar da bulunmaktadır.⁴⁹⁰ Âyette geçen ‘nûr’ kelimesinden kastın Kur’ân-ı Kerîm olmadığını kabul edenler atıf, mâtûf ile matufun aleyhin birbirinden başka şeyler olmasını gerektiği kuralından hareketle ‘nûr’ kelimesinden kastın Kur’ân-ı Kerîm olmadığını ifade etmektedir.⁴⁹¹

Tevbe sûresi’nin 32. âyetinde geçen ‘nûr’ kelimesine Kur’ân-ı Kerîm⁴⁹² anlamı yanında, İslam ve Hz Peygamber’in risaletini teyid eden deliller⁴⁹³ manasını

⁴⁸⁴ Çelik, Ömer, “Kur’ân-ı Kerîm’de Nûr Kavramı”, *MÜİFD*, sy.16-17, 1998, s.169.

⁴⁸⁵ en-Nîsa, 4/174.

⁴⁸⁶ el-A‘raf, 7/157.

⁴⁸⁷ eş-Şûra, 42/52.

⁴⁸⁸ et-Teğâbun, 64/8.

⁴⁸⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-‘Azîm*, III, s.64; en-Nesefî, *Medârik*, I, s.436; es-Sa‘dî, *Teysîru’l-Kerîmi’r-Rahmân*, s.248.

⁴⁹⁰ et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, III, s.57; er-Râzî, *Mefatih*, XI, s.150; el-Beydâvi, *Envâru’t-Tenzîl*, I, 427; Ebû’s-Su‘ûd, *İrşâdu’l-‘Akli’s-Selîm*, II, s.251.

⁴⁹¹ er-Râzî, *Mefatih*, XI, s.150

⁴⁹² İbn ‘Atiyye, *el-Muharriru’l-Vecîz*, s.839.

⁴⁹³ Mukâtil, *Tefsîrû Mukâtil b. Süleyman*, II, s.194; es-Suyûtî, *ed-Durru’l-Mensûr*, VII, s.374.

verenlerde bulunmaktadır.

Hız Peygamber’de Kur’ân-ı Kerîm ‘nûr’ ifadesiyle nitelemektedir. Husayn b. Sebre (r.a), Resulullah (s.a.v)’ın Mekke ile Medine arasındaki Hum denilen bir su başında bulunurken hutbe irat etmek üzere ayağa kalktığını, Allah’a hamdü sena ettikten ve bir kısım hatırlatmalarda bulunup öğütler verdikten sonra şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Haberiniz olsun ki ey insanlar, ben ancak bir beşerim. Rabb'imın elçisinin gelmesi ve benim de ona icabet edeceğim vakit yaklaşıyor (yani vefatım yakındır). Ben size iki ağır emanet bırakıyorum. Bunların birincisi Allah'ın kitabıdır. Onda mutlak hidayet ve "nûr" vardır. Binaenaleyh sizler Allah'ın kitabını tutunuz ve ona sınıksız sarılıyorsunuz..."⁴⁹⁴

3.13. Rûh

Lügatta “gitmek, geçmek; (hava) rüzgârlı olmak; (bir şey) geniş ve ferahlık verici olmak” mânalarındaki revh(روح) kökünden isim olan ‘rûh’ kelimesi terim olarak genellikle ‘canlılarda hayatı sağlayan unsur’ şeklinde tanımlanmaktadır. Ruh, bir anlamda kendisinin bir cüzünü teşkil eden ve devamlılığını sağlayan “nefes” mânasına da gelir⁴⁹⁵

Kur’ân-ı Kerîm’de 21 âyette⁴⁹⁶ geçen ‘rûh’ kelimesine müfessirler üç âyette ‘Kur’ân’ anlamı vermektedir. Bu âyetler Nahl sûresi’nin 2. âyeti, Mü’minSûresi’nin 15. âyeti ve Şûra Sûresi’nin 52. âyetidir. Âyetlerde Allah Te‘âla şöyle buyurmaktadır; يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ أَنْ أَنْذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ “Allah, “Benden başka ilâh yoktur. Öyle ise bana karşı gelmekten sakının” diye (insanları) uyarmaları için emrini içeren vahiy ile melekleri kullarından dilediğine indirir.”⁴⁹⁷ “Arş sahibi, varlıkların en yücesi olan Allah, kavuşma gününü ihtar etmek için kullarından dilediğine emriyle vahyi indirir.”⁴⁹⁸ وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا “İşte sana da, emrimizle, bir ruh (kalpleri diriltiren bir kitap) vahyettik.”⁴⁹⁹

Kur’an-ı Kerîm, İncil’i ve Kur’ân’ı kimi zaman “ruh” olarak nitelendirmektedir. Bunun sebebi vahyin, manevî bir hayatı meydana getirme, onu

⁴⁹⁴ Müslim, *el-Câmiu’s-Sahih*, “Fezâilü’s-Sahâbe”, 36.

⁴⁹⁵ el-İsfahânî, *Müfredâd*, s.827; İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, II, s.458; el-Fîrûzâbâdi, *el-Kâmûs*, s.220.

⁴⁹⁶ Abdülbâkî, *el-Mu’cemü’l-Müfehres*, s.897.

⁴⁹⁷ en-Nahl, 16/2.

⁴⁹⁸ el-Mü’min, 40/15.

⁴⁹⁹ eş-Şûra, 42/52.

canlandırma özelliğinin olmasıdır. Öyle ki vahiyle küfürden dolayı ölmüş olan kalpler yepyeni bir hayata kavuşmaktadır. Diğer taraftan ayetlerde Tevrat ve Zebur ruh kavramıyla ilişkilendirilmemiştir. Buna ilaveten Hz. Âdem, Hz. İsa ve Hz. Muhammed haricinde hiçbir peygamber de yine söz konusu kavramla ilişkilendirilmemiştir.⁵⁰⁰

Kur'ân-ı Kerîm'in 'rûh' ile ifade edilmesi onun insan için bir hayat kaynağı olması ile açıklanmaktadır. Beden için ruhun önemi ne ise, dini hayat için de Kur'ân'ın önemi odur.⁵⁰¹ Marifetullah ve Rabbânî mükâşefeler, Kur'ân ile kemâle erer, tam olur. Akıl da, bu marifetullah ile aydınlanır, saflaşır ve kemale erer. Rûh cevheri ise, bu akıl ile tamam olur, olgunlaşır.

Bedenin durumu da, bu rûh ile mükemmel olur. İşte bu noktada, hakikî, gerçek rûh vahiy ve Kur'ân olduğu ortaya çıkar. Çünkü bunlar sayesinde, cehalet ve gaflet uykusundan uyanılabilir. Böylece de, hayvanlık toprağından, melekliğin evine geçmek mümkün olur. Binâenaleyh 'rûh' kelimesini, vahiy manasında kullanmak son derece münasip ve uygundur. Bunu kuvvetlendiren hususlardan birisi de, Allah Te'âla'nın "O (Kur'ân'ı) emin rûh senin kalbine indirdi"(eş-Şu'ârâ, 26/193) âyetinde Cebrail'e, 'Rûhullah' tabirinde de Hz. İsa'ya "rûh" demiş olmasıdır. Bunun bu manada kullanılışı güzel ve yerindedir. Çünkü bu ikisinin varlıkları sebebi ile kalbin hayatı demek olan hidâyet ve marifetullah meydana gelmiştir. 'Rûh' kelimesinin bu ikisi için, bu manada kullanıldığı gibi, Kur'ân manasında 'rûh' kelimesinin kullanılması dediğer ikisinin ihtiva ettiği manalarla ayniyet arz etmektedir.⁵⁰²

3.14. İlim

Lügatta "bilmek" anlamına gelen ilim, "bir şeyi gerçek yönüyle kavramak, gerçekle örtüşen kesin inanç (itikad), bir nesnenin şeklinin zihinde oluşması, nesneyi olduğu gibi bilmek, nesnedeki gizliliğın ortadan kalkması, tümel ve tikellerin kavranmasını sağlayan bir sıfat" gibi değişik şekillerde tarif edilmiştir. "Bilgisizliğin (cehl) karşıtı" biçiminde de tanımlanır. Aynı kökten türeyen âlim, alîm, allâm ve allâme, ma'lûm, ma'lûmât, muallim, müteallim, muallim kelimesi bilgi anlamıyla

⁵⁰⁰ Şahin, İskender, Kur'ân Ekseninde Ruh Kavramının Anlam Çerçevesi, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.IV, sy.7, 2013, s.102.

⁵⁰¹ Okuyan, Kısa Sûrelerin Tefsiri, I, s.31.

⁵⁰² er-Râzî, Mefatih, XIX, s.175.

bağlantılı olarak kullanılmaktadır.⁵⁰³

Kur’ân-ı Kerîm’in ‘ilim’ ile ifade edilmesi onun bizatihi ilmin kaynağı olması sebebiyle olduğu ifade edilmektedir. Doğru olana, iyiye, güzele, faydalı olana ve daha birçok insanın maslahatına olan şeyler hususunda yol göstermesi, insanın başına gelecek felaketler hususunda ikaz etmesi onun insan için mutlak olarak bir ilim manasına geldiği bir gerçek olarak kabul edilmektedir.⁵⁰⁴

Birçok âyette Kur’ân-ı Kerîm’den ‘ilim’ diye söz edilmektedir. Bu âyetlerden bazıları şunlardır; وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ “Sana gelen ilimden sonra onların arzularına uyacak olursan, andolsun ki, Allah’tan sana ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.”⁵⁰⁵ إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَعْغًا بَيْنَهُمْ وَمَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ “Şüphesiz Allah katında din İslâm’dır. Kitap verilmiş olanlar, kendilerine ilim geldikten sonra sırf, aralarındaki ihtiras ve aşırılık yüzünden ayrılığa düştüler. Kim Allah’ın âyetlerini inkâr ederse, bilsin ki Allah hesabı çok çabuk görendir.”⁵⁰⁶ فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ... “Sana (gerekli) bilgi geldikten sonra artık kim bu konuda seninle tartışacak olursa...”⁵⁰⁷

Kur’an-ı Kerim’de ilim kökünden türeyen kelimelerin yaklaşık 750 yerde geçtiği görülmektedir. Bu sayı, bilginin ve bilme faaliyetinin Kur’ân mesajı bakımından önemini ortaya koymaktadır. Kur’ân-ı Kerim’de ilim kavramı daha ziyade ‘ilahi bilgi’ yahut ‘vahiy’ anlamında kullanılmakta, ayrıca gerek insanın vahyedilmiş ilahi hakikate dair ilmi, gerekse bilme melekesiyle ilgili kazandığı dünyevi ilmi ifade etmek üzere çeşitli âyetlerde yer almaktadır.⁵⁰⁸

3.15. Mestûr

Lügatta ‘bir şeyin saf saf olması, yazı yazmak’ anlamındaki ‘satr(سطر)mastarından türeyen ‘yazılmış’ anlamına gelen bir kelime olarak tarif edilmektedir.⁵⁰⁹

⁵⁰³ el-İsfahânî, *Müfredâd*, s.827; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûs*, s.1062; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs*, XXXIII, s.128.

⁵⁰⁴ Büleyhî, *el-Hüda ve'l-Beyân*, I, s.256.

⁵⁰⁵ el-Bakara, 2/120.

⁵⁰⁶ Âli İmrân, 3/19

⁵⁰⁷ Âli İmrân, 3/61; Diğer âyetler; el-Bakara, 2/145; Âli İmrân, 3/19; Yûnus, 10/93; er-Râ'd, 13/37; eş-Şûra, 42/14; el-Câsiye, 45/17.

⁵⁰⁸ Kutluer, İlhan, ‘İlim’, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: 2000, XXII, s.109.

⁵⁰⁹ el-Cevherî, *es-Sihâh*, II, s. 684; el-Feyyûmî, *Misbâh*, s.241; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûs*, s.407.

Tûr sûresi'nin 2. Âyeti olan *وَكِتَابٍ مَّسْطُورٍ* “Yazılmış bir kitaba(yemin olsun)” âyetinde kitabın sıfatı olarak gelen ‘mestûr’ ifadesi üzerinde tefsir âlimleri ihtilaf etmişlerdir. Kelime, İbn Abbâs(r.a)’a göre levh-î mahfuz, Kelbî(ö.146)’ye göre Tevrât, Mukâtîl(ö.150) ve ez-Zeccâc(ö.311)’a göre amellerin yazılı olduğu kitab, Hasan-ı Basrî(ö.110)’ye göre ise Kur’ân-ı Kerîm anlamında kullanılmıştır.⁵¹⁰ Bu görüşler arasından daha çok tercih edilen kelimenin Kur’ân-ı Kerîm anlamında olmasıdır. Bunun sebebi olarakta Allah Te‘âla’nın başka âyetlerde⁵¹¹ de Kur’ân-ı Kerîm’e yemin etmesi gösterilmektedir. Bu ayetlerin bir benzeri olarak Tûr Sûresi’ndeki ilgili ayette de Allah Te‘âlanın Kur’ân-ı Kerîm’e yemin ettiği ifade edilmektedir.⁵¹²

⁵¹⁰ Dûheyşî, *Esmâu’l-Kur’ân*, s.364.

⁵¹¹ Yâsîn, 36/2; Sâd, 38/1; ed-Duhân, 44/2.

⁵¹² el-Beydâvî, *Envâru’t-Tenzil*, III, s.328; en-Nesefî, *Medârik*, III, s.382; eş-Şankitî, Muhammed Emîn b. Muhammed Muhtâr, *Advâu’l-Beyân*, Cidde: Daru-‘İlmi’l-Fevâid, 2014, VII, s.725.

SONUÇ

Müslümanlar, vahyin nüzülü ile insanlara tebliğ edilmesinden itibaren Kur'ân'a muazzam derecede önem atfetmiş ve anlaşılması için olağanüstü bir gayret göstermişlerdir. Sahabe ve sonrasındaki ilk dönemlerde Kur'ân-ı Kerîm'i anlayabilmek için Müslümanlar meşakkatli rihleler de yapmışlardır. Bugün sahip olduğumuz engin literatür ve eşsiz bir miras olarak elimizde olan fıkıh ve kelim gibi ilimlerin hepsi Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılması için gösterilen bu üstün gayretlerin bir hasılası olarak meydana gelmiştir.

Şu bir gerçek ki, vahyin ilk muhataplarının Kur'ân'ı anlama diye büyük bir problemleri yoktu. Çünkü Kur'ân onların günlük hayatlarında kullandıkları ve anladıkları bir dilde, vahyolunmaktaydı. Daha da önemlisi, yanlarında, anlamadıklarını açıklayacak, kavrayamadıklarını izah edecek Peygamber'(sav) vardı. Peygamber Efendimiz'(sav)'in vefatı ile şüphesiz bu imkân ortadan kalktı ve insanlar için Kur'ân-ı Kerîm'i anlayıp yorumlama sorunu başladı.

İlk dönemlerdeki Kur'an'ı anlama çabaları, bu konudaki diğer Kur'an ayetlerinin işaretleri ile Peygamberimizin ve Hazreti Aişe(ra) gibi onun önde gelen ashabının yorumlamalarını aktarmak şeklinde gelişmiştir. Bu usulden hareketle ortaya konulmuş olan tefsir/yorum anlayışına "rivayet tefsiri" denilmiştir. Müfessirin doğrudan görüşünü yansıtmayan bu usul, gelişen hayatın meydana getirdiği problemlere cevap bulma ihtiyacı da göz önünde bulundurularak, özel yorumlamaları da içeren tefsirlerle geliştirilmiştir. Rivayetleri de, kendi kanaatleri için bir delil olarak gören bu yeni usulde; Arap dilinin edebî yönleri de dikkate alınarak, lafızların manaya delalet yönleri, ayetlerin iniş sebepleri (esbâb-ı nüzûl) de dikkate alınmıştır. Daha sonraki dönemlerde ise, tefsir ilmi yeni gelişmelere göre daha da geliştirilmiştir. Bu usulde yapılan tefsirlere de "dirayet tefsiri" denilmiştir.

Görülüyor ki, Kur'an'ı yorumlamak, ister rivayet, isterse dirayet usulü ile olsun Müslümanlar için vahyi anlamada önemli bir konuma sahiptir. Nitekim İslâm tarihinde kaleme alınan ve birçoğu hacimli yüzlerce tefsir bu anlama gayretinin ne derece yoğun olduğunu göstermektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'in i'cazı, sahip olduğu etkileyici üslup tefsir alanında çalışmalar yapan müfessirlerinde bu alanda fikir yürütmelerine ve eserlerinde bu konuları işlemelerine zemin hazırlamıştır. Kur'ân-ı Kerim'i daha iyi anlayabilmek ve bunu nesilden nesile aktarabilmek için Arapça dilinin incelikleri üzerine yüzlerce eserler telif edilmiş, bu sahada hatırı sayılır sayıda önemli âlimler yetişmiştir. Tefsir alanında eser veren âlimler Kur'ân-ı Kerîm'in isimlerini ve sıfatlarını ayetler bağlamında ele almış ve üzerinde fikir yürütmüşlerdir. Hatta bakıldığında Kur'ân'ın isim ve sıfatları konu edinen müstakil eserlerin de telif edildiği görülecektir.. Bu isim ve sıfatlar vesilesiyle Kur'ân-ı Kerîm'i Allah Te'âla'nın anlattığı şekilde anlamaya ve özelliklerini keşfetmeye gayret gösteren müfessirler, Kur'ân'ın isim ve sıfatları sayesinde onu daha iyi tanıma ve anlama imkânı bulmuşlardır.

Kur'ân-ı Kerîm'in sıfatlarının araştırılması vesilesi ile yapılan bu çalışmada vahyin eşsiz üslubunu ve mana derinliklerini bir nebze olsun tespit etme şansını bulduk. Tefsir âlimlerinin sıfatlar üzerinde yaptıkları mütalaalar ekseninde vahyin anlam dünyasından istifade ettik. Çalışma neticesinde her ne kadar müfessirler isim ya da sıfat oluşları noktasında ittifak etmiş olmasa da birçok kavramın Kur'ân-ı Kerîm'in bir özelliğini ortaya koyduğunu ve onun daha iyi tanınmasına yardımcı olduğunu gördük. Bunun hasılası olarak da Kur'ân-ı Kerîm'in bütün bu isim ve sıfatları bağlamında tanınması ve tanıtılması müminlerin Kur'ân-ı Kerîm'in büyüklüğünü daha iyi idrak etmelerine yardımcı olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Abdülbâkî, Muhammed Fu'âd, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Kur'ân'il-Kerîm*, Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 2008.
- el-Askerî, Edîb Ebû Hilâl, *el-Furûku'l-Lugâviyye*, Kâhire: Dâru'l-İlim ve's-Sekâfe, t.y.
- Aydın, Hayati, "Şifâ Kaynağı Olarak Kur'ân-ı Kerîm" *EKEV Akademi Dergisi*, y.14, sy, 42, 2010.
- el-Beydâvî, Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vîl*, Beyrût: Dâru'r-Reşîd, 2000.
- Bilgiz, Musa, "Kur'ân'da Zikir Kavramının Anlam Alanı", *AÜİFD*, sy.25, 2006.
- Birişik, Abdülhamit, "Kur'ân", *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 2002; "Nüzûl", *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2007.
- el-Buhârî, Muhammed b.İsmâil, *el-Câmi'u's-Sahîh*, Beyrût: İbn Kesîr, t.y
- Büleyhî, Salih b. İbrahim, *el-Hüda ve'l-Beyân fi Esmâi'l-Kur'ân*, Riyâd: Dâru'l-Müslim, 1984.
- el-Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh*, Beyrût: Dâru'l 'İlim, 1979.
- el-Cevzî, Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed, *Zâdü'l-Mesîr fi 'İlmi't-Tefsîr*, Beyrût: Mektebetü'l-İslâmî, 1983
- el-Cezâirî, Tâhir, *et-Tibyân li ba'zî'l-Mebâhîsi'l-Müta'allikâti bi'l-Kur'ân 'alâ Tarîki'l-İtkân*, Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmi, 1991.
- el-Cürcânî, 'Ali b. Muhammed eş-Şerîf, Beyrût: *Kitâbu't-Ta'rifât*, Dâru'n-Nefâis, 2007.
- Çağrııcı, Mustafa, 'Sıdk', *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 2009.
- Çelik, İbrahim, "Furkân", *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul,1996.
- Çelik, Ömer, "Kur'ân-ı Kerîm'de Nûr Kavramı", *MÜİFD*, sy.16-17, 1998.
- Çetin, Abdurrahmân, "Vahiy", *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 2012.
- Güler, İlhami, "el-Hakk Kavramının Kur'ân'daki Dinî-Ahlâkî İçeriğinin Tahlili", *AÜİFD*, c.XLIII, sy.2, 2002.
- Derrâz, Muhammed Abdullah, *en-Nebeu'l-'Azim*, Dôha: Dâru's-Sekâfe, 1985.

- Düheyşî, Abdül‘azîz b. Abdülmuhsin, *Esmâu'l-Kur‘ân ve Evsâfuhû fî'l-Kur‘âni'l-Kerîm*, Riyâd: Dâru İbni'l-Cevzî, 2009.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş‘as es-Sicistânî, *Sünen*, Beyrût: Daru'r-Risaleti'l-‘Alemyye, 2009.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsûf, *el-Bahru'l-Muhît*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-‘İlmiyye, 2010.
- Ebû's-Su‘ûd, Muhammed b. Mustafa, *İrşâd-u ‘Akli's-Selîm*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-‘İlmiyye, 1999.
- Elmalılı, Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur‘ân Dili*, sad. İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Boleli, İstanbul: Eyüp Sultan Yayınevi, 2014.
- Esmer, Mahmut, “Kelâm İlmi Açısından Müteşabih Kavramı”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006).
- el-Feyyûmî, Ahmet b. Muhammed, *el-Misbâhu'l-Münîr*, Beyrût: Mektebetü-Lübân, 1987.
- el-Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Yak‘up, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2005; *Besâir-u Zevi't-Temyîz fî Letâifi'l-Kitâbi'l-‘Aziz*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-‘İlmiyye, 1996.
- Hökekleli, Hayâti, ‘İnzâr’, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: 2000.
- İbn ‘Akîl, Bahâuddîn b. Abdillâh, *Şerh-û İbn ‘Akîl ‘alâ Elfiyet-i İbn Mâlik*, Beyrût: Mektebetü'l-‘Asriyye, 2008.
- İbn ‘Aşûr, Muhammed Tâhir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Beyrût: Müessesetü't-Târih, t.y.
- İbn ‘Atiyye, Abdülhak el-Endelûsî, *el-Muharriru'l- Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-‘Azîz*, Dâru İbn Hazm, 2002.
- İbn Esîr, Mecdüddin b. Muhammed el-Cezerî, *en-Nihâye fî Ğarîbil Hadîs*, Beyrût: Daru'l-Ma‘rife, 2009.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail, *Tefsîru'l-Kur‘âni'l-‘Azîm*, Beyrût: Dâru'r-Risâleti'l-‘Alemyye, 2010.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed, *Lisânü'l-‘Arab*, Beyrût: Dâru's-Sadr, t.y.
- el-İsfahânî, er-Râğıb, *Müfredâtü-Elfâzi'l-Kur‘ân*, Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2009.
- Karimov, Azat, “Kur‘ân’da Nûr Kavramı”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012).
- Kınnevcî, Sıddîk Hasan Han, *Fethu'l-Beyân fî Mekâsıdı'l-Kur‘ân*, Beyrût: Mektebetü'l-‘Asriyye, 1992.

- el-Kurtûbî, Ebû Abdîllah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi'u lî Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010.
- Kutluer, İlhan, 'Nûr', *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: 2007; 'İlim', *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: 2000.
- Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l Kur'an*, Kâhire: Dâru'ş-Şurûk, 2008.
- Merâğî, Ahmet Mustafa, *Tefsîru'l-Merâğî*, Kâhire: Mektebet'û Mustafa el-Bâbî, 1946.
- Merdin, Kemalettin, "Kur'an-ı Kerîm'de Rahmet Unsurları", (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006).
- Müslim, Ebû'l-Hasan Müslim b. Haccâc, *Câmi'u's-Sahîh*, Riyâd: Dâru't-Taybe, 2006.
- en-Nesefî, Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, Beyrût: Dâr-u İbn-i Kesîr, 2008.
- Okuyan, Mehmet, *Kısa Sûrelerin Tefsiri*, İstanbul; Düşün Yayıncılık, 2010.
- er-Râzî, Ebûbekir b. Abdülkâdir, *Muhtâru's-Sihah*, Beyrût: Dâru'l-Lisâni'l-'Arabî, 2007.
- er-Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009.
- es-Semerkindî, Ebû'l-Leys Nasr b. Muhammed, *Bahrû'l-'Ulûm*, Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993.
- Şeker, Suna, "Kur'an-ı Kerîm'de Hakk Kavramı", (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009).
- es-Suyûti, Celâluddin Abdurrahmân, *el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'an*, Beyrût: Dâr'u İbn Hazm, 2006; *ed-Durru'l-Mensûr fî't-Tefsîr-i bi'l-Me'sûr*, Kâhire: Merkezu't-Dirâsâti'l-'Arabîyyeti'l-İslâmiyye, 2003.
- Süleyman, Mukâtil, *Tefsîrû Mukâtil b. Süleyman*, Beyrût: Müessesetü't-Târîhi'l-'Arabî, 2002.
- Sümertaş, Burhan, "Kur'an-ı Kerîm'de Sıdk Kavramı", (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009).
- Şahin, İskender, "Kur'an Ekseninde Ruh Kavramının Anlam Çerçevesi", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.IV, sy.7, 2013.
- eş-Şankıtî, Muhammed Emîn b. Muhammed Muhtâr, *Advâu'l-Beyân*, Cidde: Daru-İlmi'l-Fevâid, 2014.
- eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l-Kadîr*, Kuveyt: Dâru'n-Nevâdir, 2010.
- et-Taberî, İbn Cerîr, *Câmi'u'l-Beyân an Te'vil-i âyi'l-Kur'an*, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1994.

- et- Tebrizî, Hatîb, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, Beyrût: el-Mektebü'l-İslâmî, 1979.
- et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *el-Câmi'u's-Sahîh*, Beyrût: Daru'l-Garbi'l-İslâmî, 1996.
- Umaç, Bilâl, “Kur’ân’da Şifâ, Sekîne ve Tuma’nine Kavramları”,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007)
- Yaman, Vezire, “İtikadî Açından Zikir Kavramı”,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010)
- Yavuz, Yusuf Şevki, “Müteşabih”, *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2006.
- Yılmaz, Hasan, “Önemli Bazı İsim ve Sıfatları Çerçevesinde Kur’ân”, *EKEV Akademi Dergisi*, y. 11, sy, 31, 2007.
- ez-Zebîdî, Muhammed b. Abdürrezzak el-Murtaza, *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhîri'l-Kâmus*, Beyrût: Turâsu'l-'Arabî, 1997.
- ez-Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh, *el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2009.
- ez-Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah, *Tefsîru'l-Keşşâf*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009, II, 584; *Esâsu'l-Belâğa*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Zurkânî, Muhammed Abdül'azîm, *Menâhilü'l-'İrfân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.

ÖZGEÇMİŞ

1989 yılında Trabzon'un Çaykara ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Çaykara'da tamamladı. 2006 yılında Çaykara İmam Hatip Lisesinden, 2012 yılında Samsun Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Üniversite yıllarında sivil toplum kuruluşlarında görev alarak toplum yararına aktif faaliyetler yürüttü. Üç ayda bir meşredilen 'İnkışaf' dergisinin bir yıl boyunca imtiyaz sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü olarak çalıştı.

Üniversite tahsili boyunca kısa adı İFAM olan İlmi ve Fikri Araştırmalar Merkezi'nde 5 yıl klasik usulde sarf, nahiv, mantık, kavaid, usûl, tefsir, fıkıh ve hadis eğitimi aldı. 2013 yılında İFAM'da göreve başladı. Evli ve bir çocuk babası olan Abdullah Kadioğlu'nun aylık olarak neşredilen Hüküm Dergisi'nde yazıları yayınlanmaktadır.

Email: kadizade5551@gmail.com
Telefon: 05079835090